

BARTHOLOMEW OF BRUGES AND HIS SOPHISMA ON THE NATURE OF LOGIC

INTRODUCTION AND TEXT

by

Sten Ebbesen & Jan Pinborg

PREFACE

In July and August 1980, the Council for Philosophical Studies conducted a summer institute on Medieval Philosophy at Cornell University, Ithaca. Norman Kretzmann was the energetic director of the institute, and together with Anthony Kenny, Paul Spade and Eleonore Stump we had the pleasure of being on the staff. One workshop of the institute concerned Latin paleography. As textual material for practical paleography we had chosen the Sophisma on the nature of logic by Bartholomew of Bruges, edited in this issue of the Cahiers. During the workshop about one third of the text was transcribed from the Ms. N by the participants and most of the transcribed text was collated with F. We promised to finish the transcription and edit the whole sophisma. We now fulfill this promise. We still remember the ardour and diligence displayed by the participants; this memory made it impossible for us not to stand by our promise. We wish once more to thank everybody for the pleasant hours spent together and dedicate this edition to: Christine Brousseau-Beuermann. Kent Emery Jr. Janine Marie Idziak. Peter King. Doug Langston. William E. McMahon. Thomas Maloney. Charles M. Natoli. William J. O'Callaghan. S. Mary L. O'Hara. Chris Russell. Richard Seagraves. Walter G. Scott. Georgette Sinkler. Paul A. Streveler. Anthony Willing.

AUTHOR AND DATE OF THE SOPHISMA

The author of the sophisma *De subiecto logicae*, Bartholomew of Bruges, is a fairly wellknown teacher of philosophy at the university of Paris and (later on) of medicine at the university of Montpellier.¹

-
1. A. Pelzer, 1934. 'Barthélemy de Bruges, philosophe et médecin du XIVe siècle (+1356)', *Revue Néo-scholastique de Philosophie* 36: 459-74. Reprinted with additions by L. Briquet in: A. Pelzer, 1964. *Études d'histoire littéraire sur la scolastique médiévale*, Louvain-Paris (=Philosophes Médiévaux VIII), pp. 520-37.
 - Ch. V. Langlois, 1938. B. de B., *Histoire littéraire de la France* 37: 238-250.

(cont. ⇒)

His teaching at the Arts' faculty in Paris is attested for the years 1307-10 (Lohr 1967, Ermatinger 1970). From this part of his career we possess a comprehensive, though somewhat unusual literary output. Besides commentaries on works belonging to the central part of the university curriculum, such as the *Physics* (1307/8), the *De generatione et corruptione* and the *De anima* (Pattin 1966-67), we have commentaries on Aristotelian or Pseudo-Aristotelian works rarely commented upon by the Medievals, viz. the *Oeconomica* (1309), the *Poetics* (1307) and the *De inundatione Nili* (1308). For manuscripts of the commentaries see Lohr 1967 and Pattin 1968.

From the same period we have several monographs in the form of *Quaestiones disputatae* or *Sophismata* on various subjects:

(a) *Utrum genus possit salvari in una specie* (ed. Pattin 1968: 138-50, cf. Roos 1974).

(b) *De significato generis* (ed. Roos 1978).

(c) *Sophisma. De sensu agente 'LOGICI LOQUUNTUR DE OMNIBUS'* (Recent discussion by Ermatinger 1970 & Pattin 1974-5).

(d) *Utrum universale possit esse praeter operationem intellectus agentis* (cf. Pattin 1968: 132. Add Ms. Vat.Pal.lat.1202 f.258r-262v).

(e) *Sophisma de specie intelligibili 'ANIMA EST LOCUS SPECIERUM'* (cf. Pattin 1968: 131).

(f) *Sophisma De relatione 'PRINCIPIUM VERO OMNIUM MAXIME PROPRIUM EST QUONIAM MULTIPLICITER DICITUR QUOD EST'* (cf. Pattin 1973. Add Ms. Falconara 11 f.224-38).

(1, cont.) - C.J.Ermatinger, 1960. 'Note on Some Early 14th Century Scholastic Philosophers', *Manuscripta* 4: 29-38 at 34-38.

- A.Pattin, 1966-67 (issued 1969). 'Le De anima de B.de B. enfin retrouvé?', *Bulletin de Philosophie Médiévale* 8/9: 119-21.

- Ch.Lohr, 1967. 'Medieval Latin Aristotle Commentaries, Authors A-F', *Traditio* 23: 313-413 at 375-77.

- A.Pattin, 1968. 'B van B. Vlaams wijsgeer en geneesher'. *Tijdschrift voor filosofie* 30: 118-150.

- C.J.Ermatinger, 1970. 'Some Unstudied Sources for the History of Philosophy in the Fourteenth Century', *Manuscripta* 14: 3-33 at 3-11.

- A.Pattin, 1973. 'Trois questions de B.de B. dans le Ms. Vat.lat.2173', *Bulletin de Philosophie Médiévale* 15: 141-45.

- H.Roos, 1974. 'Die Kontroverse zwischen B.von B. und Radulphus Brito über die Frage: *Utrum genus possit salvari in una specie*', *Sapientiae procerum amore. Mélanges en honneur de Dom J.P.Mueller* (=Studia Anselmiana 63). Roma. pp.323-42.

- A.Pattin, 1974-75. 'Pour l'histoire du sens agent au Moyen Age', *Bulletin de Philosophie Médiévale* 16-17: 100-113 at 104-8.

- H.Roos, 1978. 'B.de B: *Quaestio circa significatum generis*', *CIMAGL* 24: 65-84.

(g) Sophisma de termino generationis 'ACTUS ET OPERATIONES SUNT CIRCA SINGULARIA' (cf. Pattin 1968: 131).

(h) Some sophismata in the Ms. Magdeburg Domgymnasium 255 (cf. Pattin 1968: 132-3).

(i) the sophisma edited below, De subiecto logicae, 'MAXIME UNIVERSALIA SUNT A SENSU REMOTISSIMA'.

Several more sophismata are referred to in other writings but have not been recovered so far (cf. Pelzer 1964 p.531-32).

That these monographs reflect disputations in the years 1307/10 is attested by a number of quotations in dated works (by Bartholomew himself and by John of Jandun). Thus our sophisma is referred to in the commentary on the *Oeconomica* from 1309 (Pattin 1968: 130), while it itself refers to the *Sophisma de specie intelligibili* (below p.52,17). The remarks p.2,50 may imply that the sophisma De sensu agente was not yet written at the time of our sophisma.

The texts so far edited or discussed have shown that Bartholomew is an author deeply involved in the polemical debates of his time. Especially heated discussions pitted him against his senior Radulphus Brito (Roos 1974, 1978) and his junior John of Jandun (Ermatinger 1970, Pattin 1974-5). Further editions of his works are sure to shed much needed light on the little known developments at the Arts' faculty in the years between Radulphus Brito and John Buridan.

From the disputes known so far Bartholomew emerges as a clever (though rather verbose) debater, who belongs to the more traditional wing of Aristotelianism, drawing heavily on Albertus Magnus and the Arabs.

The sophisma edited here shares the same characteristics and belongs to the same doctrinal environment. Bartholomew quotes auctoritates *ad nauseam*. Like Albertus Magnus whom he treats like a real auctoritas, the peer of Simplicius and other great ancient scholastics¹, he has a predilection for Arabic writers: Avicenna, Averroes, Algazel, Alfarabi. Greek writers (other than Aristotle and Porphyry) are less frequently mentioned; yet we find Ammonius, Simplicius, John Philoponus and (p. 64) Alexander of Aphrodisias on Aristotle's *Sophistici Elenchi*, book I. This reference (Testimonium 4 in S.Ebbesen C&C II.336) is one of many medieval references to a

1. For his use of Albert cf. Ebbesen, 'Albert (the Great?)'s Companion to the Organon'. In: Albert der Grosse, seine Zeit, sein Werk, seine Wirkung. *Miscellanea Mediaevalia* 14 (1981) 89-103, at 102-3.

2. C&C = Commentators and Commentaries on Aristotle's *Sophistici Elenchi* I-III, *Corpus Latinum Commentariorum in Aristotelem Graecorem* VII, 1-3 (Leiden 1981).

Latin translation of a Greek commentary on the *Sophistici Elenchi*. Its real author is unknown: he was *not* Alexander of Aphrodisias as asserted by Bartholomew¹ (see Ebbesen, op.cit. I 286-289).

Less frequent are quotations to other Latin authorities. Besides Boethius and Albert the Great, however, we once find Thomas Aquinas (p. 75) and 4 times Lincolniensis whose commentary on the *Posterior Analytics* seems to gain influence in Paris after 1300. Contemporaries are not referred to by name. For some identifications see below p. xi.

THE SOPHISMA AND ITS STRUCTURE

Bartholomew's sophisma De subiecto logicae represents a specific development within the genre of sophismata, which took place at the Arts' faculty at Paris between 1260 and 1330². Originally Sophismata were rather short disputations which taught how to handle logically odd or difficult proposition. But gradually the matters discussed became more complex and a sophisma often took the shape of an actual *Quaestio disputata* on some subject prompted by the wording of the sophisma-proposition. The tenuity of the link between the sophisma-proposition and the question discussed is well illustrated by the questions proposed in connection with our sophisma (below p.1.26-2.52). The logical problems raised by the sophisma-proposition on the other hand had no longer the interest of the disputers: they were treated summarily, if at all.

Edited examples of this development within the sophismata are the sophismata by Simon of Faversham (edited in *Mediaeval Studies* 31 (1969): 1-14), by Radulphus Brito (edited in *CIMAGL* 24: 85-120, *CIMAGL* 26: 93-114, *Vivarium* 13 (1975) 119-152), By John of Goettingen, from the year 1305 (edited by Z.Kuksewicz in *Studia Mediewistyczne* 20,2 (1980: 47-121), by

1. By Bartholomew's time the book appears to have been rare, but Bartholomew talks as if he had seen the book and he calls the author Alexander of *Aphrodisias* as did the only known owner of the book, Richard of Fournival (Ebbesen C&C II.335, Testimonium 2), not just Alexander as did everybody else. After Richard's death in 1260 his library came to Sorbonne (R.H. Rouse: 'Florilegia and Latin Classical Authors in Twelfth-Thirteenth Century Orléans', *Viator* 10 (1979): 131-160). Bartholomew was at Sorbonne before 1315 (cf. P.Glorieux, *Aux Origines de la Sorbonne* I (1966) 297). Did Bartholomew use Richard's copy? If he did he may have been the last to do so. The book is no longer in the Sorbonne collection (now preserved in the Bibliothèque Nationale, Paris). Did Bartholomew borrow it and forget to return it?

2. See J.Pinborg, 'Die Logik der Modistae', *Studia Mediewistyczne* 16 (1975) 39-97 at 44-5.

Siger of Courtrai (edited in S.de C. *Summa Modorum Significandi. Sophismata. Studies in the History of Linguistics* 14, Amsterdam 1977: 41-106), and by John Aurifaber and his opponents around 1330 (edited in Jan Pinborg, *Die Entwicklung der Sprachtheorie im Mittelalter* 1967: 215-74).

In line with this tradition our sophisma opens with a sophisma-proposition 'MAXIME UNIVERSALIA SUNT A SENSU REMOTISSIMA', which is neither very odd nor logically interesting. Like many sophisma-propositions it is a quotation, namely from Aristotle's *Metaphysics* I,2 (982a24-5). It is shortly dismissed (1.1-25); then follows an array of questions which could be asked and one of them is chosen for further consideration, namely the problem what logic is about. The relation between sophisma-proposition and theme of disputation is very tenuous: the subject term of the sophisma-proposition 'MAXIME UNIVERSALIA' is the subject matter of metaphysics; now logic and metaphysics treat the same matters; therefore the question is raised: what is the subject-matter of logic (1.26-2.55).

The consideration of this subject falls into two sharply separated parts, reflecting an actual oral disputation. In the first part, the disputation proper (pp.2-15), we have the literary reportation of the actual dispute, which still reflects some of the vivid goings on. After the presiding master has produced the *rationes principales* (3.1.1), a *respondens*, probably a bachelor, tries to solve the question (3.1.2). Then other participants argue against his solution, and the *respondens* replies to some of these. He does not seem to be very successful and his solution is later on dismissed scornfully by the master, Bartholomew, as a *fuga rationum* (3.2.2. 1.10 p.39,90ff).

The second part (pp.15-76) reflects the *determinatio magistralis*. It is assumed that after the disputation proper the presiding master was left to prepare the careful determination of the question, to be delivered publicly the day after the disputation. Bartholomew's determination follows the normal structure by first giving some preambles: one about the right understanding of 'subject' (3.2.1.1; pp.16-23) and one about the nature of logic (3.2.1.2; pp.23-5). He then goes on to record variant opinions on the question discussed and refutes them one after another (3.2.2.1; pp.25-40). He shortly states the correct solution (3.2.2.2; pp.40-45) and finally solves the *rationes principales* (3.2.2.4; pp.70-74). Between the two latter parts Bartholomew inserts a long section of nine *dubia* (3.2.2.3). This section takes up about 25 pages (pp.45-70), or between one

third and one half of the determination. Perhaps this section was no part of the determination Bartholomew delivered to his original audience; - it may have been added in the final published version.

For a schematical table of the sophisma and its structure, see below pp. xxiv-xxv.

DE SUBIECTO LOGICAE

The main problem discussed in the sophisma is the question about the proper subject matter of logic (*De subiecto logicae*). This type of question belongs to the standard introductory questions of any scholastic discipline. Especially during the thirteenth century much ingenuity was used to delineate the proper subject of every authentic textbook within the scholastic disciplines, in order to assign it its exact position in the hierarchy of disciplines. This endeavour had its monographs in the treatises *De divisione scientiarum* the most famous of which was probably Robert Kilwardby's *De ortu scientiarum* (ed.A.Judy, London 1976). But almost every commentary contains a discussion 'de subiecto istius libri' or 'istius scientiae'. The various disciplines were characterized and ordered on the basis of their main or 'proper' subject, according to the maxim "Scientiae secantur sicut et res". According to the prevalent theory every book or discipline has a relative autonomy and unity of its own, and this derives from its "subject". The subject was thought to be a (more or less abstract) entity, the existence and nature of which is presupposed in the discipline; properties (*passiones*) are proven of the subject and its parts on the basis of the proper axioms (*propria principia*) of the discipline, which use the "subject" of the discipline as its subject term. So all propositions of a discipline are somehow related to the subject.

After a thorough discussion of the notion of 'subject' (3.2.1.1.2; pp.17-23) Bartholomew summarizes his description thus (p.23.10-13):

"Subiectum est ens intelligibile, ens primo notum in scientia, habens partes et passiones in scientia consideratas. Quod vero sit maxime notum et ratio cognoscendi alia et indemonstrabile, intelligitur ex hoc quod est primo notum."

A further presupposition in the medieval theory of science and demonstration was that the subject had to possess a stable and unchangeable character in order to warrant the unchangeability of scientific propositions. Now, this stability was usually interpreted as a form of ontological stability. Since not everything about which we want knowledge ap-

pears to be ontologically stable, this requirement gave rise to numerous questions about the kind of ontological stability involved. To answer the questions several types of being were introduced, which are somehow intermediate between actual being (existence) and not-being. Most famous are the so-called 'esse essentiae', 'esse intentionale' or 'esse obiective',¹.

This whole conception of the nature of a discipline was, of course, taken over from Aristotle's *Posterior Analytics*; or at least the schoolmen of the thirteenth century interpreted the doctrine of the *Analytics* in this way². With the beginning of the fourteenth century this conception was challenged. The best known representatives of the new views are Peter Aureoli, who tries to derive the division of sciences from the division of the kinds of cognition³, and William of Ockham, to whom every discipline has as many 'subjects' as its conclusions have subject-terms.⁴

Buridan later attacked Ockham's solution (apparently in the form it had in the Prologue to the *Expositio in VIII libros Physicorum*) and tried to uphold the Aristotelean notion of the unity of a discipline within a nominalist context. His solution is that the subject of a science is the most general quidditative term in the science of which the principal *passiones* are predicated:

(Buridan, Quaest.Pr.Anal. I,2 - I quote the transcription which H. Hubien has kindly put at my disposal).

Sexto modo accipitur 'subiectum' relative ad 'passionem'. Unde 'subiectum' et 'passio' vocantur termini supponentes pro eodem quorum tamen unus addit aliquam connotationem extraneam super alium et ultra significationem alterius. Et tunc ille terminus qui non est connotativus vel qui est minus connotativus vocatur 'subiectum' respectu termini magis connotativi et terminus magis connotativus vocatur 'passio' illius, sicut iste terminus 'homo' dicitur subiectum et iste terminus 'risibile' dicitur passio eius, licet iste terminus 'homo' praedicetur in propositione. Et illo modo loquitur Aristoteles de sub-

1. Jan Pinborg, 1976. 'Diskussionen um die Wissenschaftstheorie an der Artistenfakultät in: Die Auseinandersetzungen an der Pariser Universität im XIII.Jahrhundert, *Miscellanea Mediaevalia* 10: 240-68 (Includes an edition of the Quaestio De medio in demonstratione by Giles of Rome).

2. Eileen Serene, 1981. 'Demonstrative Science'. *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy*, 496-517.

3. P.V.Spade, 1972. 'The Unity of a Science according to Peter Aureol'. *Franciscan Studies* 32: 203-17. Cf. also Peter Aureoli, *Scriptum super primum sententiarum*, Prooem. qu.5 art.2 (ed. Buytaert, 1953: 298-302).

4. A.Maurer, 1958. 'Ockham's Conception of the Unity of Science'. *Medieval Studies* 20: 98-112.

iecto et passione in libro Posteriorum. Et isto modo etiam in omni scientia debet assignari unum subiectum proprium et primum...

Deinde debetis scire quod modus inquirendi tale subiectum in aliqua scientia est talis quod nos debemus accipere terminum communissimum quiditativum in illa scientia per modum subiecti respectu passionum principalium illius scientiae, dum tamen ille terminus non sit tantae communitatis quod transcendat considerationem illius scientiae. Et tunc ille terminus vocabitur genus sive subiectum proprium illius scientiae, quia de eo universaliter et de suis partibus et passionibus consideratur in illa scientia, et de aliis qualitatibus primo habentibus attributionem ad ipsum et de nullis aliis.

In Bartholomew's sophisma the old conception has not yet lost that much ground. But the eager and intricate discussions about the proper subjects of the disciplines and of the ontological status of these subjects testify to a certain uneasiness. The whole conception is no longer unquestioned, and the existence of the formal and abstract entities is no longer taken for granted. An indication of the uneasiness is the trend towards accepting older authorities, dismissing the unnecessary subtleties of modern authors. This trend is already perceptible in Bartholomew. John of Jandun and his followers explicitly declare their adherence to it.

This change of approach is well evidenced in grammar and leads to the attack against the existence of the *modi significandi* which were till then accepted as the or part of the subject matter of (speculative) grammar. The attack was led by a German master John Aurifaber; it has been shown elsewhere that Aurifaber was heavily influenced by John of Jandun¹.

Similar developments took place in logic. The second intentions of logic were scrutinized in the same way as the *modi significandi* of grammar² - and scholars looked for a less vulnerable proper subject of logic to substitute for the second intentions. In this context the discussion in Bartholomew's sophisma receives its proper importance. As yet we do not know enough to follow this development in details; but Bartholomew's treatment of his predecessors' views throws some light on the process.

The opinions concerning the subject of logic listed in Bartholomew's sophisma are taken over from three main sources, viz. Albert the Great's commentary on Porphyry, Avicenna's *Logic* (to both of which Bartholomew explicitly refers) and Radulphus Brito's *Quaestiones super Porphyrium*³: the

1. J.Pinborg, 1975. 'A Note on Some Theoretical Concepts of Logic and Grammar'. *Revue internationale de Philosophie* 113 (29 année fasc.3, "Grabmann"): 286-96.

2. J.Pinborg 1975 (cp.p.VI n.2).

3. The Prooemium is edited in S.Ebbesen & J.Pinborg (forthcoming) 'Gennadios and Western Scholasticism', *Classica et Mediaevalia* 33. - Qu.1 and an extract from qu.3 are printed below.

latter text also contains most of the arguments referred to by Bartholomew as those of 'aliqui' or 'moderni'. The most important sources are listed in the following table.

Opiniones:

- 3.2.2.1.1 (p.25): Sermo significativus rerum. Albertus Por I 4 (ed. Borgnet pp.7-8).
- 3.2.2.1.2 (p.27): Sermo significativus intellectuum: Avicenna, Log. (Ven. 1508) f. 3rB.¹
- 3.2.2.1.3 (p.28): Syllogismus. A) argumentum primorum: Albertus Por I 4 (ed. Borgnet pp.6-7 B) Argumentum modernorum: Radulphus Brito Por, Prooem., Qu.3. C) Aliqui (p.30,28-33): Rad.Br.loc.cit.
- 3.2.2.1.4 (p.32): Argumentatio. Albertus Por I 4 (ed. Borgnet p.6)²
- 3.2.2.1.5 (p.33): Intellecta secundo: Avicenna, Log. (Ven.1508) f.3rB, Philosophia prima I.2 (Avicenna Latinus p.10,73ff); cf. also 3.2.2.1.7.
- 3.2.2.1.6 (p.35): Ens rationis: Rad.Br.Por qu.3.³
- 3.2.2.1.7 (p.35): Intentiones secundae: Rad.Br.Por qu.3.³
- 3.2.2.1.8 (p.36): Ens rationis ut dirigit intellectum in suis actibus: Alpharabius.
- 3.2.2.1.9 (p.37): Ens (sec.quod subicitur conceptibus primis et secundis: cf.Rad.Br. Por, Prooem & qu.3.⁴
- 3.2.2.1.10 (p.39): Combination of 6 and 7: Rad.Br.Por qu.3.

Dubia:

- 3.2.2.3.2.2 (p.49,32-36): Aliqui = Rad.Br. Por qu.1.
- 3.2.2.3.2.3 (p.54,89-97): Aliqui = Rad.Br. Por qu.1.
- 3.2.2.3.2.5-6 (p.62-67): cf. Rad.Br. Por, Prooem.

For reference we here append some of the relevant texts from Radulphus:

-
- 1. This solution was accepted by Peter Aureoli, *In Sent.* I d.3 (ed. Buytaert p. 236-7).
 - 2. This solution was to be Buridan's, in his *Quaest. Anal. Pr.* I qu.2.
 - 3. Variants of this solution are predominant, both before and after Bartholomew. For a recent summary of the discussion about the ontological status of the second intentions see Chr. Knudsen's contribution to the *Cambridge History of Later Medieval Philosophy* at pp.479-95. A very thorough discussion about the subject of logic, issuing in a position close to this solution is found in Hervaeus Natalis' treatise *De secundis intentionibus*. However, there seems to be no direct connections between Hervaeus' treatise and Bartholomew's sophisma.
 - 4. This solution is later taken up by certain Averroists of Bologna (especially Mattheus of Gubbio) with a strong emphasis on the real character of the foundations of logic. Some even go so far as to declare logic a "real science" (*scientia realis*). Cf. especially the *Quaestiones super Petrum Hispanum* in the Ms. Kraków 742, to be edited in CIMAGL in the near future.

Quaestio 1

Quaeritur primo utrum logica sit scientia.¹

Arguitur² quod non, quia³

1. Modus sciendi non est scientia: logica est huiusmodi; ergo etc. Maior patet, quia modus rei non est res. Minor apparet per Philosophum II. Metaphysicae. Vult enim ibi quod logica est modus sciendi. Unde dicit ibi quod vanum⁴ est quaerere simul subiectum et modum sciendi. Et Commentator ibidem dicit quod per modum sciendi intelligit logicam.

2. Item subiectum cuiuslibet scientiae debet esse intelligibile; modo subiectum logicae non est intelligibile; ergo etc. Maior de se manifesta est. Minor probatur dupliciter⁵. Primo sic: illud quod non est sensibile non est intelligibile, quia intellectus noster dependet ex sensatis. Modo syllogismus qui est subiectum scientiae non est sensibilis, quia nullus vidit⁶ syllogismum vel alio sensu sensit⁷. Ergo subiectum logicae non est intelligibile. - Item hoc apparet ex alio: quia obiectum alicuius virtutis praecedit⁸ illam virtutem. Modo entia logicalia non praecedunt intellectum, immo sequuntur ipsum; igitur etc. Minor declaratur, quia ista entia de quibus est logica causantur ex operatione intellectus; ideo non praecedunt intellectum. Ergo de quo est logica non est obiectum intellectus, et si non est obiectum intellectus⁹ non est¹⁰ intelligibile¹¹.

3. Item omnis scientia est ex propriis; logica non est ex propriis; igitur etc. Maior patet primo Posteriorum. Minor patet¹², quia logica est ex communibus, ut patet I. Topicorum, ubi dicitur quod habet viam ad omnium methodorum principia.

4. Item omnis scientia habetur per aliquem modum sciendi; sed logica non est huiusmodi; ergo etc. Maior de se patet. Minor declaratur, quia si logica haberetur per aliquem modum sciendi, quaeram de illo modo sciendi per quem habetur logica, quia ille modus sciendi vel est notus vel ignotus. Si non est notus tunc per ipsum logica non potest esse nota¹³ vel scita¹⁴. Si dicatur quod sit notus, aut ergo erit notus per logicam aut per aliam scientiam. Non potest dici quod iste modus sciendi sit notus¹⁵ per logicam, quia ex quo logica est nota per istum modum sciendi, si iste modus esset notus per logicam, tunc¹⁶ idem esset notius et ignotius respectu eiusdem et notius se ipso, quia logica esset notior isto modo sciendi in quantum ipsum notificat et esset ignotior ipso in quantum per ipsum notificatur. Etiam nec iste modus sciendi per quem scitur logica est notus per aliam scientiam, quia illa scientia per quam iste modus esset notus habebit modum sciendi per quem scitur, et tunc quaeram de isto modo sciendi sicut prius: aut est notus vel ignotus. Si non est notus nec illa scientia, cuius est, erit nota¹⁷ nec per consequens logica. Si dicatur quod sit notus aut ergo est notus¹⁸ per illam scientiam cuius est, aut per aliam. Non per illam

1. This is an edition of the A-version (for this distinction see CIMAGL 35: 56-7). The B-version (transmitted in Mss. NPS) is very different and has not been taken into account since it is less close to Bartholomew. Mss. of the A-version used are: B(ruxelles 3540/7), L(ondon, Br.L, Harley 7357), V(at.lat.3044) and O(simo 39). The same question is transmitted as question 1 on the Posterior Analytics; the consensus of B and S(alamanca 2350) is noted as An. Whenever the reading of one of the subgroups B or LOV is supported by An, this reading has been accepted in the text. If An is not available (*deficit*) B's reading is normally preferred. Private readings of one of the Mss. LOV are not recorded. 2 +primo B. 3 om. B. 4 inane An. 5 tripliciter B. 6 videt VOL *deficit* An. 7 sentit VO sentitur L possumus cognosci An. 8 debet praecedere VO. 9 et si - intellectus: om.B. 10 erit B. 11 +Quare etc. VOL. 12 apparet VOL. 13 esse nota: cognosci B. 14 sciri B. 15 potest - notus: om. B. 16 ex quo - tunc: om.B. 17 erit nota om.B. 18 aut - notus om.B.

cuius est quia idem esset notius et ignotius respectu eiusdem ut deductum est. Si per aliam scientiam sit notus, tunc illa scientia habebit modum qui aut¹⁹ erit notus aut ignotus sicut prius. Si ignotus tunc per ipsum non²⁰ potest sciri. Si notus, tunc erit per aliam scientiam, et procedetur in infinitum in scientiis et in modis sciendi. Vel oportet dare²¹ quod logica non habet aliquem modum sciendi per quem sciatur.

In oppositum sunt omnes auctores logicae et communiter loquentes.

Ad illam quaestionem propter motum istarum rationum aliqui²² dixerunt quod logica est modus sciendi et non scientia.

Et dico breviter quod logica est scientia, quia sicut apparet I. Posteriorum scientia est habitus conclusionis demonstrationis, quia scire est effectus demonstrationis. Igitur scientia²³ est habitus conclusionis demonstrationis in quo demonstratur sua passio de subiecto per propria principia illius subiecti.

Tunc arguo: Omnis cognitio effectus²⁴ per propria principia ipsius et causas est scientia, sicut patet per definitionem 'scire' I. Posteriorum data qua dicitur scire est rem per causas cognoscere et quoniam illius est causa et quoniam impossibile est aliter se habere. Modo logica est talis cognitio; est enim habitus quo cognoscimus entia²⁵ logicalia et passiones suas per propria principia sua sicut passiones syllogismi de syllogismo per propria principia syllogismi et passiones praedicati de praedicato et passiones syllogismi dialectici de ipso per propria eius principia. Quod apparet inducendo in quolibet enti logicali. Igitur logica est scientia.

Tunc ad rationes:

1. Ad primam cum dicitur "modus sciendi non est scientia", ad hoc communiter dicitur quod verum est quod modus sciendi non est scientia illa cuius est modus sciendi²⁶, tamen bene potest esse alia scientia. Modo logica est modus sciendi in aliis scientiis; ideo non est aliqua alia scientia.

Istud²⁷ non valet, quia non solum logica est modus sciendi in aliis scientiis, immo est modus sciendi in ipsamet²⁸ logica.

Ideo dico aliter: quod modus sciendi dicitur dupliciter, uno modo pro instrumento²⁹ sciendi quo aliquis scit quod scit³⁰ sicut est demonstratio vel definitio³¹ vel divisio. Alio modo sumitur modus sciendi pro cognitione vel habitu in anima acquisito de istis instrumentis sciendi. Modo modus sciendi primo modo non est scientia, sed modus sciendi ut est habitus acquisitus de instrumentis sciendi ut de subiecto bene potest esse scientia, quia instrumentum sciendi sicut demonstratio, definitio etc. bene habent causas et principia per quae possunt sciri sicut alia entia. Modo logica est modus sciendi secundo modo, scilicet habitus acquisitus de instrumentis per passiones et principia sua, et non est modus sciendi primo modo.

2. Ad aliam cum dicitur "subiectum cuiuslibet scientiae debet esse intelligibile", concedatur. Et cum dicitur "subiectum logicae non est huiusmodi", falsum est. Et cum dicitur "quod non est sensibile, non est intelligibile", dicitur quod aliquid esse intelligibile³² dicitur dupliciter, vel primo vel secundo modo. Modo illud quod est intelligibile

19 qui aut: et ille VOL *deficit* An.

20 non: nihil VOL *deficit* An.

21 dicere B om. OL. 22 Cf. Aegidii Romani Expositionem In Soph. El. (Ms. Salamanca 1839 f. 120r).

23 om. B.

24 conclusionis B +alicuius OL.

25 om. B. 26 modus sciendi: scientia B.

27 + tamen VOL.

28 semet

ipsa V ipsa BO.

29 pro instrumento: quod est instrumentum B.

30 quod

scit: id quod scit L (*manifestius*) om. B.

31 vel definitio om. B.

32 aliquid esse intelligibile: intelligibile aliquid B.

primo oportet quod sit sensibile per se vel per sua accidentia, sicut sunt substantiae, quia nulla substantia est per se sensibilis sed per sua accidentia sicut per dimensiones et qualitates sensibiles sicut albedo, nigredo et similia. Sed illud quod est intelligibile secundario ex intellectione alterius non oportet quod sit sensibile, sicut privatio est intelligibilis per habitum, et ideo non oportet quod privatio sit sensibilis. Modo intentiones secundae de quibus est logica intelliguntur per intellectiones rerum super quas fundantur. Ideo non oportet quod illae sint sensibiles. Et si dicas "omne quod intelligitur dependet ex sensu³³, licet³⁴ non oportet³⁵ quod sit sensibile³⁶, ideo³⁷ intentiones secundae si intelligantur oportet quod dependeant ex sensu", dico quod omne quod intelligitur dependet ex sensu, et ideo concedo quod cognitio intentionum secundarum³⁸ dependet³⁹ ex sensu, quia dependet⁴⁰ ex cognitione rerum super quas fundantur⁴¹ et cognitio rerum dependet ex sensu. Et ideo de primo ad ultimum: cognitio intentionum logicalium dependet a sensu.

Ad aliam cum dicitur "obiectum virtutis debet praecedere virtutem", verum⁴² est principale obiectum et primum, sed illud quod est secundarium obiectum non oportet quod simpliciter praecedat illam potentiam cuius est obiectum⁴³. Et cum dicitur "entia logicalia non praecedunt intellectum",⁴⁴ verum est, absolute, tamen quantum ad istum actum qui est scire⁴⁵ logicalia⁴⁶, praecedunt intellectum, quia oportet prius esse entia logicalia antequam habeatur de ipsis scientia.

3. Ad aliam cum dicitur "Omnis scientia habetur ex propriis", concedo. Cum dicitur "logica non est huiusmodi", dico quod licet illa de quibus est logica communia sint aliis scientiis per applicationem, quia entia quae considerantur in logica, quae sunt intentiones secundae⁴⁷, possunt applicari omnibus scientiis et cuicumque⁴⁸ materiae sive sit logicalis, sive naturalis sive mathematica sive divina, sicut intentio generis, vel speciei, subiecti, vel praedicati et sic de aliis intentionibus potest in materia quacumque⁴⁹ reperiri tamen ista communia aliis scientiis, logicae sunt⁵⁰ propria.

4. Ad aliud⁵¹ cum dicitur "omnis scientia habetur per aliquam modum sciendi", concedo⁵². Et cum dicitur "logica non habetur per aliquem modum sciendi", falsum est. Et cum dicitur "iste modus sciendi per quem habetur aut est notus aut ignotus etc", dico quod est notus. Et cum dicitur "aut⁵³ per logicam aut per aliam scientiam", dico quod iste modus sciendi per quem habetur logica est notus per logicam. Iste enim modus per quem habetur logica vel est demonstratio vel est divisio vel definitio. Unde modus sciendi in quocumque⁵⁴ libro logicali est demonstratio quae est nota per librum Posteriorum. Et tu quaeres quomodo tunc modus sciendi in libro Posteriorum erit notus? Dico quod modus sciendi ibi est aliqua demonstratio particularis sicut ista 'omnis syllogismus faciens scire est ex primis, veris,

33 +dico quod verum est, primario vel secundario; modo intentiones dependent ex sensu secundario B. 34 sed V sed propter hoc B. 35 oportet B necessarium sit An. 36 sit sensibile: sint sensibiles B. 37-38 ideo - secundarum: om. B. 39 dependent enim B. 40 dependent B. 41 + quae per sensum cognoscuntur; ideo non oportet quod illae intentiones sint sensibiles. Et si dicas "omne quod intelligitur dependet a sensu" B. 42-44 verum - intellectum om. B. 43 + sed solum (+quantum O) ad actum secundum quem considerat illud VO. 45 + entia B. 46 + ipsa VL + sic ipsa O. 47 om. B. 48 cuilibet VOL *deficit* An. 49 qualibet B. 50 + specialia et B. 51 This argumentation is further developed by Radulphus Brito in Qu.Anal.Pr. I qu.1 & Qu.Anal.Post.I qu.5. 52 concedo: sit ita An. 53 + ergo B. 54 quolibet B.

immediatis causisque conclusionis; omnis demonstratio est syllogismus faciens scire, ideo etc⁵⁵. Modo ista particularis demonstratio per librum Posteriorum erit⁵⁶ nota isto modo, quod ista demonstratio est quaedam particularis demonstratio, continens tamen⁵⁷ terminos generales omni demonstrationi. Modo ista demonstratio potest considerari ut continet generales⁵⁸ terminos omni demonstrationi⁵⁹ et ut⁶⁰ particularis est; et sic est instrumentum sciendi demonstrationem in communi. Potest etiam considerari non ut est particularis sed ut convenit in ratione et quiditate demonstrationis, ut demonstratio est cum aliis demonstrationibus; et sic ista demonstratio est nota in hoc quod aliae demonstrationes sunt notae. Unde⁶¹ etiam in hoc quod illa notificat demonstrationem in communi, notificat⁶² etiam se ipsam inquantum convenit cum aliis demonstrationibus in ratione demonstrationis in communi⁶³, quia notificata demonstratione in communi notificatur quaelibet⁶⁴ demonstratio particularis, et⁶⁵ illa est quaedam demonstratio; et⁶⁶ sic illa demonstratio notificat se ipsam; sed alio et alio modo est notificans et notificata, quia notificans est in quantum est quaedam demonstratio particularis continens terminos communes omni demonstrationi, et est⁶⁷ notificata in quantum est demonstratio in communi. Et istud non est inconveniens. Sed quantum ad hoc quod est inferre conclusionem de necessitate cognoscitur per librum Priorum, quantum est ad veritatem propositionum ista habet cognosci per se ipsam, quia per suos terminos, et propositiones ex quibus constituitur sunt immediatae, sicut illa est immediata et per se nota 'omnis syllogismus faciens scire est ex primis, veris etc.', ideo illa per se ipsam est nota cognitis suis terminis et hoc quantum ad suam⁶⁸ veritatem⁶⁹, quia non potest per aliud probari. Similiter minor qua dicitur 'demonstratio est syllogismus faciens scire' est immediata, quia ibi praedicatur definitio de definito.

Eodem modo intelligo⁷⁰ de isto modo sciendi qui est definitio, quia definitio per definitionem definitionis est nota, et⁷¹ definitio definitionis per se ipsam est nota quia definitio definitionis⁷² quae dicit definitio est oratio quid est esse significans⁷³ inquantum continet terminos generales omni definitioni notificat definitionem in communi. Et quia illa quaedam definitio est sicut⁷⁴ alia particulares definitiones et eiusdem rationis cum illis in quantum definitio, ideo⁷⁵ ista notificabit se ipsam ut convenit cum aliis definitionibus in ratione definitionis. Et illud est rationale in entibus secundum intellectum secundum quod intellectus potest reflecti supra se, quod illa definitio particularis sit notificans inquantum continet terminos communes cuilibet definitioni et notificata in quantum convenit in ratione definitionis in communi.

Quaestio 3 (Excerpts)

Utrum syllogismus sit subiectum in tota logica...

Aliqui dicunt quod ens rationis est subiectum in logica, alii quod syllogismus, alii quod modus sciendi. Sed non est vis quocumque modo dicatur, quia omnes modi sciendi sunt entia rationis et inter istos modos sciendi syllogismus est principalior modus sciendi. Et ego dico duo ad

55 syllogismus - etc: huiusmodi B. 56 est (*melius?*) VOL. 57 + omnes

B. 58 taliter B. 59 + in communi An + communes B. 60 + una B.

61 notificatur B. 62 + per B. 63 + et B. 64 om. B. 65 om. B.

66 om. B. 67 et est: est etiam B. 68 om. B. 69 maiorem An.

70 intelligendum B. 71-72 et - definitionis: om. B. 73 rei B.

74-75 sicut - ideo om. B.

quaestionem: Primo quod subiectum in logica est ens rationis sive secundae intentiones, subiectum dico commune per praedicationem. Sed subiectum commune per attributionem est syllogismus...

Secundum declaratur, quia illud est subiectum in logica commune per attributionem, de quo praesupponitur quid est et quia est et ad quod omnia ibi determinata habent attributionem...

Ad aliud... dico sicut dicit Albertus¹ I. Priorum quod syllogismus aliter et aliter est subiectum in tota logica et in libro Priorum, quia syllogismus consideratus secundum omnem modum essendi quem habet in se et absolute et in suis partibus integralibus et subiectivis et in illis quae habent attributionem ad ipsum est subiectum in tota logica. Sed syllogismus consideratus quantum ad eius materiam et formam secundum se et absolute est subiectum in libro Priorum.

CONCLUSION

Bartholomew's sophisma gives a valuable summary of the opinions concerning the nature of logic that were current around 1300. Its author has a role in the critical trend of the early 14th century, insofar as he, though in a modest way, questions the emphasis on logic as a science based on the objective nature of the world prominent with the Modistae (cf. e.g. Boethius of Dacia, *Topics*, Prooem.) and instead emphasizes the practical role of logic as an instrument. Especially interesting is the discussion of the third *dubium* (3.2.2.3.2.3; p.52-60) where Bartholomew discusses the final justification of the fundamental logical operations. He finds this final justification in the 'aptitudo naturalis rationis ad ratiocinandum'. These pages are perhaps the most worthwhile of the entire sophisma; they may also have had the greatest impact on the later understanding of logic. At least, it is not without importance that a similar conception of the 'naturalis inclinatio intellectus' can be found in Buridan and through him influenced the late scholastic discussions.

A short quotation from Buridan's *Summulae* may illustrate this (8.5.4)

- I am again quoting a transcription by H.Hubien:

"Evidens ergo notitia principiorum nec est nobis innata nec per doctrinam proprie dictam acquisita, sed per naturalem intellectus determinationem ad assentiendum eis, cum ministerio tamen praevio sensus, memoriae vel experientiae...

Tertia clausula ponit quod ipsa principia fiunt nobis evidentia per naturalem intellectus determinationem ad assentiendum eis. Et hoc apparet ex duabus clausulis praecedentibus. Ex quo enim non est nobis innata talis evidentia nec etiam facta nobis per rationem sufficienter determinantem intellectum ad talem evidentem assensum, cum non inferatur de necessitate et gratia formae, et quod etiam hoc scimus, scilicet non esse consequentiam necessariam et formalem, necesse est concedere quod haec determinatio fit ex natura principii et naturalis intellectus.

1. Cf. Albertus An.Pr.I,1 (ed.Borgnet p.460). But the exact wording is different, and Bartholomew (p.30,28) follows Radulphus' wording.

Oportet enim imaginari quo modo ignis ex sua natura est determinatus ad calefaciendum applicatus calefactibili et non occurrente impedimento, et herba frumenti ad facere spicam et florem et granum et paleam involuentem granum, et iterum hirundo ad faciendum talem nidum tempore positionis ovorum, licet non sine sensu hoc posset facere. Igitur oportet dicere quod ipse intellectus naturaliter est determinatus ad assentiendum cum certitudine et evidentia ipsis principiis. Et hoc intendit Commentator, 2° Metaphysicae, dicens quod prima principia cognita habita sunt naturaliter a nobis in quolibet genere entium.

The preceding passage could be read as if Buridan was only talking about principles of natural science gained through (partial) induction. That he, however, is also thinking of the logical principles emerges from the following passage (8.5.2):

Quia ad demonstrandum conclusionem non solum requiritur evidentia praemissarum, immo etiam evidentia consequentiae. Consequentia autem est una propositio, licet hypothetica, et ita si consequentia est de se evidens, ipsa est unum principium indemonstrabile, et si non est de se evidens indiget quod demonstratur per principia evidentia.¹

1. For Buridan's doctrine about the nature and acquisition of principles see Sten Ebbesen (forthcoming) 'Proof and its Limits according to Buridan, *Summulae* 8'.

THE MANUSCRIPTS

F = Falconara Marittima, Bibliotheca Franciscana (Archivio dei Frati Minori) 11.

Membr., mm. 318x220, ff. I chart. + 238 + I chart., saec. XIV in.

Ff. 179-238 of this ms. once formed an independent ms. containing sophismata by Bartholomew of Bruges, Radulphus Brito, Petrus de Insula, Dionysius de Cauda, and some unidentified authors as well. For the contents, see J.Pinborg, 'Radulphus Brito's Sophism on Second Intentions', *Vivarium* 13 (1975) 119-152, at p.123f.

Our sophism occupies ff. 179rA-188rA, in a quire constituted by ff.179-191.

N = Nürnberg, Stadtbibliothek, Cent. V.21.

Membr., mm. 292x210, ff. I (=1^a) + 231 (+1^b bis), saec. XIV.

Ff. 1-125 once formed an independent ms, containing grammatical and logical works by Radulphus Brito, Bartholomew of Bruges, and others. It was written in 1317. For the contents, see J.Pinborg in "Radulphus Brito, *Quaestiones super Priscianum Minorem*. Herausgegeben u. eingeleitet v. H.W. Enders & J.Pinborg", pp. 20-22 (= *Grammatica Speculativa* 3.1, Stuttgart-Bad Cannstatt 1980).

Our sophism occupies ff. 54rA-58rA.

THE TEXT

N has a superficially smooth text. Since our microfilm of N is also better than that of F, we proposed to the participants in the Cornell workshop that they transcribe N first and try to base an edition on it. But, as some of them found out, we had been deceived by appearances. There are many scribal errors in F, but there is something fundamentally wrong with N.

Anyone who cares to read our apparatus will realize that N's version of the sophism is considerably shorter than F's, the siglum 'om. N' occurring on almost every page.

The siglum 'om. F' is much rarer. The omissions of F have paleographical reasons -- usually homeoteleuton. Relevant examples are: 1.13-14, 4.97, 5.25-26, 23.12-13, 24.53-54, 32.10-12, 57.59-60, 59.41-42, 63.51-53, 65.36-37, 73.86-7, 74.11-12.

Some of N's omissions are also due to homeoteleuton. Thus 5.32-38, 6.55-56(?), 12.67-80(?), 26.94-95, 41.84-87, 42.56-60(?), 48.91-97(?), 62.32-36.

These instances suffice to prove that neither of our mss is a descendant of the other.

But paleographical considerations cannot explain all the occurrences of 'om. N' in the apparatus. We clearly have two editions of the text, for in the list of other people's opinions (§3.2.2.1), only F has §3.2.2.1.2, and only F has the final refutation of this opinion (§3.2.2.4.1.2). Moreover, only F has the words 'rerum quae significantur per ipsum' at 25.78-9, whose function is to distinguish §3.2.2.1.1 from §3.2.2.1.2. And, as one might expect, only F has the words 'rerum vel intellectuum' at 69.51-52 which serve to indicate that the opinion there referred to is not only §3.2.2.1.1 but also §3.2.2.1.2. Manifestly, then, F is an expanded version of the original text or N is a deliberately shortened version of it. The fact that the words 'rerum quae significantur per ipsum' at 25.78-9 come from Bartholomew's source, Albert (In Porph., p.7A Borgnet), suggests that the F text is closest to the original.

§§3.2.2.1.6-8 similarly occur in F only, but since they are of a parenthetical character, it is hard to tell whether they are a secondary addition or part of the original text. But at least their occurrence in one ms. only is not likely to have paleographical reasons.

Bartholomew often produces many arguments to prove one conclusion. It is noticeable that the tendency to overkill is stronger in F than in N. Thus F alone has these arguments: 7/8.30-34, 10.4-5, 11.18-26, 11.27-33, 20.20-31, 21.51-67, 22.90-92. Notice that the last three arguments are all based on the Aristotelian dictum "subiectum in speculativis se habet ut finis in practicis".

Arguments are often accompanied by proofs or 'confirmations' (*probationes, confirmationes*) of their premisses. In many cases the 'confirmation' occurs in F only (thus 14.40-48) or is shorter in N than in F (thus 4.98-00, 5.52-53, 10.96-97, 13.86-88).

Some passages reflecting the live performance of the sophism occur in F only. Thus 5.39-40 "et quaerebatur de diversitate et dixit quidam alius quod ..." (N just says 'quia'); and 2.31-52. The latter passage is a strong argument for F's priority. Nobody who had not attended the disputation would be likely to invent the passage. Moreover, there are signs that the author of the N-version (henceforward "Mr Nurimbergensis") used a model resembling F; for the common text of N and F at 1.27-30 is barely intelligible without 2.31-52. Mr Nurimbergensis rephrased 2.54-55, thus deleting an ex-

plicit reference back to 2.31-52. But he forgot to delete the implicit forward reference to 2.31-52 contained in 1.27-30.

We thus conclude that N's version of the text is a deliberately abbreviated edition of the F-version.

Could Mr Nurimbergensis have been Bartholomew himself? The colophon of N might suggest as much. It reads: "Et in hoc terminatur sophisma de subiecto logice[a] determinatum a magistro Bartolomeo de Brugis in villa Parisiensi et ad instantiam iuvenum studentium per eundem copiatum". But several reasons can be adduced against the theory:

1) Ms. N is known to contain deviant and manifestly revised editions of Radulphus Brito's works (see J. Pinborg, 'Radulphus Brito on Universals', *CIMAGL* 35 (1980) 56-142, at p.57). Presumably the man who revised Brito and the one who revised Bartholomew were identical.

2) N omits some remarks which have a personal ring. Thus 15.67-73, 17.36, 53.78-79, and most of the haughty phrases of the type "ut patet cuilibet scienti logicam", "ut patet cuilibet intelligenti" (thus 8.23, 8.44, 18.63-64, 26.17-18, 27.7, 31.53, 31.63-64).

3) Mr Nurimbergensis sometimes makes wrong conjectural emendations of a difficult, but sound text. Thus 9.58-60, where only F gives the required sense:

<i>F</i>	<i>N</i>
ratio illa peccat secundum consequens ab insufficienti, multae enim aliae sunt condiciones subiecti quae in illa condicione quam accipit ratio non includuntur.	ratio peccat secundum consequens ab insufficienti, multae enim aliae sunt condiciones subiecti quae in illa ratione non accipiuntur nec includuntur.

At 22.80-81 Averroes is quoted. F quotes correctly, "artifex necesse est ut ponat subiectum suae artis". N makes the obvious, but wrong, emendation and writes, "artifici necesse est ut ponat subiectum suae artis". Cf. 73.38-39 where N distorts a quotation of Aristotle's *Metaphysics*.

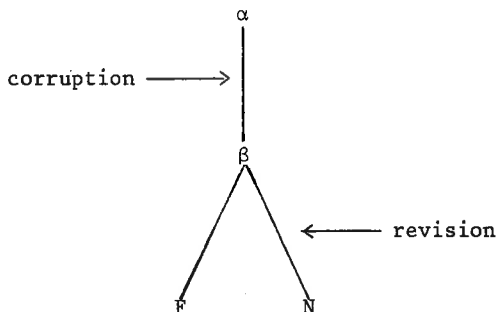
At 26.3-5 Avicenna's *Logic* is quoted. Compare the texts:

<i>Avicenna</i>	<i>F</i>	<i>N</i>
non enim potest ratio componere intellecta quin cum illis proferat verba, immo cogitatio	quoniam homo (<i>lege</i> ratio) non sic procedit nisi accipiendo verba imaginata, quae quidem cognitio (<i>lege</i> cogitatio)	sic igitur non procedit nisi accipiendo quaedam verba imaginative, quae quidem sunt

quasi locutio est	quasi locutio <est>	quasi quaedam locutio
inter ipsum hominem et	inter hominum et	inter hominem et
cogitatum suum	suum cogitatum existens	suum cogitatum
verbis imaginatis	et hiis verbis imaginatis	et haec virtus imaginativa est.

Notice that the errors of F are simple scribal errors. The suspicion arises that Mr Nurimbergensis' text is an (unsuccessful) attempt to emend a passage already corrupt in his model which actually had the same text as F.

Now, as we have demonstrated, Mr Nurimbergensis' model cannot have been F itself. Hence we arrive at the following stemma

That there was a manuscript β is supported by the occurrence of some conjunctive errors. Thus 19.80-81, 29.94, 34.64(?), 37.65, 46.53, 50.57(?), 56.76, 58.89(?), 64.86, 76.66. On the other hand, indubitable instances of conjunctive errors are few. We believe this is because Mr Nurimbergensis rephrased or dropped any passage in which he could see that β 's text was faulty.

It looks as if Mr Nurimbergensis had two criteria for deciding whether a passage should be kept or not: (a) Is it essential to the general argument? (b) Is the text OK or easy to emend? If a passage struck him as both corrupt and dispensable, it had few chances of surviving. This hypothesis may explain a great many of his omissions. Thus 9.54-56, 11.18-33, 12.67-80, 14.17-18, 15.67-73, 17.12-15, 20.20-31, 21.51-67, 24/25.58-64, 29.95-6, (30.34-40), 41.75-76. Similarly, this hypothesis may explain the omission by N of single corrupt words. Thus 1.21 vero: non F: *om. N*. At 52.16 N emends a corrupt passage and leaves out 'immanent(..)', which is difficult to understand, but should not be deleted as it has external support (see our apparatus).

PRINCIPLES OF EDITION.

Since we have no reason to believe that the scribe of F has tampered with the text of β and strong reason to believe that the scribe of N has; and since we have no reasons for suspicions with regard to the scribe of β , we have decided to base our edition on F, accepting its readings whenever they give a satisfactory sense.

When F has a corrupt text whereas that of N gives the required sense, we have accepted N's readings if it is paleographically plausible that they derive from β . When a common origin of F's and N's readings is not plausible, we have tried to emend F in a paleographically plausible way without paying attention to N, believing that in such cases N's readings are the conjectures of Mr Nurimbergensis.

We have not corrected the wrong numeration of the *dubia* on pp.66 ff. In all likelihood, Bartholomew himself is to blame for the error.

We have not checked on all the references to *auctoritates*. As the scribe of F often misread Arabic numerals (we thus find *Analytica Posteriora* 2 cited as book 3), our following F may have introduced some errors that should not be attributed to β or α . But in such cases we always inform about N's reading if it is different from F's.

In general, N's minor deviations from F are not recorded in the apparatus, but we have striven to omit no N reading that (a) has a chance of being right; (b) seriously affects the sense; or (c) seriously affects the structure of the text (major omissions, rephrasings of long passages, etc.). The apparatus records all F readings which differ from our text.

The orthography has been normalized (made classical), but we have reproduced F's erratic notation of numbers, both cardinal and ordinal. Thus '2' may stand for "duo, duae" or "secundus, secunda, secundo ...", and "secundo" may be rendered 'secundo, 2, 2°, II'. Our punctuation has no foundation in the manuscripts, and the division into sections and paragraphs is only in partial agreement with the mss. The italicized section-headings have no foundation in the mss.

F has some short marginal notes ('resp(onsio)', 'opinio', 'contra'). N adds marginal numbers ('1^a, 2^a ...') to count arguments, and some column headings, viz:

54vB Quot modis dicitur subiectum

54vB Quot sint proprietates subiecti scientie

55rB Dicta famosa de natura logice

55rB Opiniones de subiecto logice

56rA Positio sive opinio Bartol(omei)

57vB Solutio rationum premissarum opinionum

58rA Solutio rationum principalium.

We have paid no attention to these marginal notes.

TABLE

Page	
1	1. De sophismate
1	2. Quaestiones propositae
2	3. Quaestio de subiecto logicae
2	3.1 Disputatio
2	3.1.1 Rationes principales
2	3.1.1.1.1 Modus sciendi
3	3.1.1.1.2 Contra
3	3.1.1.2.1 Syllogismus
3	3.1.1.2.2 Contra
4	3.1.1.3.1 Ens rationis
4	3.1.1.3.2 Contra
4	3.1.2 Responsio
4	3.1.2.1 Positio: duplex est subiectum
4	3.1.2.2 Solutiones rationum principalium
4	3.1.2.2.1 Ad 3.1.1.1.1
4	3.1.2.2.2 Ad 3.1.1.1.2
5	3.1.2.2.3 Ad 3.1.1.2.1
5	3.1.2.2.4 Ad 3.1.1.2.2
5	3.1.2.2.5 Ad 3.1.1.3.1
5	3.1.2.2.6 Ad 3.1.1.3.2
5	3.1.3 Contra responsionem
5	3.1.3.1 Contra positionem (3.1.2.1)
8	3.1.3.2 Contra causas positionis (3.1.2.1)
9	3.1.3.3 Contra solutiones rationum (3.1.2.2)
9	3.1.3.3.1 Contra 3.1.2.2.2
9	3.1.3.3.2 Contra 3.1.2.2.4
10	3.1.3.3.3 Contra 3.1.2.2.6
10	3.1.3.4 Aliae rationes contra positionem (3.1.2.1)
12	3.1.4 Respondens contra 3.1.3.1
12	3.1.5 Contra 3.1.4
13	3.1.6 Aliae rationes contra positionem (3.1.2.1)
14	3.1.7 Respondens contra 3.1.5
14	3.1.8 Contra 3.1.7
15	3.1.9 Respondens contra 3.1.8
15	3.1.10 Contra 3.1.9
15	3.1.11 Epilogus disputationis
15	3.2 Determinatio
16	3.2.1 Praeambula
16	3.2.1.1 Primum praeambulum. De natura subiecti
16	3.2.1.1.1 Prima pars primi praeambuli. Quot modis dicitur subiectum
17	3.2.1.1.2 Secunda pars primi praeambuli. De proprietatibus sive conditionibus subiecti.
23	3.2.1.2 Secundum praeambulum. De natura logicae
25	3.2.2 Ad quaestionem propositam
25	3.2.2.1 Aliorum opiniones, cum improbationibus:
25	3.2.2.1.1 Sermo significativus rerum
27	3.2.2.1.2 Sermo significativus intellectuum
28	3.2.2.1.3 Syllogismus
32	3.2.2.1.4 Argumentatio
33	3.2.2.1.5 Intellecta secundo quae apponuntur intellectis primo
35	3.2.2.1.6 Ens rationis absolute
35	3.2.2.1.7 Intentio secunda absolute

Page

36	3.2.2.1.8	Ens rationis ut dirigit intellectum in suis actibus
37	3.2.2.1.9	Ens secundum quod subicitur conceptibus primis et secundis
39	3.2.2.1.10	Ens rationis et syllogismus
40	3.2.2.2.1	Opinio propria
44	3.2.2.2.2	Causa dictorum de logica
45	3.2.2.3	Dubia circa opinionem Bartholomaei (3.2.2.2)
45	3.2.2.3.1	Dubia proponuntur
45	3.2.2.3.1.1	Primum dubium
45	3.2.2.3.1.2	Secundum dubium
46	3.2.2.3.1.3	Tertium dubium
46	3.2.2.3.1.4	Quartum dubium
46	3.2.2.3.1.5	Quintum dubium
46	3.2.2.3.1.6	Sextum dubium
47	3.2.2.3.1.7	Septimum dubium
47	3.2.2.3.1.8	Octavum dubium
47	3.2.2.3.2	Solutiones dubiorum
47	3.2.2.3.2.1	Ad primum dubium
49	3.2.2.3.2.2	Ad secundum dubium
52	3.2.2.3.2.3	Ad tertium dubium
60	3.2.2.3.2.4	Ad quartum dubium
62	3.2.2.3.2.5	Ad quintum dubium
66	3.2.2.3.2.6	Ad sextum dubium
66	3.2.2.3.2.7	Ad septimum dubium
67	3.2.2.3.2.8	Ad octavum dubium
68	3.2.2.3.3	Ad dubium cum sua solutione
69	3.2.2.3.4	Quantum unaquaeque opinionum potiorum (3.2.2.1) de veritate tetigerit
70	3.2.2.4	Ad rationes
70	3.2.2.4.1	Ad rationes pro opinionibus aliorum (3.2.2.1)
70	3.2.2.4.1.1	Ad 3.2.2.1.1
70	3.2.2.4.1.2	Ad 3.2.2.1.2
70	3.2.2.4.1.3	Ad 3.2.2.1.3
71	3.2.2.4.1.4	Ad 3.2.2.1.4
71	3.2.2.4.1.5	Ad 3.2.2.1.5-8
72	3.2.2.4.1.6	Ad 3.2.2.1.9
73	3.2.2.4.2	Ad rationes principales (3.1.1)
73	3.2.2.4.2.1	Ad 3.1.1.1.1
74	3.2.2.4.2.2	Ad 3.1.1.1.2
74	3.2.2.4.2.3	Ad 3.1.1.2.1
74	3.2.2.4.2.4	Ad 3.1.1.2.2
74	3.2.2.4.2.5	Ad 3.1.1.3.1
74	3.2.2.4.3	Alia ratio contra positionem Bartholomaei (3.2.2.2), cum sua solutione
75	3.2.3	Epilogus

SIGLA

F = Falconara 11	<	>	addenda
N = Nürnberg Cent.V.21	[]	delenda
N ^{corr} = manus correctrix in codice N	†	†	corrupta

```
add.= addidit
```

om. = omisit

a.c. = ante correcturam

p.c. = post correcturam

fort.= fortasse

A.L. = Aristoteles Latinus

Ebbesen 1981a = S.Ebbesen, *Commentators and Commentaries on Aristotle's Sophistici Elenchi I-III* (Corpus Latinum Commentariorum in Aristotelem Graecorum VII.1-3), Leiden 1981.

Hamesse 2.27 = auctoritas 27 partis 2 in J.Hamesse, *Les Auctoritates Aristotelis* (Philosophes Médiévaux XVII), Louvain-Paris 1974.

MAGISTRI BARTHOLOMAEI DE BRUGIS
DE SUBIECTO LOGICAE

1. De sophismate

MAXIME UNIVERSALIA A SENSU SUNT REMOTISSIMA. Hoc est sophisma propositum, 5
quod sic probatur:

Maxime remota a particularitate vel singularitate a sensu sunt remotissima; 10
particulare enim est aliquid dum sentitur, universale dum intellegitur, ut ha-
betur in primo Physicorum; maxime vero universalia sunt remotissima a singu-
laritate: sunt enim maxime abstracta; quanto vero aliqua magis abstrahuntur, 10
tanto a singularitate magis elongantur; quare etc.

Contra: Primo intellecta quoad nos sunt sensui propinquissima: omnis enim 15
nostra cognitio oritur ex sensu, ut apparet 3° De Anima, et ideo primo sensa-
ta sunt primo intellecta, ut apparet ex prooemio libri Physicorum; sed maxime
universalia, ut ens et unum et huiusmodi, sunt primo intellecta a nobis, ut 15
vult Avicenna in Metaphysica sua, ubi dicit quod cognitio entis imprimitur in
anima absque cognitione praecedente; quare etc.

Posset dici ad hoc sophisma quod duplex est universale, scilicet praedica-
tione, et illud est quod est in multis et dicitur de multis, et quanto 20
in pluribus reperitur et de pluribus praedicatur, tanto magis universale di-
citur; — aliud vero est universale causalitate, et illud est quod est causa
plurium, et quanto plurium est causa, tanto magis universale appellatur. 20
Nunc quidem universalia causalitate a sensu sunt remotissima, cuiusmodi sunt
deus et intelligentiae, et secundum hoc procedit probatio; universalia vero
praedicatione non, et secundum hoc procedit improbatio. 25

2. Quaestiones propositae

Circa istud sophisma plura proponebantur inquirenda: primo quidem gratia
cuiusdam in subiecto positi, scilicet maxime universalis; secundo gratia
cuiusdam in praedicato positi, scilicet ipsius sensus; et tertio gratia to- 30
tius orationis.

1-3 *Inscriptus* ex N, *inscriptione* caret F. 7 vel singularitate om. N.
9 primo: principio F; v. *Arist. Ph.* 1.5.189a5-8 (cf. *Hamesse* 2.27). 13-14 3° -
apparet om. F. 15 et 2° om. F. 19-20/21 quanto-dicitur: quanto magis in pluribus
reperitur tanto magis de pluribus praedicatur N. 21 vero: non F: om. N.
21 causa: tam F. 22 et quanto plurium *bis scripsit* F.

Gratia vero positi in subiecto, scilicet maxime universalis quod est duplex, 31
scilicet causalitate et praedicatione, de quorum utroque in metaphysica de-
terminatur, quaerebatur quod illorum esset subiectum in metaphysica, utrum
scilicet universale causalitate, puta deus gloriosus, ut quidam opinantur;
aut maxime universale praedicatione, scilicet ens, ut volunt alii; aut utrum-
que, ut alii suspicantur. 32

Secundo vero, quia circa idem negotiantur metaphysicus, <dialecticus et so-
phista,> ut habetur in 4to Metaphysicae, ideo quaerebatur quid esset subiec-
tum in logica, utrum scilicet ens simpliciter, ut quidam dicunt; aut ens rati-
onis, ut placet alteris; aut intentio secunda, ut volunt alii; aut argumenta-
tio aut syllogismus aut[em] <sermo> significativus (<vel unum vel> plura is- 43
torum), ut aliis videtur. 44

Tertio, quia ens et unum sunt convertibilia, proponebatur inquirendum utrum
unum addat [ut] supra ens aut non.

Et quarto, quia ens et esse convertuntur, ut vult Philosophus II Metaphysi-
cae, proponebatur inquirendum utrum ens et esse sint idem essentialiter, ut 45
quidam dicunt, aut non, ut volunt alii.

Circa vero sensum in praedicato positum proponebantur quidem inquirenda:

Primo utrum sit virtus passiva, ut quidam opinantur, aut activa, ut conce-
dunt alii.

Secundo utrum necesse sit ponere sensum agentem, et [t]alia huiusmodi. 5

Circa vero totam orationem proponebatur inquirendum de operatione, videli-
cet utrum oratio sit vera vel falsa.

3. *Quaestio de subiecto logicae*

Omnibus autem aliis omissis, ad praesens de secundo inquirere proponimus, vi-
delicet quid sit subiectum in logica. 5

3.1 *Disputatio.*

3.1.1 *Rationes principales*

3.1.1.1

Et arguitur primo quod modus sciendi, quoniam scientia denominatur a suo
subiecto; sed haec scientia denominatur a modo sciendi; quare etc. Maior
est famosa; et probatur, quia ab eodem sortitur aliquid entitatem et denomi-
nationem vel nomen, ut vult Commentator supra primum Physicorum; sed a sub-

31-52 gratia-falsa *om. N.* 31 quod : quae *F.* 43 addat ut : *lectio in-*
certa, aliquid addat *vel sim. scribendum esse videtur.* 44 II : an IV *scriben-*
dum? Cf. *Hamesse 1.90.* 54-55 omnibus — videlicet : omnibus omissis quae pos-
sunt inquiri inquirere proponimus *N.* 60 famosa : manifesta *N.* quia :
quod *F.* aliquid : aliquod *F.*

iecto scientia sortitur entitatem, ut apparet ex tertio De Anima; quare etc. 62
 Minor declaratur per Philosophum et Commentatorem secundo Metaphysicae ubi
 appellat logicam modum sciendi. Quare etc.

3.1.1.1.2

65

Contra: Finis scientiae non est eius subiectum; modus autem sciendi est finis
 logicae; quare etc. Maior patet, quia subiectum se habet in ratione materiae
 in scientia praeexistentis respectu finis; materia vero et finis non coinci-
 dunt, ut vult Philosophus 2° Physicorum, et finis sibi ipsi non praeexistit,
 quod sequeretur si subiectum et finis scientiae essent idem. Maior est evi- 70
 dens per omnes Peripateticos famosiores, scilicet Avicennam, // Albertum, F179rB
 et huiusmodi, qui dicunt finem logicae esse modum sciendi.

3.1.1.2.1

Deinde probabatur quod syllogismus esset ibi subiectum: illud est subiectum
 scientiae ad quod omnia determinata in scientia habent attributionem; sed 75
 tale in logica est syllogismus; quare etc. Maior famosa est apud modernos, et
 minor declaratur inducendo: omnia enim determinata in logica vel sunt partes
 subiectivae syllogismi vel integrales vel similitudine vel quomodolibet ali-
 ter; quare etc.

3.1.1.2.2

80

Contra: Prima passio demonstrata in scientia debet esse prima passio subiecti
 scientiae; sed prima passio demonstrata in logica non est syllogismi prima
 passio; quare etc. Maior habetur in Posterioribus Analyticis, et minor decla-
 ratur, quoniam esse ex primis veris et immediatis est prima passio demonstra-
 ta in logica. Quod probatur dupliciter: Primo quia volunt Albertus et Alexan- 85
 der circa librum Posteriorum ars demonstrandi traditur demonstrative; sed ars
 de aliis modis sciendi non traditur demonstrative, sed alio modo; quod igitur
 est prima passio demonstrata in arte demonstrandi est prima passio demonstrata
 in logica; prima vero passio demonstrata in arte demonstrandi est praedicta,
 ut dicit Lincolniensis supra primum Posteriorum, ubi dicit quod ibi concludi- 90
 tur prima conclusio illius scientiae. Et amplius: prius est quod est perfec-

63-64 Commentatorem - modum *om. F.* 66 eius - autem *post et (lin. 63) F.* sciendi est
om. F. 68 praeexistentis *om. N.* 69 2°:3° *F.* cf. *Hamesse 2.86.* ipsi: operi *F.*
 71 Peripateticos: philosophos *N.* 72 huiusmodi: alios *N.* 74 probabatur - esset:
 pro(ba)tur - esset *F.* arguitur - sit *N.* 76 famosa - et: patet *N.* 78 quomodo-
 libet: quomodo *vel sim. F.* 81 debet: dicitur *F.* ut videtur. 85/6 Alexander: cf.
Ebbesen 1981a:III.157-8. 86 circa: super *N.* 90/1 concluditur: contradicatur (?)
F. consideratur *N.* cf. *Grossatestae Comm. APO., MS Merton 280:107rB-vA.*

tius, ut habetur in Postpraedicamentis et 5 Metaphysicae; sed haec passio est perfectior aliis passionibus demonstratis in logica — vel si sit perfectior, assignetur illa; quare etc. 92

3.1.1.3.1

Deinde ostendebatur quod ens rationis esset ibi subiectum, quia illud est subiectum in scientia a quo scientia denominatur; sed logica denominatur ab ente rationis; quare etc. Maior est evidens ex dictis, et minor declaratur: dicitur enim [in] logica rationalis scientia quia est de ente rationis, ut vult Avicenna in Logica sua; quare etc. 95 99 00

3.1.1.3.2

Oppositum arguitur sic: illud cuius consideratio pertinet ad librum De Anima non est subiectum logicae; sed ens rationis est huiusmodi; quare etc. Maior declaratur, quoniam diversae scientiae considerant de diversis, ut dicitur primo Posteriorum. Minor apparet per Simplicium in Praedicamentis, et probatur: qui enim considerat subiectum considerat et passionem illius subiecti, ut palam est ex Posterioribus Analyticis; sed artifex de anima considerat animam, quae est subiectum entis rationis; quare etc. 5

3.1.2 Responsio

3.1.2.1 Positio

Dixit respondens quod duplex est subiectum commune in logica, scilicet subiectum commune per praedicationem et subiectum commune per attributionem. Subiectum vero commune praedicatione dixit quod erat ens rationis: praedicatur enim de omnibus consideratis in logica. Sed subiectum commune per attributionem dixit quod erat syllogismus: ad ipsum enim omnia determinata in logica habent attributionem, ut patet ex inductione praefacta. Quare etc. 10 15

Adiunxit tamen quod posset convenienter dici quod modus sciendi esset ibi subiectum, quia est idem cum syllogismo et ente rationis.

3.1.2.2 Solutiones rationum principalium

3.1.2.2.1 Ad 3.1.1.1.1

Post haec dixit ad obiecta, et primo ad primum probans modum sciendi ibi esse subiectum: concedebat enim illud. 20

3.1.2.2.2 Ad 3.1.1.1.2

Ad rationem probantem contrarium dixit quod modus sciendi non est finis lo- 2

97 sed — denominatur *om. F.* 98-00 quare — sua: quia dicitur rationalis scientia / 6 passionem: *passiones N.* 12/13 praedicatur: probatur *F.* 15 inductione: indic- / tione *F.* praefacta: praetacta *N.* 16 quod² vel *F.* 20 probans: ? *F.*

gicae, sed cognitio modi sciendi. Vel aliter dixit quod duplex est materia, scilicet in qua et circa quam; modo materia in qua et finis non coincidunt, 25 sed materia circa quam coincidit cum fine, et talis materia in logica est modus sciendi, et universaliter in qualibet scientia eius subiectum, et non est materia primo modo; quare etc.

3.1.2.2.3 Ad 3.1.1.2.1

Rationem probantem syllogismum ibi esse subiectum concessit suo modo. 30

3.1.2.2.4 Ad 3.1.1.2.2

Ad contrariam huic dixit quod ista non fuit prima passio, sed alia. Et quaerebatur quae esset ista. Et dixit quod non habuit nomen.

3.1.2.2.5 Ad 3.1.1.3.1

Rationem vero quae probavit ens rationis ibi esse subiectum concessit modo dicto. 35

3.2.2.2.6 Ad 3.1.1.3.2

Ad argumentum contrarium dixit quod non eodem modo ens rationis pertinet ad logicam et scientiam de anima. Et quaerebatur <de> diversitate, et dixit quidam alius quod ens rationis ut est perfectio intellectus pertinet ad lib- 40 rum De Anima, sed ut est principium cognitionis rerum extra animam pertinet ad logicam.

3.1.3 Contra responsionem

Contra haec arguebatur, primo contra positionem, secundo contra causas F179vA positionis, et tertio contra solutiones rationum. 45

3.1.3.1 Contra positionem (3.1.2.1)

Contra positionem arguebatur praeaccipiendo propositionem famosam apud modernos, scilicet quod subiectum scientiae debet esse primo notum in scientia, quae probatur dupliciter:

Primo sic: subiectum scientiae se habet ad scientiam sicut obiectum primum 50 potentiae apprehensivae ad potentiam; sed obiectum primum potentiae apprehensivae est sibi notissimum; quare etc. Maior propositio ut per se nota recipitur a modernis, et minor apparet ex 2° et 3° De Anima.

25-26 modo - quam *om. F.* 32-38 ista - quod *om. N.* 39-40 Et - quod : quia *N.*
39 diversitate : diversitatem *F.* 41 principium : primum *F.* 42 logicam : logicum *F.*
48 primo notum : praenotum *F.* : notum *N.* 50 se : sic *F.*
52-53 Maior - apparet : maior patet minor etiam patet *N.*

Praeterea 2° sic ostenditur: subiectum in speculativis sic se habet // N54rB
 ut finis in practicis, ut habetur ex 2° Physicorum ubi dicitur quod prin- 55
 cipia in speculabilibus se habent ut finis in practicis; subiectum autem
 est unum principiorum scientiae speculativae, sed finis est primo notus
 in agibilibus, ut habetur in eodem secundo et 3° De Anima, et in libro
 De Motibus, et tertio Ethicorum et 7 Metaphysicae; quare etc. Ex hoc
 sic arguitur: illud est subiectum scientiae quod est notissimum omnium 60
 determinatorum in ea; syllogismus autem non est notissimum omnium de-
 terminatorum in logica; quare etc. Maior patet ex dictis, et minor pro-
 batur: ut enim apparet ex prooemio libri De Physico Auditū, magis commu-
 nia sunt magis nota; multa autem sunt communiora in logica quam syllo-
 gismus, scilicet ens rationis, intentio secunda, modus sciendi, argumen- 65
 tatio, sermo significativus, et alia huiusmodi. Quare etc.

Praeterea, illud quod est particulare et signatum non est subiectum
 alicuius scientiae; syllogismus autem est quid particulare et signatum;
 quare etc. Maior habetur in primo Posteriorum et in 7 Metaphysicae, ubi
 ostensum est quod scientia est universalium et non singularium. Minor 70
 probatur, quod enim est perfectio particularis et signati est particu-
 lare et signatum, quia receptum in recipiente per modum recipientis, ut
 dicit Commentator supra tertium De Anima (et idem vult Commentator libri
 De Causis); syllogismus autem est in anima, quae est particularis et
 signata, est enim anima forma individui et signati, et tale est signatum 75
 et individuum, ut ostensum est in 7 Metaphysicae. Quare etc.

Item, illud non est subiectum in logica cuius esse investigatur in
 ea; sed esse syllogismi investigatur in logica; quare etc. Maior ap-
 paret ex primo Posteriorum, ubi dicitur quod de subiecto oportet prae-
 supponere si est; et idem vult Commentator supra secundum De Anima et 80
 supra secundum Physicorum. Minor declaratur: vult enim Philosophus in
 principio 6 Metaphysicae quod eadem scientia investigat si est et
 quid est; sed logica investigat quid est syllogismus, ut apparet ex I^o
 Priorum; quare etc. Et confirmatur minor: si enim logica non investi-
 gat quid est syllogismus, cum sua definitio non sit nota, oportet quod 85

55 ut: quod F. 55-56 ut²-practicis om.N. 55 ubi dicitur: videtur F.
 55-56 principia: principaliter F; cf. Hamesse 2.91. 57 notus: notum F.
 59 quare: a F. hoc: hac F. 60 est: esse F. 61 determinatorum:
 notorum N. 61-62 omnium-logica om.N. 72 receptum: est add.N.
 73-74 et-Causis om.N. 76 ut: et F. 85 nota: necessaria N.

hoc alia scientia a logica faciat; hanc autem assignare erit difficile, 86
vel forsitan impossibile; quare etc.

Deinde ostendebatur quod ens rationis non erat ibi subiectum, quia subiectum
scientiae debet habere passionem ab eo distinctam; sed ab ente rationis
nihil per se consideratorum in logica est distinctum; quare etc. Maior 90
apparet ex primo Posteriorum. Minor probatur, quoniam ista passio aut
esset ens rationis aut ens reale; non ens reale: magis enim ens rationis
est passio entis realis cum causatur ab eo, ut vult Simplicius supra
Praedicamenta; nec est ens rationis, quia talis passio ab eo non differ-
ret, cum esset vel ipsummet vel eius suppositum. Quare etc. 95

Amplius, omne subiectum debet habere partes cadentes sub ambitu scien-
tiali; sed ens rationis non habet huiusmodi partes; quare etc. Maior vi-
detur esse evidens ex primo Posteriorum, et minor declaratur, quoniam
ens rationis est particulare, cum sit in anima, et particulare non ha-
bet partes consideratas in scientia, sicut nec ipsum est scibile; quare 00
etc. Et confirmatur minor, quia aut ens rationis est universale aut
particulare; non universale, quia tunc pars subiectiva denominaret totum:
est enim universale pars subiectiva entis rationis, pars autem subiecti-
va non denominat suum totum: denominative enim praedicatum de aliquo dif- 4
fert ab eo realiter, ut satis apparet // ex Praedicamentis; pars autem F179vB
subiectiva non differt a toto suo reali differentia, ut apud modernos
est famosum. Quare etc.

Praeterea, illud quod pertinet ad considerationem metaphysici non est
subiectum in logica; ens rationis est huiusmodi; quare etc. Maior est
evidens ex 3° De Anima, ubi dicitur quod diversae scientiae considerant 10
diversa. Minor declaratur per Philosophum in sexto Metaphysicae, ubi
considerat de ente animae vel ente rationis. Et confirmatur minor quon-
iam ad eundem artificem pertinet considerare totum aliquid et eius primas
partes, ut apparet ex primo Posteriorum; sed metaphysicus considerat ens
in communi, quod prima divisione dividitur in ens rationis et ens reale, 15
ut apparet ex 6 Metaphysicae. Quare etc. Etiam confirmatur per Commen-
tatores supra 5 Metaphysicae, ubi dicit quod Philosophus ibi distinguit
nomina ut singulas intentiones considerat; sed distinguit ens in ens re-

86 hoc: haec *F.* 88 erat: er^t *F.*: esset *N.* 94-95 differret: differet *F.*
1 minor: maior *F.* 3 est: ens *F.* 5 eo realiter: ea re *F.* 6 differt:
d(ici)t *F.* 16-20 Etiam-utroque *om.N.* 16-17 per Commentatorem:
quod conclusione *F.*

ale et ens rationis, ut patet ex eodem quinto; quare habebit considerare de utroque.

Praeterea, si ens rationis esset subiectum in logica, tunc aut logica esset pars metaphysicae aut sibi subalternata; sed utrumque est falsum; quare etc. Falsitas consequentis est manifesta apud quoscumque scientes. Consequentia declaratur quoniam scientia considerans subiectum alterius scientiae sub aliqua condicione ipsum contrahente est pars eius vel sibi subalternatur, ut manifestum est ex primo Posteriorum; sic autem esset de logica respectu metaphysicae, si ens rationis esset subiectum in logica: illa enim condicio quae est 'rationis' contrahit ens in communi; quare etc.

Praeterea, a subiecto scientiae debet aliquid esse diversum de consideratis per se [in se] in scientia; principia enim et passio differunt a subiecto; sed nihil per se consideratorum in logica est diversum ab ente rationis: praedicatur enim essentialiter de omnibus per se ibi consideratis, ut manifestum est cuilibet intelligenti; quare etc.

Deinde arguebatur contra hoc quod dixit quod ens rationis, syllogismus et modus sciendi essent idem, quoniam illa non sunt eadem quorum unum plura habet supposita quam reliquum, ut apparet ex 4° Metaphysicae, ubi Philosophus ostendit ens et unum esse eadem eo quod tot sunt supposita unius quot alterius; sed istorum non sunt eadem supposita et aequalia; omnia enim per se in logica determinata sunt per se supposita entis rationis, ut manifestum est ex inductione; sed omnia determinata in logica non sunt per se supposita modi sciendi vel syllogismi: enuntiatio enim, propositio, genus, species et huiusmodi non sunt supposita syllogismi vel modi sciendi per se loquendo, ut palam est cuilibet intelligenti: non enim haec est vera per se 'enuntiatio est syllogismus vel modus sciendi'; verum tamen est dicere 'est ens rationis'; quare etc.

3.1.3.2. *Contra causas positionis (3.1.2.1)*

Deinde arguebatur quod ratio ostendens syllogismum ibi esse subiectum erat insufficiens, quoniam si sic esset, ut praetendit, demonstratio esset subiectum in tota logica: omnia enim determinata in logica propter ipsam demonstrationem determinantur, ut dicit Albertus in prologo sui commentii supra librum Posteriorum, et idem vult Simplicius in Anteprae-

30-34 Praeterea-etc. *om.N.* 36 idem...eadem: unum...unum *N.* 41 inductione: inductione *F* (et sic deinceps).

dicamentis, ubi dicit quod finis totius logici negotii est demonstratio; 53
sed falsum est dicere demonstrationem in logica esse subiectum [demonstra-
tio]: hoc enim omnibus contradicit Peripateticis, <quia demonstratio> est 55
subiectum in libro Posteriorum, et idem non est subiectum totius et par-
tis; quare etc.

Amplius, ratio illa peccat secundum consequens ex insufficienti: multae
enim aliae sunt condiciones subiecti quae in illa condicione quam accipit
ratio non includuntur, scilicet quod sit primo notum, habens partes et 60
passiones consideratas in scientia; cum ergo dicta ratio has condiciones
non accipit, peccat secundum consequens ab insufficienti.

Amplius, propter idem ratio ostendens ens rationis ibi esse subiectum
est insufficiens, nam multae aliae sunt condiciones subiecti quam illa
per quam astruit; quare etc. 65

3.1.3.3. *Contra solutiones rationum (3.1.2.2).*

3.1.3.3.1. *Contra 3.1.2.2.2*

Deinde arguebatur contra solutiones rationum, et primo contra hoc quod
dicebat quod subiectum scientiae et finis coincidunt. Contra: subiectum
scientiae praeexistit scientiae, sicut subiectum transmutationis trans- 70
mutationi; sed finis non praeexistit scientiae, sed eam sequitur; quare
non sunt idem.

Item, si sic esset, habito subiecto frustra esset inquisitio: habito
enim fine frustra fit motus ad finem, sicut homo existente in balneo
frustra movetur ad balneum, ut dicit Commentator supra 5 Physicorum; sed 75
secundum dicta habito subiecto // haberetur finis inquisitionis: est F180rA
enim, ut ponitur, idem cum subiecto; quare etc.

3.1.3.3.2. *Contra 3.1.2.2.4*

Item ostendebatur quod esse ex primis // et veris etc. sit prima passio N54vA
logicalis, quia illa passio est prima in logica ad quam omnes aliae ha- 80
bent attributionem; sed haec est huiusmodi; quare etc. Maior movetur e-
videns: omnia enim ordinantur in primum, ut patet 5 Metaphysicae capitulo
de priori. Minor probatur, quoniam sicut se habet subiectum ad subiectum,
sic passio ad passionem, ut palam est de se; sed subiecta omnium partium
logicae sunt propter demonstrationem, ut vult Simplicius in Antepredica- 85

54-56 demonstratio-partis *om.N.* 56 non: nomen *F.* 59-60 condicione-non:
ratione non accipiuntur nec *N.* 61-62 cum-insufficienti *om.N.* 73 inqui-
sitio: insitio *F.* 74 existente: ex vt^e *F.* 77 ut ponitur idem: idem
ut sequitur *N.* 79 et veris etc.: veris et immediate etiam *N.* 81 movetur
evidens: patet *N.* 82-83 capitulo de priori *om.N.*

mentis; quare omnes passiones aliorum subiectorum erunt propter passionem 86
et praecipue primam demonstrationis cuiusmodi est ista. Quare etc.

3.1.3.3.3. *Contra 3.1.2.2.6*

Praeterea arguebatur contra hoc quod dicebatur quod ens rationis ut est
principium cognitionis rerum est subiectum in logica, quoniam illud quod 90
est posterioris cognitionis rebus et non est causa earum non est aliquo
modo principium cognitionis earum; sed ens rationis est huiusmodi; quare
etc. Maior est evidens, quoniam omnis nostra cognitio vel est ex notio-
ribus nobis vel ex causis, ut satis apparet ex primo Posteriorum. Minor
declaratur: ens enim rationis cognoscitur per res extra animam existentes, 95
ut volunt Simplicius et Boethius supra librum Praedicamentorum, et idem
vult Ammonius supra librum Peri Hermeneias; et ens rationis non est causa
rerum extra animam, sed magis econverso, ut habetur in 5 Metaphysicorum;
quare etc.

3.1.3.4. *Aliae rationes contra positionem (3.1.2.1)*

Deinde arguebant alii, primo quod non syllogismus, quia subiectum unius 00
scientiae debet esse unum, ut apparet ex primo Posteriorum; sed syllogis-
mus non est quid unum: est enim concretum quod importat formam et subiec-
tum; quare etc.

Item, subiectum scientiae debet esse incomplexum; sed syllogismus non
est huiusmodi, cum non sit terminus sed oratio; quare etc. 5

Item, idem non est subiectum et instrumentum; sed syllogismus et modus
sciendi sunt instrumenta in logica; quare etc. Maior declaratur: subiec-
tum enim se habet in ratione materiae, instrumentum vero se habet in ra-
tione efficientis; sed materia et efficiens non coincidunt, ut habetur 2°
Physicorum. Minor est evidens de se scienti logicam. Quare etc. 10

Item, subiectum scientiae debet esse intelligibile: est enim scientia
habitus intellectualis, ut patet ex 6 Ethicorum; sed syllogismus, ens ra-
tionis et modus sciendi non sunt intelligibiles; quare etc. Et probatur
minor, quoniam intelligibile est sensibile, ut apparet ex libello De Memo-
ria; nullum vero horum est sensibile, cum sint in intellectu. Et confir- 15
matur secundo minor, quoniam intelligibile est prius intellectu: obiectum

86 quare: quia *F*: quare et *N*. 87 cuiusmodi: sciens modi *F*. 89 argueba-
tur: arguitur *F*. 91 earum: eorum *F*: ipsarum *N*. 95 animam existentes:
aliquem existente *F*. 96-97 ut-Hermeneias: *om. N*. 98 5:
x *F*: 5° *N*; cf. *Thomae Aquinatis comm. Metaph. V. IX. 889-896*. 00 arguebant
alii primo: arguebatur *N*. 4-5 Item-etc. *om. N*. 7-8 declaratur-vero:
patet quia instrumentum *N*. 14 libello: libro *N*. 15 Et: ex *F*.

enim praecedit potentiam, sicut visibile visum; ista vero non praecedunt
 intellectum, sed sequuntur ipsum, causantur enim ab eo, et causam sequi-
 tur causatum; quare etc. Et confirmatur ista tertio, quia si ista intel-
 ligerentur, idem esset movens et motum et actu et potentia; sed haec sunt
 absurda, ut ostensum est, et probatur: <***> quare etc. Et declaratur con-
 sequentia: intelligibile enim est motor et in actu respectu intellectus,
 et intellectus est motum et in potentia respectu intelligibilis, ut patet
 ex tertio De Anima: <cum> ergo illa sunt <in> intellectu sicut subiecto,
 si ab eo intelligerentur intellectus esset in actu et in potentia respectu
 illorum; sed hoc est impossibile; quare etc.

Item, subiectum in qualibet scientia non est subiectum in logica; sed
 syllogismus est subiectum in qualibet scientia; quare etc. Maior est e-
 videns: scientiae enim diversae sunt <quae> diversa habent subiecta. Et
 minor probatur, quia quaelibet scientia debet tradere cognitionem sui in-
 strumentum, sicut et artes mechanicae tradunt cognitionem suorum instrumen-
 torum, ut patet inducendo; syllogismus autem est instrumentum cuiuslibet
 scientiae. Quare etc.

Item arguebatur quod ens rationis non esset ibi subiectum, quoniam prin-
 cipia et elementa subiecti debent inquiri in scientia; sed principia et
 elementa entis rationis non inquiruntur in logica; quare etc. Maior patet
 ex primo Posteriorum. Minor probatur: principia enim entis rationis sunt
 intellectus agens et possibilis, de quibus non tractat logica. Quare etc.

Item quod abicitur a consideratione scientiae non est subiectum scien-
 tia; ens rationis est huiusmodi; quare etc. Maior de se patet. Minor
 probatur per Commentatorem supra 6 Metaphysicae, ubi dicit quod ens veri-
 dicans, quod idem est quod ens rationis, non pertinet ad considerationem
 scientiae, et eodem modo posset // argui de syllogismo: est enim ens ra-
 tionis; quare etc.

Item scientia est de bono et de difficili; sed ens rationis non est hu-
 iusmodi; quare etc. Maior patet ex prooemio De Anima et Ethicorum. Minor
 probatur; et primo quod non est bonum: est enim immobile, cum sit abstrac-
 tum et incorporeum; in immobilibus autem non est bonum, ut patet ex 3°
 Metaphysicae. Etiam non est difficile: maxime enim proportionatur intel-

18 causam: causa *F.* 18-33 Et-etc. *om.N.* 21 absurda: abstracta *F.*
 34 arguebatur: arguitur *F.* 35 in: est *F.* 38 quibus: quo *F.*
 43-44 est-etc. *om.N.* 46 et Ethicorum *om.N.* 48 incorporeum: incorrup-
 tum *N.* 49 enim *om.F.*

lectui, cum sit abstractum sicut et intellectus: facilitas enim intellectionis contingit ex debita proportionem intelligibilis ad intellectum, sicut et facilitas visionis ex proportionem visibilis ad visum; etiam dicit Philosophus in Elenchis quod omnes arguunt, tam scientes quam ignorantes, et hoc est signum facilitatis; et amplius logica est via ad alias scientias, et talis scientia non potest esse de difficili: cum igitur sit de ente rationis, sequitur utique quod ens rationis non sit difficile. 50 55

Item probabatur quod intentio secunda esset subiectum in logica, quoniam illud est subiectum scientiae sub ratione cuius omnia determinata in scientia considerantur; sed omnia determinata in logica sub ratione intentionis secundae considerantur, ut vult Avicenna in Logica sua; quare etc. 60

3.1.4. Respondens contra 3.1.3.1

Ad primam dixit respondens, cum dicitur "Subiectum scientiae debet esse primo notum", dixit quod verum est ut subiectum; et cum dicitur "syllogismus non est huiusmodi", dixit quod verum est quod non est primo notum praedicatione sed attributione, et sic ponitur subiectum et non primo modo. 65

3.1.5 Contra 3.1.4

Contra hoc arguebatur sic: Primo notum in aliquo genere est unum; sed tu non ponis unum primo notum in logica; quare male. Maior probatur quoniam primum dicitur per superabundantiam; quod autem per superabundantiam dicitur, uni soli convenit; primo notum est maxime notum, sed tale non potest esse nisi unum; et si primum non esset unum, iam primum non esset primum; sed hoc est inconueniens: est enim contradictoria de eodem verificare. Et probatur consequentia, quia da alterum in eodem genere quod sit etiam primum -- aut enim illud alterum est prius aut posterius aut aequale illo: non potest esse <prius *** nec potest esse> posterius, sic enim non esset primum nisi prius sibi alterum esset primum; oportet ergo quod sit aequale sibi; quod autem habet alterum sibi aequale in aliquo genere non est primum, ut est; quare etc. Minor evidens est ex dictis. 70 75

Praeterea primo notum in aliquo genere est unum; sed subiectum primo notum est in scientia; quare subiectum scientiae erit unum, cuius oppositum dictum est. Maior patet ex immediate dictis. Minor habetur ex concessis. Quare etc. 80

50 abstractum: abstracta F. 51 contingit ex debita: causatur ex determinata N. 57 probabatur: probatur F. 58-59 scientiae...in scientia: in logica...in logica N. 62 respondens: rationis F. 67 arguebatur: arguitur F. 67-80 sed-unum om.N. 78....-....: tria vocabula illegibilia F. 82 ex immediate dictis: sed N.

Item aliquid esse primo notum ut cui aliqua attribuuntur est esse primo 84
 notum in ratione finis: finis enim est propter quod sunt omnia alia, ut 85
 habetur 2° Metaphysicae et 2° Physicorum, unde dicit Commentator supra
 secundo Metaphysicae quod ista est descriptio finis, scilicet quod propter
 ipsum sunt omnia alia; sed subiectum scientiae ut subiectum principaliter
 non habet rationem finis, ut evidenter superius est ostensum; quare etc.

Item, dicere aliquid esse primo notum attributione est oppositum in ad- 90
 iecto: esse enim illud cui alia attribuuntur est ratio ultimi; et sic idem
 est dicere quod est primum ultimum, quod est absurdum; quare etc.

3.1.6. *Aliae rationes contra positionem (3.1.2.1)*

Item arguebatur ad propositum quod syllogismus non sit ibi subiectum, quia
 de subiecto scientiae demonstratur aliqua passio; sed de syllogismo nulla 95
 passio potest demonstrari; quare etc. Maior patet ex primo Posteriorum,
 et minor probatur: si enim sic esset, necessario demonstraretur per syl-
 logismum, est enim demonstratio syllogismus, et sic idem demonstraret se
 ipsum, quod est inconueniens.

Item de subiecto scientiae habetur scientia; sed de syllogismo non pot- 00
 est haberi scientia; quare etc. Maior patet ex Posterioribus Analyticis.
 Minor probatur, quoniam omnis scientia habetur per demonstrationem, ut
 patet ex primo Posteriorum; demonstratio autem est syllogismus, ut appa-
 ret ex eodem primo; de syllogismo ergo habebitur scientia per syllogismum,
 et eadem ratione de illo secundo syllogismo habebitur scientia per alium 5
 syllogismum: est enim eiusdem rationis et speciei cum primo syllogismo,
 et eorum quae sunt eiusdem speciei et rationis est eadem scientia, et sic
 procederetur in // infinitum, quod est inconueniens; quare et primum. F180vA

Item, subiecti scientiae est definitio; sed syllogismi non est definitio;
 quare etc. Maior declaratur, quia demonstrantur passionem subiecti de eo 10
 per sui definitionem, ut patet ex primo et 2° Posteriorum. Minor proba-
 tur: est enim syllogismus complexum, et complexi non est definitio; nec
 valet si dicatur quod licet eius non sit definitio proprie dicta, tamen

86 2° Metaphysicae: *vel* 3° Metaphysicae F. 86-88 unde-alia om.N. 87 se-
 cundo: *lectio incerta*. 88 principaliter: praecise N. 90 oppositum:
 propositum F. 92 quod-ultimum: primum et ultimum N. 98 est-syllogismus
 om.N. 1-2 patet-scientia: patet primo Posteriorum et minor ibidem quia
 omnis demonstrativa scientia N. 4 ex eodem primo om.N. 6 est om.F.
 cum primo: a primo F: cum alio N. 9 est² om.F. 10-11 Maior-definiti-
 onem: Maior patet quia in demonstratione potissima passio demonstratur de
 subiecto per subiecti definitionem N. 13 valet: debet F.

est eius definitio improprie dicta, quae potest esse complexi, quoniam si
 sic esset, eius non esset scientia proprie dicta: medium enim sciendi est
 definitio, ut patet ex Posterioribus Analyticis, ubi dicitur quod defini-
 tio aut est principium demonstrationis aut tota demonstratio positione dif-
 ferens; sicut igitur est definitio et demonstratio et per consequens scien-
 tia: est enim demonstratio faciens scientiam; quare etc.

3.1.7. Respondens contra 3.1.5

Ad primum dixit respondens: cum dicitur "primo notum est unum", dixit quod
 verum est, eodem modo; et ideo dixit unum esse primo no//tum attributione
 et reliquum praedicatione.

3.1.8. Contra 3.1.7

Contra hoc arguebatur quod primo notum in aliquo genere cognitionis est
 primo notum; sed syllogismus in nullo genere cognitionis est primo notus;
 quare etc. Maior de se patet; et minor declaratur, quoniam duo sunt ge-
 nera cognitionis, scilicet simpliciter et quoad nos, ut habetur primo
 Posteriorum; et in genere cognitionis simpliciter primo notum est causa
 aliorum et eis perfectius, et in genere cognoscendi quoad nos magis uni-
 versale est primo notum, ut habetur primo Physicorum; sed syllogismus non
 est universalior omnibus consideratis in logica, immo multa sunt univer-
 saliora eo, ut ens rationis, intentio secunda, argumentatio, instrumentum
 sciendi et huiusmodi; sequitur enim: si est syllogismus, est ens rationis,
 intentio secunda, argumentatio, instrumentum sciendi, sed non sequitur e-
 converso; et illud est universalius a quo non convertitur essendi conse-
 quentia; quare etc.

Item, syllogismus non est notior simpliciter, quoniam tale est causa
 aliorum; syllogismus autem non est causa entium logicalium, immo res in-
 tellectae et huiusmodi, quare etc. Et confirmatur, quoniam si aliquid
 de consideratis in logica erit causa entium logicalium, hoc maxime esset
 demonstratio: est enim omnibus ibi consideratis perfectior et finis omnium,
 ut vult Simplicius in Antepaedicamentis, et ut vult Albertus et probat
 in commento suo supra librum Posteriorum; quare etc. Amplius hoc confir-
 matur sic: quoniam species est magis nota simpliciter quam genus; est e-
 nim magis ens et magis in actu et posterior in genere cognitionis, et talia

14 potest esse: sit *N*. 17 tota demonstratio: de^a de modo *F*. 17-18 posi-
 tione differens: positione differt *F*: *om.N*. Cf. *Hamesse* 35.55. 21 cum
 dicitur: contra *F*. 25 arguebatur: arguitur *F*. 28 primo *om.F*.
 31 non *om.F*. 33 instrumentum: modus *N*, *fort.recte*. 35 argumentatio-
 sciendi: etc. *N*. 39 logicalium: rationalium *N*. 39-40 intellectae: int^ē *N*.
 40-48 quare etc.-quare etc. *om.N*.

sunt magis nota simpliciter, ut habetur 9 Metaphysicae; sed syllogismus 47
est sicut genus vel analogum ad plura considerata in logica; quare etc.

Item, dicere aliquid esse primo notum attributione et ut subiectum re-
pugnat; quare etc. Quod est primo notum attributione est causa aliorum, 50
ut habetur secundo Metaphysicae; causa autem in pluribus rebus est prius
nota simpliciter et posterius quoad nos, ut vult Philosophus primo Physi-
corum et 7 Metaphysicae; sed subiectum debet esse prius notum quoad nos,
ut patet ex Posterioribus Analyticis; quare etc.

3.1.9. Respondens contra 3.1.8. 55

Ad primam dixit respondens quod syllogismus in genere cognitionis quoad
nos est magis notus suis partibus: est enim universalior suis partibus.

3.1.10. Contra 3.1.9

Contra hoc arguebatur, quoniam licet syllogismus sit universalior et per
consequens notior quoad nos suis partibus, tamen, ut patet ex dictis, non 60
est universalior nec per consequens notior omnibus consideratis in logica:
multa enim ipso sunt universaliora, ut ens rationis, intentio secunda et
huiusmodi; subiectum autem debet esse notius omnibus consideratis in scien-
tia, ut patet ex dictis, et ut vult Commentator supra secundum Physicorum;
quare etc. 65

3.1.11. Epilogus disputationis

†Et hoc statum fuit dispu...um, quae si quodam modo legi sit non doceat iu-
venes quoniam non facile probabiles obviam respondentis et consimiles rati-
ones inveniret† sicut dicit Philosophus primo Ethicorum unum principium
bene intellectum est causa cognitionis multorum; subiectum autem scientiae 70
est unum principiorum scientiae, ut patet ex Posterioribus Analyticis, qua-
propter circa naturam subiecti scientiae ut bene manifestetur diligenter
// est insistendum.

F180vB

3.2 Determinatio

Cum igitur quaestio proposita sit de subiecto logicae, eam non transmitten- 75
tes primo tangemus aliqua circa naturam subiecti scientiae, hoc enim propri-
um est quaesito; secundo quaedam circa naturam logicae, hiis enim ut prin-

59 arguebatur: arguitur F. 62-63 ens-huiusmodi: patet N. 64 patet-ut
om.N. 67 Et-dispu...um: et hoc (vel hic vel haec) stat fuit dispu^u F: ex
hoc status fuit quaestionis sive disputationis N. 67-73 quae-insistendum
om.N. 69 principium: primum F. 75-76 eam non transmittentes om.N.
76 aliqua: circa subiectum aliqua et N.

78
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

3.2.1. Praeambula

3.2.1.1. Primum praeambulum. De natura subiecti

Circa vero naturam subiecti primo dividendum est quot modis dicitur ne ex
 multiplicitate nominis confusum habeamus intellectum. Secundo inquiren-
 dae sunt condiciones subiecti ut illis tamquam suppositis in aliis utamur
 simulque descriptionem subiecti scientiae ex ipsis colligamus.

3.2.1.1.1. Prima pars primi praeambuli. Quot modis dicitur subiectum

Circa primum sciendum est quod subiectum in philosophia invenitur et
 sumitur 5 modis: uno modo pro eo quod defert transmutationem unum et idem
 substantialiter remanens in tota transmutatione, et sub utroque termino
 transmutationis; et isto modo dicitur primo Physicorum et primo De Gene-
 ratione et Corruptione quod in omni transmutatione oportet esse aliquod
 subiectum vel aliquid subiecti manens unum et idem in tota transmutatione;
 et illud subiectum dividitur penes actum et potentiam ita quod subiectum
 in actu est deferens transmutationem accidentalem, id est transmutationem
 in qua substantia demonstrata non mutatur nisi in dispositionibus acci-
 dentalibus, et subiectum in potentia est deferens transmutationem sub-
 stantialem, id est transmutationem in qua substantia demonstrata trans-
 mutatur quantum ad dispositiones substantiales.

Alio modo accipitur subiectum pro ente subsistente per se et non per
 aliquod subiectum deferens ipsum; et secundum hoc dicitur in Praedicamen-
 tis quod accidentia sunt in subiecto et substantiae non, et similiter quod
 commune est omni substantiae in subiecto non esse, id est in ente per se
 subsistente, quod deferat eam.

Alio modo accipitur subiectum pro inferiori, et iuxta hoc dictum est
 in Antepredicamentis quod universalis tam in genere substantiae quam in
 genere accidentium dicuntur de subiecto, id est de inferiori, sed singu-
 laria non, quoniam <de> nullo inferiori praedicantur.

79 praevia: inf()ata add.N. 80 nostris: ? N. concordans: concordantes N.
 88-89 et sumitur 5: sumendo F. 89 defert: differt F (et sic deinceps).
 transmutationem: transsi()nem F (et sic deinceps). idem: et add.F.
 92 esse: aliquid primum vel add.N. 93 vel aliquid subiecti om.N.
 96,98 demonstrata: dimen()ta N. 98 substantia: subiecta F. 2 similiter:
 sic F. 3 esse: est F (vide Arist. Cat. 5.3a7-8). 3-4 id est-eam om.N.
 6 universalis: talia F. 8 quoniam-praedicanter om.N.

Alio autem modo sumitur subiectum pro eo de quo aliud praedicatur et
 ut de ipso aliud praedicatur, et secundum hoc dicitur in libro Peri Her-
 meneias et in Prioribus Analyticis quod propositio vel enuntiatio compo-
 nitur ex subiecto et praedicato - et dico "<et ut> de ipso aliud praedi-
 catur" quoniam illud de quo aliud praedicatur non acceptum eo modo posset
 aliter appellari, puta vel praedicatum scilicet acceptum ut praedicat<ur>
 de alio vel [de] aliquo alio modo secundum diversas eius considerationes.

5 modo accipitur subiectum pro eo circa quod primo versatur intentio
 scientis et scientiae vel quod primo obicitur scienti in scientia, cuius
 principia, partes et accidentia secundum se considerantur in scientia;
 et hoc modo accipit Aristoteles subiectum in Posterioribus Analyticis cum
 dicit quod in scientia tria sunt, scilicet subiectum, passio et dignitas,
 et similiter cum dixit quod scientia est unius generis subiecti partes
 et passiones considerans; et hoc modo nunc intendimus de subiecto cum
 quaerimus quid sit subiectum in logica, id est quid sit circa quod primo
 versatur intentio logici, a quo incipit suam considerationem, cuius par-
 tes, principia et accidentia secundum se considerat.

Et haec de prima parte huius membri dicta sunt.

3.2.1.1.2. *Secunda pars primi praeambuli.*

De proprietatibus sive condicionibus subiecti

Circa secundum est intelligendum quod plures sunt proprietates subiecti scientiae.

Prima condicio

Prima quidem est quod sit ens: de non ente enim non est scientia, ut habe-
 tur primo Posteriorum.

Secunda condicio

Secundo vero requiritur quod sit intelligibile: scientia enim est habitus in-
 tellectualis ut habetur 6 Ethicorum; obiectum autem habitus intellectualis
 debet esse intelligibile.

Tertia condicio

Tertio requiritur quod sit primo notum in scientia vel quod circa ipsum
 primo versetur intentio scientis et scientiae, quod pro eodem nunc habeo.
 Quod probatur, quia subiectum scientiae sic se habet ad scientiam sicut
 primum obiectum potentiae cognoscitivae ad ipsam potentiam; potentia au-
 tem cognoscitiva primo versatur circa primum eius obiectum et illud est

9 quo *om.F.* 9-10 et-praedicatur *om.N.* 11 et-Analyticis *om.N.*
 12-15 et dico-considerationes *om.N.* 17 obicitur: ordi(na)tur *F.*
 18 principia-accidentia: partes et proprietates *N.* 25 principia et: et
 per se *N.* 31-32 non-Posteriorum *om.N.* 35 primo notum: praenotum *F.*
 36 quod-habeo *om.N.* 37 quia: quod *F.*

sibi primo notum; quare etc. Maior propositio recipitur ab omnibus philosophantibus huius temporis. Et minor propositio patet ex 2° et 3° De Anima; etiam patet ex inductione: cum enim visus primum obiectum sit lumen, ut nunc suppono, circa ipsum primo versantur eius actus et postea circa alia, puta colores, tenebras et similia; et eodem modo auditus primo apprehendit sonum qui est eius proprium obiectum et deinde silentium et similia; et eodem modo est in omnibus potentiis // cognoscitivis. Fl81rA

Praeterea, sicut se habet finis in agibilibus ad agentem, sic subiectum scientiae speculativae ad speculantem; sed prima intentio agentis in agibilibus versatur primo circa finem; quare etc. Maior propositio habetur per Philosophum 2 Physicorum et 3 Ethicorum, ubi vult quod principia in speculativis se habent sicut finis in practicis; subiectum autem est unum principiorum scientiae. Minor habetur a Philosopho secundo Physicorum et 3° Ethicorum et in libro De Causa Motus Animalium et 7 Metaphysicae in capitulo "Horum autem quae fiunt etc." Etiam patet experimento: quicumque enim aliquid operari intendit primo finem sibi constituit, et deinde media ad finem per rationem inquirat, et ab ultimo in inquisitione, si sibi appareat in eius potestate, incipit operationem. 55

Amplius, circa illud primo versatur intentio scientis et scientiae quod movet speculantem ad considerandum omnia quae considerantur in ipsa scientia; sed hoc est ipsum subiectum scientiae; quare etc. Maior est evidens de se, et patet in agibilibus: illud est enim principium rationationis practicae quod movet intellectum practicum ad inquirendum de aliis quae inquirat. Et minor declaratur: est enim palam cuilibet intelligenti quod unumquemque artificem speculativum oportet primo supponere et praestituere materiam de qua vult speculari, et deinde ipsius principia, si non sunt nota, et proprietates investigare; quare etc. Et confirmatur minor, quoniam obiectum scientiae se habet ad scientiam sicut subiectum transmutationis ad transmutationem; sed subiectum transmutationis praesupponitur ab ipsa transmutatione; quare etc. Maior est evidens per nominis interpretationem: dicitur enim obiectum scientiae subiectum eius eo quod ante omnis rationis discursum in illa scientia praesupponitur 70

40-42 Maior-inductione: maior et minor patent secundo et 3° de anima etiam patent inductione N. 43 versantur: versatur N. 44 alia puta (alia: *lectio incerta* F om.N. 44-46 et-cognoscitivis: eodem modo et in aliis N. 47 sic: sicut F. 50 2: 3 F. 50-51 principia-habent: principium in speculabilibus se habet N. 53 et-Animalium om.N. 54 autem quae fiunt: quae fuerunt F. 55-56 constituit: praestituit N. 56 media om.N. 58 illud: ad add.F. 61-62 ratiocinationis: rationis F. 66 si-nota om.N. 70 obiectum: subiectum N.

et subicitur sicut subiectum motui reali subicitur et praeexistit. Et 72
hoc innuit Linconiensis in principio commenti sui supra secundum Poste-
riorum. Minor propositio ostensa est primo Physicorum et est communis
animi conceptio apud naturaliter loquentes. Quare etc. 75

Amplius, in scientia speculativa, ut palam est unicuique intelligenti,
aliquid est initium considerationis: aut igitur illud est aliquid proba-
torum aut aliquid praesuppositorum in scientia; non probatorum, haec enim,
ut evidens est, non sunt primo nota in illa scientia, sed innotescunt
ex aliis, talia vero non possunt esse initium considerationis; [†]sic ab 80
aliquo[†] praesuppositorum. Ista autem tria sunt, scilicet subiectum, pas-
sio et dignitas, ut habetur primo Posteriorum. Aut igitur initium con-
siderationis est a subiecto aut a passione aut a dignitate. Sed non est
a passione, ut unusquisque intelligens concederet: est enim posterioris
notitiae subiecto, unde possibile est quem noscere suum subiectum ante 85
notitiam cuiuscumque passionis eius -- notitia dico intelligibili. Nec
potest esse initium considerationis a dignitate: ipsa enim est complexa,
et notitia incomplexorum praecedit notitiam complexorum, ut patet ex 3°
De Anima. Et cum duplices sint dignitates, loquendo de dignitate com-
muniter, scilicet communes et appropriatae, aut igitur initium considera- 90
tionis erit a dignitatibus communibus aut propriis. Non a communibus:
haec enim nulli scientiae ad minus speciali sunt appropriatae, ut patet
ex 4 Metaphysicae et primo Posteriorum; tale autem non potest esse ini-
tium perscrutationis in determinata scientia et speciali. Et si dicatur
quod sint philosophiae primae appropriatae, adhuc initium considerationis 95
in illa scientia non erit ab eis, quoniam cognitionem dignitatum antece-
dit cognitio terminorum: dignitates enim cognoscimus in quantum terminos
cognoscimus, ut dicitur primo Posteriorum; prima autem dignitas componi-
tur ex terminis subiecti metaphysicae, scilicet entis, ut patet ex 4 Me-
taphysicae. Quare palam est quod initium considerationis scientiae non 00
potest esse a dignitatibus communibus. Nec etiam potest esse ab appro-
priatis: cognitionem enim harum, ut praeostensum est, praecedit cognitio
terminorum vel incomplexorum. Relinquitur ergo quod a subiecto sit initium

72-74 Et hoc-Posteriorum *om.N.* 74 primo: 2° *N.* 77 est aliquid *om.F.*
78 haec: hoc *F et fort. N.* 80 talia-esse: ergo non sunt *N.* 80-81
sic ab aliquo: sic ergo ab aliquo *N p.c.: fort.* <relinquitur ergo quod
initium considerationis> sit ab aliquo *scribendum.* 83 est¹: subiectum
add.F. 84 intelligens: intellectus *F.* 85-86 unde-intelligibili *om.N.*
87 complexa: comp(lexo)rum *F.* 89 Et: etiam *N.* 90 appropriatae: a pro-
prietate *F.* 95 sint philosophiae: philosophiae sint *F.* considerationis:
considerantes *F.* 97-98 dignitates-Posteriorum *om.N.* 98 cognoscimus:
cognoscamus *F.* 3 vel *om.N.*

considerationis in scientia, et hoc importat nomen subiecti: dicitur enim 4
subiectum quasi suppositum in scientia; sed circa id primum versatur in- 5
tentio scientiae et scientis a quo incipiunt considerationem; quare etc.

Amplius, hoc apparet ex omni scientia: arithmeticus enim incipit eius
considerationem a numero et naturalis ab ente mobili vel corpore mobili et
geometer a magnitudine secundum se et absolute, et eodem modo est in aliis;
quare palam est quod subiectum scientiae est illud circa quod primo versa- 10
tur intentio scientis et scientiae, et per consequens primo notum in scien-
tia.

Ex hac 3 vero condicione // vel proprietate subiecti sequuntur tres Fl81rb
aliae.

Quarta condicio

15

Prima est quod sit maxime notum in scientia: cuius ratio est quoniam primo
tale in unoquoque genere est maxime tale, ut habetur in secundo et 4 Me-
taphysicae; sed subiectum est primo notum in scientia, ut ostensum est ex
praedictis; quare etc.

Amplius, si <quis> hiis non esset contentus, posset probari rationibus 20
iam praefactis, quia primum obiectum potentiae cognoscitivae notissimum
est sibi, ut patet ex 2 et 3 De Anima; subiectum autem se habet respectu
scientiae ut primum obiectum ad potentiam <cognoscitivam>; quare etc.

Amplius, subiectum sive principium in speculativis se habet ut finis
in practicis, ut ostensum est; finis autem in practicis est maxime notus, 25
ut apparet ex 3 et 6 Ethicorum; quare etc.

Amplius, [autem] aliquid praesuppositorum debet esse notissimum in
scientia; sed hoc non potest esse nec dignitas nec passio, ut evidenter
relinquitur ex praedictis; quare relinquitur quod sit subiectum.

Ex hiis igitur et huiusmodi quod subiectum sit notissimum omnium con- 30
sideratorum in scientia palam potest esse.

Condiciones 5-6

Ex hac vero proprietate subiecti et tertia hanc praecedente sequuntur duae
aliae: una quidem quod subiectum scientiae sit ratio cognoscendi omnia

4-6 et hoc-etc. om.N. 8 numero: motu F. 9 secundum: sed F. et om.F.
13 3: 4 F: om.N. condicione: cognitione F. 16 primo: primum N. 17 in
secundo et om.N. 20-31 Amplius-esse om.N. 21 iam: in F. cognosciti-
vae: cognoscibile F. 29 relinquitur¹: videtur vel patet vel sim.malimus.
33 tertia: quarta F: 3a N.

considerata in scientia; secunda vero quod subiectum sit indemonstrabile in scientia. 35

Quinta condicio

Primum probatur: ut enim apparet ex 2° et 4 Metaphysicae primum tale et maxime tale in unoquoque genere est principium et causa omnium aliorum illius generis; subiectum autem, ut praeostensum est, inter omnia consi- 40 derata in scientia est primo notum et magis notum; quare erit principium et causa cognitionis omnium aliorum illius generis.

Amplius, subiectum se habet ad scientiam ut primum obiectum potentiae cognoscitivae ad potentiam; obiectum autem primum potentiae cognoscitivae est ratio cognoscendi omnia alia quae a potentia apprehenduntur, ut appa- 45 ret per Philosophum et eius Commentatorem 2 De Anima. Et similiter palam est ex inductione: cum enim primum obiectum visus sit lumen, omnia quae apprehendit in ratione luminis apprehendit, utpote aut quia partici- pant naturam luminis ut colores, aut quia sunt privationes horum, et eodem modo est de aliis; quare etc. 50

Amplius, subiectum in speculativis se habet ut finis in practicis: [et] finis autem in practicis est principium cognitionis omnium aliorum, ut patet ex 3 et 6 Ethicorum; quare palam est quod subiectum est ratio cog- noscendi omnia alia quae in scientia secundum quod huiusmodi consideran- tur - et dico "secundum quod huiusmodi", quoniam possibile est quod aliqua 55 considerantur in scientia inferiori nec per habitum illius scientiae sed per habitum scientiae superioris, et talium subiectum non est ratio cog- noscendi sed magis econverso ista erunt ratio cognoscendi subiectum il- lius scientiae; et hoc est quia illi scientiae non appropriantur: <tamen aliquo modo subiectum> illi scientiae erit ratio cognoscendi, non quidem 60 sic[ut] quod per ipsum subiectum alia demonstrantur: alia enim quam sub- iectum impossibile est in scientia demonstrari (scilicet quid est quod dicitur passione et quia est dignitatis, ut patet ex Posterioribus Analy- tics), sed sic quod eius cognitio[ne] †innuat† et praeparat intellectum ad hoc quod aliorum praesuppositorum cognitionem suscipiat et †probationes 65 similiter probandis† erigat, ut et cognitio terminorum praeparat intellectum ut principia complexa per se nota suscipiat, quamvis ea non demonstret.

38 ex 2° et om.N. 4: X^o N. 40-41 ut-erit: est huiusmodi quare etc. quia est N. 46 eius-Anima: Commentatorem N. 48,49 aut: autem F, et sic saepius. 51-67 Amplius-demonstret om.N. 56 in: nec F. 61-62 alia²-demonstrari: interpreta- mur 'non enim solum subiectum sed etiam alia quam subiectum impossibile est in scientia demonstrari'; cf. Alberti Comm. in APo. I, I, IV, 12A Borgnet. 63 digni- tatis: an dignitas scribendum? 64 innuat: fort. invitat scribendum.

Secundum probatur, scilicet quod subiectum in scientia non posset demon-
strari nec omnino notificari - dico ex propriis scientiae, et hoc quantum 70
ad suum esse absolute, quoniam omnis notificatio est ex magis notis, ut
patet ex primo Posteriorum et per instantias: sic enim instantias ferimus
quia non probatur aliquid per magis nota; subiecto vero scientiae nihil
est notius in scientia, immo ipsum est notissimum, ut ostensum est; quare
etc. Et hoc vult Commentator supra secundum Physicorum, ubi sic ait: "Im- 75
possibile est aliquam scientiam sive universalem sive particularem decla-
rare suum subiectum esse sive per signum sive per demonstrationem". Idem
vult versus finem primo Physicorum, ubi sic ait: "Ut declaratum est in
Posterioribus Analyticis quod impossibile est aliquam scientiam declarare
suum subiectum esse". Idem 2° De Anima ubi dicit sic: "Artifex necesse 80
est ut ponat subiectum suae artis" et subdit parum post: "Artifex enim non
potest demonstrare subiectum suae artis". Idem vult Linconiensis supra
primum Posteriorum, // ubi sic ait: "Nullius artificis est stabilire Fl81vA
suum subiectum". Idem vult Avicenna primo tractatu Metaphysicae suae
capitulo secundo, ubi sic dicit: "Nulla enim scientiarum debet stabilire 85
suum subiectum". Idem vult Philosophus primo Posteriorum, ubi dicit quod
de subiecto oportet praesupponere quid est et quia est. Idem similiter
vult in principio 6 Metaphysicae, ubi dicit quod nulla scientia facit men-
tionem de si est sui subiecti. Quare etc.

Et posset aliter probari, quoniam subiectum in speculativis se habet 90
ut finis in practicis; finis vero in practicis non manifestatur ex alio,
ut patet ex 2 Physicorum et 3 Ethicorum; quare palam est quod nulla scien-
tia ex propriis declarat suum subiectum esse - et dico "ex propriis" quon-
iam non est inconveniens quod declaret ipsum esse, si fuerit dubiae enti-
tatis, per habitum alterius scientiae, scilicet superioris vel communis, 95
vel si quae altera sit talis potestatis -- et de hoc videbitur inferius.

Septima condicio

Alia vero proprietas subiecti et VII est quod habeat partes: omnis enim
scientia est de universali, ut patet ex primo Posteriorum et VII Metaphy-
69-70 subiectum-propriis: subiectum sit indemonstrabile nec potest notifica-
ri de aliquo ex propriis *N.* 72-73 et per-nota *om.N.* 77 esse: idem
ratio *add.F.* 78 Ut *om.N.* 80 2°...Artifex: vult 3°...artifici *N.*
lectiones codicis F tuetur Averroes, vide Averr.Comm.Magnum De An.2.27, p.
168 Crawford. 81 post: *om.F.* 84-86 Idem-subiectum *om.N.* 89-92 quare
-Ethicorum *om.N.* 96 vel-potestatis *om.N.* 98 Alia-VII: septima condicio
N. 99-00 ut-Metaphysicae *om.N.*

sicae; universale autem continet multa ut partes, ut dicitur in Porphyrio 00
et primo Physicorum.

Octava condicio

VIII vero proprietas est quod debet habere passiones: scientia enim est
habitus conclusionis demonstrationis, ut dicitur in VI Ethicorum - et hoc
dico proprie loquendo de scientia; in conclusione vero demonstrationis 5
concluditur passio de subiecto, ut habetur primo Posteriorum; quare etc.

Descriptio subiecti. Epilogus primi praeambuli

Haec igitur et tot proprietates forsitan sunt subiecti ex quibus more primi
magistri Aristotelis potest colligi: vera descriptio subiecti scientiae
talis est: Subiectum est ens intelligibile, ens primo notum in scientia, 10
habens partes et passiones in scientia consideratas. Quod vero sit maxime
notum et ratio cognoscendi alia et indemonstrabile intelligitur ex hoc
quod est primo notum ut liquet ex praedictis.

Et haec de secunda parte primi praeambuli simulque de primo praeambulo
sufficiant. 15

3.2.1.2. Secundum praeambulum

De natura Logicae

Consequens vero hiis secundum praedictam methodum est famosa de natura lo-
gicae capere. Unde primo sciendum est quod ut vult Alpharabius Babylonensis
in libro suo De Divisione Scientiarum capitulo 3 regulae logicae sunt 20
eadam apud omnes gentes, et in hoc, ut ostendit, differt a grammatica,
nam in grammatica non sunt eadem apud omnes gentes, sed sol//um apud N55rB
gentes eiusdem linguae. Et quod haec sit eius intentio patet ibidem per
sua verba, ubi sic ait: "Grammatica non dat regulas nisi de dictionibus
unius gentis, logica vero non dat regulas nisi de dictionibus in quibus 25
omnes gentes conveniunt".

Amplius secundo sciendum est quod, ut vult Philosophus in 3 et in 4
Metaphysicae, logica est de quibusdam communibus omnibus scientiis, cuius

00-1 ut²-Physicorum: quod patet primo Posteriorum N. 3 VIII vero propri-
etas: octava condicio N. 6 concluditur: contrahitur F: propria add.N.
9 vera: nam F, ut videtur. 10 talis est om.N. ens² om.N.
11 passiones-consideratas: proprietates etc. N. vero: non F.
12-13 et ratio-notum om.F. 14 haec: hoc F. 19-20 Babylonensis in
libro: babylonus in libello N. 20 capitulo 3 om.N. 23-24 quod-ubi
om.N. 25 unius: illius F, ut videtur: sive add. N a.c., idiomatis sive
add. N p.c. (perperam; vide Al-fārābī Catálogo de las ciencias, ed. Palencia,
pp.134-5). 25 dictionibus: nisi add.F, fort.recte, sed si hoc acceperis,
nisi proxime praecedens expellatur. 28 communibus: quibus F.

signum est, ut dicit Philosophus 4 Metaphysicae, quod logici intromittunt
 se de omnibus, sicut et ipse philosophus primus; unde dicit in 3 Metaphy-
 sicae quod logicorum theoria, id est speculatio, est de omnibus. Etiam
 hoc patet ratione, quoniam logica, ut vult Algazel in logica sua capitulo
 3° est de argumentatione, divisione et definitione - et hoc patet induc-
 tione; haec vero sunt communia omnibus scientiis.

Tertio sciendum est quod intentio logicae est tradere modum vel artem
 qua acquiritur scientia ignoti. Et hoc vult Alfarabi in dicto libro
 capitulo tertio, cum sic ait: "Ars autem logicae intendit dare regulas
 quibus apprehendimus veritatem orationis vel intra nos vel apud nos". Idem
 vult Albertus in commento suo supra Porphyrium capitulo 4, ubi sic ait:
 "Logica est scientia contemplativa docens qualiter et per quae devenitur
 per notum ad ignoti notitiam". Idem vult Avicenna in Logica sua in multis
 locis, et similiter Philosophus et Commentator in secundo Metaphysicae,
 ubi dicunt quod logica est modus sciendi, id est via deveniendi in scien-
 tiam, ut habet littera commenti.

Quarto sumendum quod tres sunt partes primae et principales logicae,
 scilicet divisiva, definitiva et argumentativa. Cuius ratio est quoniam
 // logica universaliter intendit tradere modum inquirendi ignotum; modi F181vB
 vero inquirendi ignotum primi et principales non sunt nisi dicti III, ut
 patet cuilibet scienti logicam, et hoc vult Algazel in Logica sua capitulo
 3, ubi dicit: "Intentio vero logicae est definire, dividere et probare,
 et discernere vitiosa a non vitiosis, vera a falsis." Idem vult Albertus
 in commento suo super Porphyrium et similiter Avicenna in Logica sua.

Quinto sciendum est quod logica est scientia organica, id est scientia
 quae est organum philosophiae; quia illa scientia est organica respectu
 philosophiae, quae praeparat philosophiae instrumenta quibus proceditur
 ad investigationem ignoti; logica vero est huiusmodi: tradit enim con-
 stitutionem definitionis et divisionis et argumentationis, ut vult Alga-
 zel in Logica sua capitulo 3°, et patet scienti logicam; definitio enim
 et divisio et argumentatio sunt instrumenta quibus utitur philosophia in
 inquisitione ignoti, ut et carpentator in aedificando utitur dolabra <et***> 60

33-34 et hoc patet inductione *om.N.* 36 qua: quo *F.* acquiritur:
 acci()tur *F.* dicto libro: libro *F.* dicto libello *N.* 38 apprehendimus:
fort. comprehendimus N. 40 contemplativa: contemplationem *F.*; vide *Alberti*
Comm.Porph.I.IV, p.6B Borgnet. 45 tres: duae *F.* 48-49 ut-logicam:
 ergo etc. *N.* 49-50 capitulo 3 *om.N.* 51 a non vitiosis: et non
 vit(i)o(...)ma *F.* a vitiosis *N.* 51-52 vera-sua *om.N.* 53-54 id est
 -organica *om.F.* 55 praeparat: preparat *F.* 56-57 constitutionem:
 cognitionem *N.* 58-64 definitio-Porphyrium: quare etc. *N.* 60 <et***>:
fort. et aliis hoc loco scribendum et infra delendum; apud Avicennam haec
non invenimus.

instrumentis, ut vult Avicenna in Logica sua, et patet intelligenti [†]et aliis[†]; quare palam est quod logica communiter dicitur scientia organica, et hoc vult Simplicius in Antepreambulis et Boethius similiter super Porphyrium. 61

Et haec et tanta de 2° praeambulo dicta sunt. 65

3.2.2. *Ad quaestionem propositam*

Declaratis ad inquisitionem quaestionis praeambulis restat aggredi quaestionem, puta ostendere quid sit subiectum logicae. Sed quia tunc magis erit manifesta veritas cum remotae fuerint dubitationes contrariae veritati, ideo in primis more Aristotelis ponemus aliorum opiniones, quae in toto veritatem non attingunt, et 2 opinionem Philosophi et sui Commentatoris, cui adhaeremus, tangemus simulque reddendo quorundam dictorum de logica causas; cognitione enim veritatis habita facile dubitationes solvuntur et causae [†]accidentium[†] assignantur. 70

3.2.2.1. *Aliorum opiniones* 75

3.2.2.1.1 *Sermo significativus rerum*

Circa primum sciendum est quod ut recitat Albertus in commento suo supra Porphyrium, quidam voluerunt quod sermo significativus rerum quae significantur per ipsum esset subiectum logicae, et in hoc differt logica a grammatica quia grammatica considerat sermonem significativum quantum ad eius inflexionem et constructionem. Et moti fuerunt, ut innuit Albertus, ex hoc quod crediderunt esse scientiam sermocinalem; sermocinalis autem scientia videtur esse de sermone; quare etc. Etiam ex alio, quia logica est scientia quae docet procedere ex notis ad ignoti notitiam; talis autem processus non fit nisi per sermonem; quare etc. 80 85

Improbatio huius opinionis.

Ista opinio non stat, quoniam de isto non est logica ut de subiecto quod consideratur a logico per accidens; sed sermo significativus est huiusmodi; quare etc. Maior est evidens: scientia enim accipit pro subiecto consideratum per se, ut apparet ex primo Posteriorum et cum considerata 90

65 Et haec: et hoc *F*: *om.N.* 2°: 3° *F*: secundo *N.* dicta; dictum *F*.
 69 dubitationes: d(ic)tionēs *F*. 71 2 *id est* secundo. ut in *N* legitur.
 74 accidentium: accñt̄ *F*: accñm *N.* assignantur: assignatur *F*.
 78-79 rerum-ipsū *om.N.* 78 rerum quae: eorum qui *F*, *correximus coll.*
Alberti comm.in Porph.I.IV, p.7A Borgnet; cf infra (F187rB) "Dicentes enim
quod logica est de sermone significativo rerum". 80 quia grammatica *om.F.*
 82 esse: esset *F*. 87 isto-logica: logica isto non est logica *F a.c.*:
 isto logica non est *N.*

per accidens possunt esse infinita (infinita enim sunt quae uni accidunt, 91
 ut dicitur 6 Metaphysicae), qua ratione unum istorum considerabit pro
 subiecto et alterum: aut ergo omnia illa considerabit pro subiecto aut
 nullum; nec omnia - infinita enim sunt, et subiectum debet esse finitum
 et certum; relinquitur ergo quod nullum. Minor apparet per Avicennam 95
 in Logica sua versus principium et per Albertum in commento supra Por-
 phyrium. Et confirmatur ratione eorum, quoniam logici propria intentio
 est docere procedere ad notitiam eius quod ignotum est per aliud notum;
 taliter autem non potest aliquis procedere nisi per sermonem significa-
 tivum: sive enim homo per se ipsum cogitet sive alterum instruat, non 00
 potest hoc facere nisi sermone significativo; et quod alterum non possit
 instruere ut dicit Avicenna manifestum est; quod autem per se ipsum non
 possit declarat Avicenna, quoniam ratio non sic procedit nisi accipiendo
 verba imaginata, quae quidem cogitatio quasi locutio <est> inter hominem
 et suum cogitatum existens et hiis verbis imaginatis; ita quod sic vide- 5
 tur probare minorem 'logicus non considerat sermonem significativum nisi
 quia sine eo non potest aliquid astruere vel notum facere nec apud se nec
 apud alterum': quod enim consideratur propter alterum consideratur per
 accidens; quare etc. Sed hoc est[†] differt quia apud se non potest nisi
 mediantibus verbis imaginatis et mediante collocutione mentali, quae est 10
 quasi inter // se et suum cogitatum, apud alterum vero hoc facit medi- F182rA
 ante sermone verbotenus expresso; quare etc.

Praeterea logicus intendit per se tradere modum manifestandi ignotum
 per aliquid notum, ut patet ex dictis; sermo significativus hoc non facit
 per se - tunc enim omnis sermo significativus hoc faceret, quod falsum 15
 est; sed hoc facit sermo significativus secundum quod est ordinatus modo
 debito in definitione, in divisione aut in argumentatione, ut patet cui-
 libet intelligenti; quare etc.

93 aut²: ut *F.* 94-95 nec-nullum *om.N.* 96 versus principium *om.N.*
 1 alterum: aliter *F.* 2 dicit *om.F.* 3-5 quoniam-imaginatis: sic igitur
 non procedit nisi accipiendo quaedam verba imaginativa quae quidem sunt quasi
 quaedam locutio inter hominem et suum cogitatum, et haec virtus imaginativa
 est *N.* 3 ratio: homo *F.* *correctimus coll. Avicennae Logica (ed. Venetiis*
1508) 3B. 4 cogitatio: cognitio *F.* 5 et² *fort.excludendum.*
 7 astruere: asserere *F.* *fort. instruere scribendum.* 8 consideratur¹:
 confirmatur *F.* consideratur²: considerandum *F.* 9-12 Sed-etc. *om.N.*
 9 hoc est: *an in hoc scribendum?* 14 per-dictis *om.N.* 16 quod *om.F.*
 16-17 ordinatus modo debito: determinatus modo determinato *N.*
 17-18 ut-intelligenti *om.N.* 18 intelligenti: intellectui *F.*

Praeterea logica est de eisdem apud omnes gentes, ut patet ex dictis; 19
 sermo autem significativus non est idem apud omnes gentes, immo diversus, 20
 ut de se palam est; quare etc.

Ex his igitur palam est quod ista opinio non est vera.

3.2.2.1.2. *Sermo significativus intellectum*

Alii vero, ut dicit Avicenna in Logica sua versus principium, voluerunt 25
 quod logica esset de sermone significativo ut significat intellectus, et
 movebantur, ut dicit Avicenna, ex hoc quod res duplex habent esse, scili-
 cet extrinseco et <in> intellectu; aut igitur logica considerat de entibus
 et esse eorum extra animam aut secundum esse eorum <in> intellectu; sed
 non considerat de eis primo modo: hoc enim pertinet ad scientias specula-
 tivas principales, ut patet ex 6 Metaphysicae; relinquitur ergo quod se- 30
 cundo modo secundum esse eorum in intellectu.

Improbatio huius opinionis

Sed ista opinio non est vera, ut vult Avicenna, quoniam [†]sub ratione eius
 sermo significativus non est subiectum logicae quod[†] consideratur a logico
 per accidens, ut patet ex dictis; sed intellectus [†]dato[†] primi sunt huius- 35
 modi, ut vult Avicenna ibidem: non enim considerat eos nisi secundum quod
 sibi apponuntur intellecta 2, quae primo considerat, ut dicit Avicenna,
 et sic per accidens: quod enim consideratur propter alterum consideratur
 [quod] per accidens; quare etc.

Praeterea ea quae logicus per se considerat sunt communia omnibus 40
 scientiis, ut liquet ex dictis; sermo autem ut significat primos intel-
 lectus non est huiusmodi: sicut enim primi intellectus non sunt communes
 omnibus scientiis, sic nec sermo ut hos significat; quare etc.

Item logicus per se intendit tradere modum deveniendi a cognito exis-
 tente apud discentem ad ignoti notitiam; sed sermo significativus primo 45
 conceptum in quantum huiusmodi non potest hoc facere; si enim sic, tunc
 omnis sermo significativus primorum intellectum hoc faceret - quae enim
 sunt per se, sunt de omni, ut dicitur primo Posteriorum; hoc autem est
 falsum, ut patet cuilibet intelligenti - si enim hoc facit sermo signi-
 ficativus primorum intellectum, hoc est in quantum est [de] debito modo 50

19 eisdem: eidem F. 20-22 idem-quod: huiusmodi quare N. 23-53 Alii
 -apertum om.N. 24 ut: non F. 27 igitur: in F. 33-34 eius-quod:
 quod fort.ad eius refert. 37 intellecta: lectio incerta. 2: vel
 et F.

dispositus sub forma divisionis vel definitionis vel argumentationis, ut 51
patet scienti modum quaerendi ignotum; quare etc.

Quod quidem igitur haec opinio non est conveniens ex hiis est apertum.

3.2.2.1.3. *Syllogismus*

Alii autem, ut recitat Albertus in suo commento supra Porphyrium, volue- 55
runt quod syllogismus esset subiectum in logica, et similiter hoc dicunt
plures modernorum.

Et ratio primorum fuit haec: logica docet modum deveniendi a cognito exi-
stente apud discentem ad ignoti notitiam; de isto igitur dicitur esse ut de
subiecto quod principalius est huiusmodi; sed hoc est syllogismus, est 60
enim potior aliis speciebus argumentationis, ut dicitur primo Topicorum;
quare etc.

At vero moderni hoc sic confirmant: illud est subiectum in scientia
quod est primo notum in ea et de cuius partibus et passionibus in ea
determinatur; syllogismus autem est huiusmodi in logica; quare etc. Et 65
probant minorem sic: modus sciendi est primo notus in logica: quoniam
supponitur in ea; syllogismus autem est primus modus sciendi ad quem
omnes alii reducuntur; quare erit primo notus in logica, et ibi determi-
natur de suis partibus tam integralibus quam subiectivis, et similiter
de suis proprietatibus, ut manifestum est scienti logicam; quare etc. 70

Improbatio huius opinionis

Sed haec opinio, ut arbitror et ut similiter dicit Albertus, non stat.
Quod ostendit Albertus sic: logica docet modum deveniendi ad notitiam
ignoti per aliquod ignotum existens apud discentem; de illo igitur debet
esse ut de subiecto per quod universaliter devenitur a cognito ad ignoti 75
notitiam; sed hoc non est syllogismus, immo per multa alia quam per syl-
logismum devenitur in cognitionem ignoti, sicut per enthymema, induc-
tionem, exemplum, divisionem et definitionem; quare etc.

Praeterea illud quod est subiectum proprium partis logicae non est 79
subiectum // in tota logica; syllogismus autem est proprium subiectum F182rB
in parte logicae; quare etc. Maior probatur: si enim idem esset subiec- 81
tum partis scientiae et totius, sequeretur iam quod tota scientia et
pars scientiae essent // eadem et eiusdem ambitus, quoniam scientiae N55vA

58 primorum: eorum *N.* 59 discentem: hos *N.* 60 quod: et *F.* huius-
modi: in sua consideratione *N.* 68 erit-et: etc. etiam *N.* 69-70 quam
-quare *om.N.* 81-82 idem-quod *om.N.* 83 eadem: idem *N.*
83-85 quoniam-absurdum *om.N.*

sunteadem quae habent idem subiectum, dico proprium, et sic qui sciret 84
partem scientiae sciret totam scientiam, quod est absurdum. Minor pro- 85
batur: est enim syllogismus subiectum in illa parte logicae quae docet
modum quo cognoscitur complexum ignotum per antecedentem cognitionem
duarum propositionum ordinarum debite in modo et figura; talis enim
modus sciendi est syllogismus, ut palam est ex libro Priorum. Quare etc.

Amplius autem subiectum debet esse notius omnibus per se consideratis 90
in scientia; sed syllogismus non est huiusmodi; quare etc. Et probatur
minor, quoniam, ut apparet ex prooemio libri Physicorum, communiora sunt
magis nota; multa vero sunt communiora considerata per se in logica quam
syllogismus, scilicet argumentatio, modus vel instrumentum sciendi <***>
sed non sequitur econverso et communius est a quo non convertitur essendi 95
consequentia; quare etc. Et haec ratio facit fidem in proposito.

Item, si syllogismus esset subiectum in logica, tunc partes principales
logicae non essent de partibus subiecti; sed hoc est inconueniens; quare
etc. Falsitas consequentis apparet per Avicennam primo in tractatu Meta-
physicae suae, ubi vult quod sicut tota scientia est de toto subiecto, 00
ita pars scientiae de parte subiecti; et idem habetur primo Posteriorum,
ubi dicitur: "scientia est unius generis subiecti partes et passiones con-
siderans". Consequentia declaratur per partes logicae, quae sunt de di-
visione, definitione et enthymemate, inductione et exemplo; haec enim nec
sunt partes subiectivae nec integrales syllogismi, et tamen de istis sunt 5
partes principales in logica, ut patet per Albertum et Avicennam et Al-
gazalem in Logicis suis et patet cuilibet scienti logicam; quare etc.

Item, si sic esset, partes principales scientiae essent de considera-
tis per accidens in scientia ut de subiecto; sed hoc est falsum; quare
etc. Falsitas consequentis apparet per Avicennam in primo tractatu Me- 10
taphysicae suae, et similiter per Simplicium super primum Caeli et Mundi.
Consequentia declaratur, quoniam partes principales logicae sunt de di-
visione et definitione ut de subiecto, ut patet ex dictis; sed si syllo-
gismus esset subiectum in logica, istae considerarentur per accidens:

89 sciendi *om.N.* 92 apparet-libri: patet primo *N.* 93 considerata: de conside-
ratis *N.* 94 vel *om.F.* 95-96 sed-consequentia *om.N.* 95 communius: *an*
prius *scribendum coll.Arist.Cat.12.14^a 34-35?* 96 in *om.N.* 98-99 non
-apparet: esset de partibus principalibus syllogismi, quod tamen non est
verum. consequentia patet *N.* 99 primo *om.N.* 3 consequentia-sunt:
falsitas consequentis patet quia partes logicae sunt *N.* 4 exemplo: in
X^o F. enim: autem *N.* 5-6 tamen-patet: quod de istis sint partes
principales syllogismi patet *N.* 8 esset: essent *F.* 9 scientia:
logica *N.* 11 etl-mundi *om.N.*

nec enim sunt partes integrales syllogismi nec subiectivae nec passiones 15
nec principia, et talia non per se considerantur in scientia; quare etc.

Item scientia non inquit per se nisi passiones subiecti sui et suarum partium; sed in logica multae passiones inquiruntur quae non sunt syllogismi nec suarum partium; quare etc. Maior apparet ex Posterioribus Analyticis et per Avicennam in primo tractatu Metaphysicae suae; et probatur, quoniam si alias passiones consideraret, genus subiectum transcederet: non enim illas posset considerare demonstrative nisi ex aliis principiis quam sint prima subiecti; scientia vero non debet transcendere suum subiectum, ut apparet ex primo Posteriorum; quare etc. Minor probatur, quoniam logica inquit passiones divisionis, definitionis, inductionis, enthymematis et exempli, quae non sunt partes syllogismi, ut ostensum est; quare etc. 20 25

Et si quis volens auxiliari huic opinioni diceret quod syllogismus possit capi dupliciter, uno modo secundum formam, alio modo universaliter, id est pro omni esse quod habet et in se et in suis partibus subiectivis et integralibus et in hiis quae habent ad ipsum attributionem; nunc quidem primo modo est subiectum in libro Priorum, et secundo modo est subiectum in tota logica, et contra hoc non concludunt rationes, ut videtur, -- haec solutio non stat, quia haec distinctio est falsa et impropria: non enim syllogismus significat istam intentionem secundo dictam -- nisi quis velit fingere, ut si contingeret dicere quod A esset subiectum in tota logica magis quam aliquid aliud quia uno modo A significat solum syllogismum, alio modo // intentionem dictam; et primo modo non est subiectum in logica, sed secundo modo; sic autem dicere esset absurdum, quare et primum. Ac vero si sic dicatur, nondum propositum est bene manifestum: non enim palam est qualiter proprio nomine appellatur illud quod nomen syllogismi transumptive significat, ut dicit dicta [†]potentia[†]. 30 35 40 45

Amplius, secundum hoc melius esset dicere quod demonstratio esset subiectum in tota logica quam syllogismus: omnia enim de quo considerat logicus habent attributionem ad demonstrationem sicut ad suum finem, et non ad syllogismum, et magis conveniens esset demonstrationem universali-

19 nec suarum partium om.N. 20 et-suae om.N. 21 genus: *lectio incerta*
F: ergo N, ut videtur. 22-23 non-subiecti om.N. 22 posset considerare: *lectio incerta*. 22-23 principiis-prima: *lectio incerta*. 34 haec¹: hoc F. 34-40 haec-vero om.N. 34 haec distinctio: *lectio incerta*. 35 syllogismus: syllogismo F. intentionem: *lectio incerta*. 37 magis-aliquid: *lectio incerta*. solum: *lectio incerta*. 37-38 syllogismus: simile vel similem F. 42 potentia: opinio N: fort. positio scribendum. 44 quam: quoniam F. 46 et magis: et ideo magis N.

ter dictam ponere subiectum in tota logica quam syllogismum. Et si quis diceret demonstrationem habere attributionem ad syllogismum, simile esset ac si diceret finem habere attributionem ad ordinata in finem; est enim demonstratio finis omnium consideratorum in logica, ut vult Simplicius in Antepredicamentis et similiter Albertus in suo commento supra librum Posteriorum; sed ridiculum est dicere finem habere attributionem ad ea quae sunt ad finem, ut patet cuilibet intelligenti; quare etc.

Amplius, omne illud quod est subiectum in aliqua scientia vel est unum secundum intentionem univocam vel analogum, ut vult Philosophus in 4 Metaphysicae, syllogismus vero illo 2° modo captus non est huiusmodi; quare etc. Et probatur minor: tam enim univocum quam analogum praedicatur per se et essentialiter de suis partibus, ut vult Commentator supra 4 Metaphysicae, et idem vult ibidem Philosophus; syllogismus vero non praedicatur per se et essentialiter de omnibus quae secundum hos suae partes assignantur: non enim haec est vera per se et essentialiter 'divisio est syllogismus' vel 'definitio est syllogismus' vel 'enthymema est syllogismus' vel 'inductio est syllogismus' et sic de alijs, ut quilibet sciens logicam concederet in quacumque intentione capiatur syllogismus; quare etc.

Amplius, ut ostensum est, subiectum debet esse notius cognitione confusa omnibus determinatis in scientia; syllogismus autem non est notior omnibus determinatis in logica et quocumque modo sumatur; quare etc. Et probatur minor: primo quod non secundum formam, quoniam communiora sunt notiora, ut apparet primo Physicorum -- multa enim sunt communiora eo, scilicet argumentatio, modus sciendi et huiusmodi; quare etc. Item probatur quod nec universaliter sumptus, quoniam, ut ostensum est, cum syllogismus secundum se acceptus non sit notior nec erit notior ratione attributionis; attributio enim, cum non sit intentio univoca, sed analoga, magis facit ipsum esse ignotius ut sic quam notius; analogum enim non intelligitur uno actu intelligendi, ut patet 4 Metaphysicae, et prius est intelligere aliquid secundum se quam ut alia habent ordinem ad ipsum; intellectus vero absolutus praecedit comparatum et respectivum, ut apparet ex 3° De Anima; quare ipse syllogismus secundum se erit notior quam ut

49 finem² fine F. 51-52 librum Posteriorum: Porphyrium N; cf. Alberti Comm. APo. I. I. I p. 1A-B Borgnet. 53 sunt: semper F. 55 intentionem: unitatem N. univocam: univocam F. analogum: analogam N. 56 illo-huiusmodi: neutrum illorum est N. 2: 3° F. 59 et-Philosophus om. N. vero: secundo modo add. N. 60 per-essentialiter om. N. hos: hoc N. 60-61 assignantur: assignantur F. 61 vera: nam F: veri N. 63-64 ut-syllogismus om. N. 65-84 Amplius-quare etc. om. N.

est sub ista attributione. Et sic melius esset dicere quod secundum se 79
et absolute acceptus esset ibi subiectum quam ut est sub ista attributi- 80
one. Cum igitur secundum se acceptus non sit ibi subiectum, ut hii con-
cedunt et probatum est, multo minus ut est sub attributione; etiam cum
habet in logica notiora se ut accipitur absolute, multo magis et ut ac-
cipitur sub attributione habet aliquid notius se; quare etc.

Amplius quod dicunt quod syllogismus secundum formam acceptus est sub- 85
iectum in libro Priorum, credo esse falsum. Immo credo quod argumenta-
tio secundum formam sit ibi subiectum, tum quia est notior, cum sit com-
munior: subiectum autem debet esse notius; tum quia sic partes illius
scientiae erunt de per se partibus subiecti, quod non contingeret si syl-
logismus ponatur ibi subiectum: enthymema enim non est pars per se syllo- 90
gismi, similiter nec inductio nec exemplum, sed omnia sunt partes argumen-
tationis, ut patet cuilibet intelligenti logicam; tum quia sic subiecto
et partibus eius passiones inquisitae adaequabuntur, et non si syllogis-
mus ponitur ibi subiectum: inquiruntur enim ibi passiones // enthyme- F182vB
matis, inductionis et exempli, quae non sunt partes nec integrales nec 95
subiectivae syllogismi, et nullas alias partes considerat scientia, ut
patet per Aristotelem in primo Physicorum, ubi sic ait: "Sic enim cog-
noscere compositum arbitramur cum cognoscimus ex quantis et quibus sit",
et per hoc quod dicit "quibus", ut dicit Commentator, tangit partes es-
senciales, et per hoc quod dicit "ex quantis" partes quantitativas; 00
quare etc.

Amplius, illud cui alia attribuuntur, illud est primum significatum 3
analogi, ut patet ex 4 Metaphysicae et similiter ex 5; sed pars analogi
non est subiectum in scientia ubi determinatur de analogo, sed ipsum a- 5
nalogum, ut patet ex 4 Metaphysicae, et similiter patet ex 1° Posteriorum;
immo hoc dicere est incidere in unum errorem de acceptione universalis,
scilicet quia creditur pars analogi esse significatum primum; non tamen
sic; quare etc.

Ex hiis igitur patet quod dicta opinio non sit vera. 10

3.2.2.1.4 Argumentatio

Alia vero est opinio Alberti in suo commento supra Porphyrium, quod ar-
gumentatio est subiectum in tota logica. Et ratio eius est haec: Illud
80 quam: quod *F.* 83 et: *fort. secludendum.* 87 tum quia: tantum quod *F.*
87 cum sit: tum quia *N.* 88 tum: tamen *F.* 89 contingeret: sed *add. F.*
90 ponatur ibi subiectum: praedicatur ibi *F.* 92 tum: tamen *F.*
3-9 Amplius-quare etc. *om. N.* 8 significatum: subiectum *F.* 10 patet *om. F.*
10+12 non-opinio *om. F.* 12 est opinio: opinio est *N.*

est subiectum in logica per quod universaliter devenitur a cognito in no- 14
 titiam ignoti; sed huiusmodi est argumentatio; quare etc. 15

Improbatio huius opinionis

Sed haec opinio, salva eius reverentia, si intelligitur de subiecto com-
 muni logicae non est vera, quoniam de illo est logica ut de subiecto per
 quod universaliter devenitur ad ignoti notitiam; sed hoc non est argumen- 20
 tatio; quare etc. Maiorem et ipse idem accipit. Minor probatur: per ar-
 gumentationem enim solum devenitur in notitiam complexi ignoti, ut palam
 est cuilibet scienti logicam, et ut ipse post dicit ubi dividit logicam;
 sed per divisionem et definitionem devenitur in notitiam incomplexi ig-
 noti; quare etc.

Item quod est subiectum partis non est subiectum totius; sed argumen- 25
 tatio est subiectum partis logicae, videlicet illius quae docet devenire
 in notitiam complexi ignoti; quare etc.

Item subiectum debet esse maxime notum de per se consideratis in scien-
 tia, et sibi adaequatis; sed argumentatio non est huiusmodi, est enim ali-
 quid communius ea de per se consideratis in logica (scilicet modus scien- 30
 di vel instrumentum sciendi), et communius notius, ut patet ex primo Phy-
 sicorum; quare etc.

Item, si sic esset, partes principales logicae non essent de partibus
 subiecti, nec passionibus inquisitae in logica adaequarentur subiecto et
 suis partibus; sed haec sunt inconvenientia, ut visum est; quare etc. 35
 Consequentia patet ex immediate dictis: divisio enim et definitio, de qui-
 bus sunt partes principales logicae, non sunt partes argumentationis,
 nec similiter suae passionibus sunt partium argumentationis passionibus; qua-
 re etc.

Ex hiis patet quod argumentatio non est commune subiectum logicae. 40

3.2.2.1.5. Intellecta secundo

Avicenna vero in primo tractatu Metaphysicae suae et similiter in sua
 Logica dicit quod subiectum logicae sunt intellecta 2 quae apponuntur
 intellectis primo secundum quod per ea devenitur a cognito ad incognitum. 44
 Et rationem // eius ponit in sua Logica quod tota logica determinat de N55vB
 huiusmodi intellectis et suis partibus et passionibus; illud autem est 46

19 devenitur: de noto *add.N.* hoc: haec *F.* 21-27 ut-etc. *om.N.*
 22 ipse: ipsum *F.* 26 illius: illo *F.* 30 communius: conveniens *F.*
 31-32 et-Physicorum: communius est et notius *N.* 31 communius: conveniens *F.*
 34-39 nec-quare etc.: ut prius ostensum est *N.* 43 2 *id est*: secundo,
 ut habet *N.* 45 de: et *F.*

subiectum alicuius scientiae de quo et cuius partibus et accidentibus secundum se determinatur in aliqua scientia; quare etc. 47

Improbatio huius opinionis

Sed haec opinio, salva pace eius, non stat, quoniam in scientia cuius subiectum non praedicatur essentialiter de omnibus, extra ambitum subiecti debet esse aliqua passio; sed extra ambitum intellectuum 2° non est aliqua passio de consideratis in logica -- consideratis dico per se; quare non sunt ibi subiectum. Maior propositio apparet ex primo Posteriorum, ubi ostenditur quod in qualibet scientia sunt tria, scilicet subiectum, 55
passiones et principia, et quod passio de subiecto praedicatur in secundo modo dicendi per se; talia autem sic se habent quod unum non est suppositum alterius. Et dico "in scientia cuius subiectum essentialiter non praedicatur de omnibus" propter metaphysicam, quae est de ente in communi quod essentialiter praedicatur de omnibus, et fortasse ipsius in sua 60
generalitate non est aliqua passio, quod est quia praedicatur de omnibus essentialiter. Minor propositio declaratur, quia subiectum logicae, ut constat unicuique, si sit intentio secunda, non praedicatur de omnibus; similiter nihil per se consideratum in logica est extra ambitum eius; omne enim per se consideratum in logica est intentio secunda, ut dicit 65
idem Avicenna in Logica sua // et patet inductione: tam enim genus quam species quam praedicatum quam propositio quam enuntiatio quam argumentatio sunt intentiones secundae; quare et cetera. Fl83rA

Amplius, si sic esset, sequeretur quod omnis habitus intellectualis esset subiectum in logica; sed hoc est falsum; quare etc. Falsitas consequentis manifesta est unicuique scienti logicam. Consequentia declaratur: omnis enim habitus intellectualis apponitur rebus 1 intellectis vel fundatur in eius, quod idem est; et similiter per omnem habitum intellectualem devenitur a cognito ad incognitum, ut per habitum conclusionis in qua concluditur propria passio de subiecto devenitur ad notitiam passionis 75
de quolibet supposito subiecti, ut patet ex primo Posteriorum; quare etc.

47 scientiae om.F. 50 cuius: cui F. 51 praedicatur: probatur F, et sic passim in hac ratione. 52 aliqua: propria N. 55-56 sunt-principia: est subiectum passio et dignitas N. 60 sua: su^a F: sua N. 62 ut: non F. 53 secunda non om.N. 64 similiter: simpliciter F. nihil: vel F et N a.c. ut videtur. 66 in-sua om.N. 67 praedicatum: praedicamentum F. 70-72 sed-declaratur om.N. 72 1 id est primo, ut in N habetur. 73 quod idem est om.N. 75 concluditur: contradicitur F.

Item, si sic esset, logica esset de conceptibus fictorum; sed hoc est 77
 falsum; quare etc. Falsitas consequentis de se est evidens. Consequen-
 tia declaratur: omnis enim (vel plures) conceptus fictorum fundatur in
 rebus primo intellectis ut conceptus chimaerae in conceptibus suarum 80
 partium, et per eos devenitur in incognitum et ex cognito, ut ex cogni-
 tione quam faciunt de suo objecto devenitur in cognitionem quod 2us con-
 ceptus est fictus et quod objectum non est in rerum natura et quod in-
 tellectus talia potest fingere et similia; quare etc.
 Et sic palam <est> hanc opinionem non valere. 85

3.2.2.1.6 *Ens rationis*

Ex hoc vero palam est cuilibet intelligenti quod ista opinio quae dicit
 absolute quod ens rationis est subiectum in logica est impossibilis. Tum
 quia sic extra ambitum subiecti non esset passio; praedicatur enim ens ratio-
 nis essentialiter de omnibus consideratis per se in logica, ut patet cui- 90
 libet. Tum quia sic omnis habitus intellectualis esset pars subiecti
 logicae; est enim omnis habitus intellectualis ens rationis; sed hoc
 est impossibile et contra omnes methodos. Tum quia sic fictorum concep-
 tus et omnes conceptus primi essent partes subiecti logicae; sunt enim
 entia rationis; sed hoc est impossibile. Tum quia sic sequeretur quod 95
 logica esset pars metaphysicae; quaecumque enim scientia considerat ut
 de aliquo communi considerat de eius primis partibus, ut patet ex primo
 Posteriorum et ex 4 Metaphysicae; metaphysica autem considerat ens in
 communi cuius una primarum partium est ens rationis, ut patet ex 6 Meta-
 physicae; quare et debet considerare de ente rationis ut huiusmodi est; 00
 quare sequeretur secundum hoc quod logica esset metaphysica, quod est
 impossibile. Et quod metaphysica considerat de ente rationis, patet per
 Philosophum et Commentatorem in 6 Metaphysicae.

Et quamvis hii dicant quod haec est intentio Avicennae, <hoc est> fal-
 sum, ut patet plane ex Logica sua et ex primo tractatu suae Metaphysicae. 5

3.2.2.1.7 *Intentio secunda*

Similiter patet ex hiis quod opinio dicentium absolute quod intentio se-
 cunda est subiectum in logica est falsa. Tum quia sic in logica nihil

79 fundatur; fundantur *N*, fort. recte. 81 eos: eas *N*. incognitum:
 cognitum *F*. 82 2us: vel illius *F*: ille *N*. 83 est fictus: sit falsus *N*.
 84 similia; falsum *F*. 85 palam <est>: patet *N*. 87sq. Ex et quae
 sequuntur usque ad finem sectionis 3.2.2.1.8 om. *N*. 87 Ex: et *F*.
 dicit: lectio incerta. 88 Tum: vel tamen *F*, et sic saepius in sequentibus.
 89 quia: quod *F*. praedicatur: probatur *F*. 93 methodos lectio incerta. 98 ens: omnes
F. 99 una primarum: un^a primorum *F*. 8 Tum-nihil: tamen quod sint in logica vel *F*.

esset extra ambitum subiecti; praedicatur enim essentialiter de omnibus 9
 ibi per se consideratis. Tum quia intentio 2^a ut huiusmodi magis perti- 10
 net ad scientiam de anima, cuius est distinguere intellecta primo et 2°,
 et per consequens utrumque singillatim cognoscere; si enim ista scientia
 non distinguat, recedit a nostra cognitione quae scientia distinguit illa.
 Tum quia sic omnis habitus intellectualis et similiter conceptiones fic-
 torum essent pars subiecti logicae. Quod est inopinabile. 15

Quare palam est quod hii non sunt sustinendi. Et quod dicunt quod haec
 est opinio Avicennae manifeste patet falsum <esse> respicienti suam Logi-
 cam et 1 tractatu suae Metaphysicae, ubi loquitur de subiecto primae phi-
 losophiae.

3.2.2,1.8 *Ens rationis ut dirigit intellectum* 20

Similiter palam est ex hiis quod falsum dicunt dicentes quod ens rationis
 ut dirigit intellectum in suis actibus est subiectum in logica. Tum quia
 sic in logica nihil esset extra ambitum subiecti; praedicatur enim ens
 rationis sub ista ratione de omnibus per se consideratis in logica, ut
 patet cuilibet intelligenti, est enim tam genus quam species quam prae- 25
 dicatum et huiusmodi ens rationis dirigens intellectum in suis actibus,
 ut manifestum est per se. Tum quia si sic esset, logica maxime conside-
 raret habitus intellectuales ut subiectum vel ut partes subiecti; maxime
 enim dirigunt intellectum in suis actibus, ut apparet ex 6 Ethicorum: sunt 29
 enim virtutes // intellectuales propter directionem intellectus et ra- F183rB
 tionis in suis actibus sicut et virtutes morales propter directionem ap- 31
 petitus in suis actibus, ut apparet ex fine primi Ethicorum et etiam ex
 6; sed dicere virtutes intellectuales esse subiecta vel partes subiecti
 logicae est inopinabile; quare etc.

Item, si sic esset, omnes conceptiones fictorum et universaliter omnes 35
 conceptus esset subiectum vel partes subiecti logicae; sunt enim omnes
 ens rationis et etiam dirigunt intellectum in suis actibus, scilicet in
 actibus quibus concipit sua obiecta et multis talibus, ut scilicet in
 actu considerandi quod tales conceptus sunt talium obiectorum et quod
 sunt conceptus veri vel falsi et similibus; impossibile enim est primam 40
 rationem tales conceptus esse concipiat, ut patet ex 3° De anima;† et per

9 praedicatur: probatur *F*. 10 Tum quia: quia tamen *F*. 15 inopinabile:
vel inopinatum *F*. 23 nihil: *vel F*. praedicatur: probatur *F*,
 25-26 quam praedicatum; qua praedicamentis *F*. 40 primam: *vel ipsam F*.
 41 rationem: *vel rationi F*.

consequens in talibus actibus dirigunt intellectum; quare necesse esset 42
quod secundum hos essent subiectum vel partes subiecti logicae; sed hoc
est absurdum, ut patet cuilibet intelligenti logicam.

Item, si sic esset, logica esset pars metaphysicae vel sibi subalter- 45
nata; sed hoc est falsum; quare etc. Consequentia declaratur, quoniam
quaecumque scientia considerat subiectum alterius vel partem subiecti
sub quaqua passione quae fluit ex propriis principiis subiecti est eius
pars, etsi sub passione accidentali quae non fluit ex propriis sibi sub-
alternatur, ut patet ex primo Posteriorum; si igitur dirigere intellectum 50
sit propria passio entis rationis, <logica> erit pars metaphysicae; si
vero accidentalis passio, erit sibi subalternata; ¶et idem accidit Avi-
cennae sed utrumque est inconueniens; quare etc. Unde hii propter parum
inspicere et de facili ...are decipiuntur.

3.2.2.1.9 Ens.

55

Alii vero opinantur quod ens est subiectum in logica. Et hoc confirmant
per Philosophum et eius Commentatorem in 4 Metaphysicae, ubi dicunt quod
circa idem subiectum negotiantur metaphysicus et logicus; unde dicit
Commentator ibidem quod utriusque est commune subiectum.

Item hoc confirmatur per Porphyrium et similiter per Philosophum in lo- 60
gica qui multa considerant de rebus, quod non contingeret nisi ens esset
subiectum logicae; aliter enim transcenderent ambitum sui subiecti, quod
est inconueniens, ut patet ex Posterioribus Analyticis.

Item arguunt sic: Illi qui loquuntur de omnibus debent considerare
subiectum commune omnibus. Aliter enim genus subiectum transcendere<n>t 65
quod est inconueniens. Sed logici loquuntur de omnibus ut vult Philoso-
phus 3 et 4 Metaphysicae; subiectum autem commune omnibus non est nisi
ens; quare etc.

Amplius illa scientia quae considerat idem et diversum, simile dissi-
mile, contrarium, differens, partem et totum est de ente ut de subiecto, 70
ut vult Philosophus 4 Metaphysicae; sed logica est huiusmodi, ut palam
est scienti logicam; quare etc. Et confirmatur maior, quoniam qui con-
siderat passiones, considerat earum subiectum per se; istae autem sunt
passiones secundum se entis et non alterius; quare etc.

50 si: sed F. 51 sit: sicut F. 52 et: lectio incerta. 54 ...are:
fort. en(unti)are F. 56 Alii: hinc iterum N testem habemus. 58 negotian-
tur: versantur N. 59 utriusque: ut(ri)us F. 63 Posterioribus Analyticis: Primo
Posteriorum N. 70 et: per F. 72 qui: quae N a.c.: scientia quae N p.c.
73 considerat-se: entis per se est de ente ut de subiecto N. 73 istae:
ista N.

Sed dicunt quod ens dupliciter potest capi: uno modo secundum quod ha- 75
bet esse extra animam, et sic de ipso considerat philosophus; alio modo
secundum quod subicitur conceptibus primis et secundis, et sic de eo con-
siderat logicus et est subiectum in logica.

Improbatio huius opinionis

Sed haec opinio, ut arbitror, non est vera, quoniam, ut dictum est, logica 80
per se intendit docere modum deveniendi per notum ad ignoti notitiam. De
illo ergo debet esse ut de subiecto per quod per se et secundum quod hu-
iusmodi devenitur per notum in ignoti notitiam; sed hoc non est ens ut
subicitur conceptibus primis et 2 - si enim sic esset, sub omni conceptu
primo et secundo hoc faceret, quod patet esse falsum: non enim facit hoc 85
nisi secundum quod est sub forma argumentationis, definitionis vel divi-
sionis, ut patet scienti logicam; quare etc.

Item subiecti ambitus non debet se extendere ad passiones; sed hoc
contingeret si ens dicto modo subiectum esset in logica: nihil enim con- 89
sideratur in logica quocumque // modo consideratur, sive ut subiectum F183vA
sive ut passio sive ut principium, quin consideratur ut subicitur concep- 91
tibus primis et 2, ut et ipsimet concedunt (et habent necessario dicere:
aliter enim non diversificatur in eis consideratio metaphysici et logici,
quod est inconveniens); quare etc.

Item, quodcumque aliquis artifex considerat aliqua duo ita quod unum 95
sub ratione alterius considerat, si debeat dici quid ipse considerat, ma-
gis dignum est dicere quod ipse considerat illud sub ratione cuius alterum
considerat - sicut cum medicus considerat nervum sub ratione sanitatis
vel infirmitatis, magis dignum est dicere quod considerat sanitatem et
infirmitatem quam nervum; et eodem modo est in aliis; et ratio est quia 00
semper a formaliori est denominatio, ut patet ex 3 De Anima; illud autem
sub ratione cuius alterum considerat est formalius et principalius in
sua consideratione - ; logicus vero, ut volunt Avicenna,
Simplicius, Ammonius et Albertus, considerat tam intentiones quam res
subiectas, et res considerat sub ratione intentionum, ut etiam hii dicunt; 5

76 et-philosophus om.N. ipso: opere F. 77-78 et-logica: primo autem
modo philosophus N. 82-83 huiusmodi: plus F, ut videtur. 84 2: id est
secundis, ut in N habetur. sub om.F. 86 quod: quae F. 89 ens-
esset: est dicto modo esset F: ens esset subiectum N. 90 quocumque modo
consideratur om.N. 92 ut et: et ut F: nisi sit ens ut N. 92-94 et
habent-etc. om.N. 96 quid: quod F. 97 sub: subiectum F. 00
est: esse F. 1 3: secundo N. 2 considerat om.F. 3 Avicenna;
alii N, ut videtur.

quare melius est dicere logicam esse de conceptibus primis et secundis 6
quam de re subiecta illis conceptibus, ut hii dicunt. Et haec ratio, ut
videtur in Logica Avicennae, movit Avicennam et suos sequaces ad dicendum
quod logica est de conceptibus primis et secundis.

Amplius hii peccant in hoc quod credunt, ut videtur, quod metaphysicus 10
solum considerat de ente extra animam. Hoc enim non est verum, immo con-
siderat de ente in communi, ut patet ex 4 Metaphysicae.

Et sic patet non stare hanc opinionem.

3.2.2.1.10 *Ens rationis et syllogismus.*

Alii vero dicunt quod est subiectum in aliqua scientia unum commune com- 15
munitate praedicationis, et est quod praedicatur de omnibus ibi conside-
ratis; et aliud commune communitate attributionis, et est ad quod omnia
ibi determinata habent attributionem. Modo primo modo, scilicet communi-
tate praedicationis, dicunt quod ens rationis est subiectum in logica:
praedicatur enim de omnibus ibi consideratis. Secundo vero modo dicunt 20
syllogismum ibi esse subiectum: ad ipsum enim omnia ibi considerata ha-
bent attributionem. Quare etc.

Improbatio huius opinionis.

Sed salva pace horum haec opinio non est vera, sed propter fugam rationum
inventam. Ostensum est enim in praedictis quod neutrum illorum est ibi 25
subiectum.

Amplius hii contradicunt Philosopho de hiis modis subiecti, ut patet
ex primo Posteriorum. Et ideo vel ipsum esse ibi deminutum oportet dicere,
quod est verendum; vel heae non sunt condiciones constituentes subiectum,
quod melius est concedendum. 30

Amplius, unius scientiae unum est subiectum, quia distinguuntur scien-
tiae penes subiecta, ut patet ex 3 De Anima; hii autem ponunt duo subiecta
esse unius scientiae; quare necesse est dicere aut illa duo subiecta esse
unum subiectum aut istam unam scientiam esse duas et sic non unam; quorum
utrumque est impossibile. 35

Amplius, sic loquendo numquam habitus intellectuales possent distingui
et numerari penes sua obiecta vel subiecta. Unius enim habitus ut hii

15 est-unum: duplex est subiectum logicae scilicet *N*. 16-22 et est-
quare etc.: ut ens rationis etc. *N*, quibus in *mg.* ut in positione dixit
respondens *add. N^{corr.}* 17 et aliud: ut aliud *F*. quod: apud *F*.
18 habent: hanc *F*. 27-30 Amplius-concedendum *om.N.* 32 subiecta: obiecta *N*.
34 et-unam: et sic non unum *F: om.N.* 36-44 Amplius-replicationibus *om.N.*

volunt, possunt esse plura subiecta, et sic uno multiplicato non multipli- 38
catur alterum; sed habitus distinguuntur per sua obiecta et per nihil a-
liud, ut omnes concedunt; quare etc. 40

Amplius rationes quibus haec subiecta astruunt peccant secundum conse-
quens ab insufficienti. Ut enim ostensum est, aliae sunt condiciones sub-
iecti, quas non accipiunt; quare etc.

Et de hiis ostendum est plenarie in replicationibus. Relinquitur ergo
hanc opinionem non valere. 45

Et haec de prima parte huius membri sufficiant. //

N56rA

3.2.2.2.1 *Opinio propria*

Omnibus quidem igitur circumspectis nulli quidem praeiudicando, saniori
sententiae si apparuerit oboedire non renuens, dico ad praesens quod ar-
bitror quod rei veritas et opinio Aristotelis et sui Commentatoris sit 50
quod instrumentum inquirendi ignotum vel instrumentum deveniendi a cogni-
to ad ignoti notitiam secundum quod huiusmodi (quae pro eodem nunc habeo)
// sit subiectum commune in logica, et quod passiones secundum se ta- F183vB
lis instrumenti et suarum partium in logica demonstrantur; et tale in-
strumentum, si quis velit, poterit appellare instrumentum sciendi accipi- 55
endo scientiam largo modo non pro cognitione acquisita per demonstrationem
sed pro omni cognitione certa ex praenotis apud discentem existentibus
acquisita; proprie tamen dicitur illud instrumentum inquirendi ignotum.
Et dico "secundum quod huiusmodi" quoniam tale instrumentum posset consi-
derari vel ut est ens, et sic pertineret ad primum philosophum; vel ut 60
est perfectio vel forma intellectus, et sic pertineret ad scientiam de
anima; sed hoc modo consideratum, scilicet ut per ipsum tamquam per in-
strumentum manuducitur intellectus in cognitionem ignoti, est subiectum
commune in logica. Et hoc sic probatur: quia ista scientia quae docet
ut organica inquirere quodlibet ignotum vel devenire a cognito ad ignoti 65
notitiam debet esse de instrumento inquirendi ignotum; logica est huius-
modi; quare etc. Maior est evidens: aliter enim non doceret ut organica
inquirere ignotum. Et minor propositio patet ex dictis.

48 quidem igitur: igitur quidem *F*. 49 renuens: removens *F*. 57 sed-
cognitione *om.F*. certa ex: certam ex *F*: certa cum *N*. 62 ut: quod *F*.
63 manuducitur intellectus: devenitur *N*. 65-66 vel-notitiam *om.N*.

Amplius: illud est subiectum in logica cui convenit descriptio subiec- 69
 ti in logica; sed instrumentum inquirendi ignotum est huiusmodi; quare 70
 etc. Maior est evidens: est enim maxima in logica. Minor declaratur:
 est enim descriptio subiecti scientiae quod sit ens intelligibile, ens pri-
 mo notum in scientia, habens partes et passiones in scientia consideratas.
 Instrumentum autem sciendi est ens ut de se est evidens. Etiam est quid
 intelligibile, ut patet cuilibet intelligenti [†]enim intellectus omnia 75
 quae sunt[†]. Similiter est primo notum inter considerata in logica - dico
 adaequata - quoniam argumentatio, syllogismus, demonstratio, divisio, de-
 finitio et huiusmodi sunt minus communia eo, et per consequens minus nota,
 ut patet ex primo Physicorum; ens autem rationis, intentio secunda et hu-
 iusmodi communiora sunt quam debet esse subiectum logicae, ut visum est 80
 prius: extra enim sui ambitum non est aliqua passio de per se considera-
 tis in logica, et cum ita sit, patet quod ista non sunt adaequata, sed
 communissimum adaequatum est instrumentum inquirendi ignotum, ut patet
 ex inductione praefacta, quare et notius. Etiam habet partes, sicut di-
 visionem, definitionem et argumentationem - et hoc dico subiectivas; etiam 85
 habet partes integrales, sicut terminum, propositionem et enuntiationem;
 et de hiis ut de subiectis sunt omnes partes logicae. Etiam habet passi-
 ones, ut procedere ex praenotis et huiusmodi, ut habetur primo Posteriorum.
 Quare etc.

Praeterea illud est subiectum in logica cuius cognitio a nulla alia 90
 scientia inquiritur sed in omni scientia a logica praesupponitur, et quod
 est ens intelligibile etc.; sed instrumentum inquirendi ignotum est huius-
 modi; quare etc. Maior de se est evidens et patet per Philosophum in
 principio quarti Metaphysicae, ubi hanc accipit ad stabiliendum subiectum
 Metaphysicae. Et minor declaratur: quod enim <est> ens intelligibile etc. 95
 declaratum est prius; sed quod in nulla alia scientia quaeritur eius cog-
 nitio etc. patet inductione in omnes scientias: palam enim est quod omnes
 scientiae utuntur instrumentis sciendi vel inquirendi ignotum, puta divi-
 sione, definitione et argumentatione; et similiter patet inducendo per
 omnes scientias quod nulla <alia> scientia a logica de hiis facit perscr- 00
 tationem: cum enim ista instrumenta sint communia omnibus aliis scientiis,

72 sit: sicut *F.* ens² *om.N.* 74 ut-Etiam: et *N.* 75-76 ut-sunt *om.N.*
 84-86 sicut-partes *om.N.* 86 terminum: subiectum *N.* 88 procedere:
 praecedere *F.* 91-92 et quod-etc. *om.N.* 93 de se-et *om.N.*
 94 quarti: xiiiⁱ *N.* 95-96 Et-prius *om.N.* 96 quod: quia *N.* 97 etc.-
 inductione: quare etc. patet etiam inducendo *N.* 99-5 et similiter-
 inconveniens *om.N.*

qua ratione una de ipsis tractaret et alia; aut igitur omnes hoc faciunt
aut nulla; non omnis: sic enim idem multotiens et <in>utiliter repetere-
tur; etiam sic quaeque istarum ambitum sui subiecti transcenderet, quod
est inconveniens; relinquitur ergo quod nulla alia scientia a logica de
ipso facit perscrutationem; cum igitur quid sit et quale sit non sit om-
nibus manifestum, sed circa ipsum contingat errare et recte agere (contin-
git enim recte et non recte dividere, definire et argumentari), necesse
utique est vel quod sit ignotum totaliter, quod est inconveniens (ex hoc
enim accideret error et deminutio in perfectione ultima hominis, scilicet
in speculatione), vel oportet logicam de ipso quid et quale sit perscru-
tari, quod tamquam necessarium est concedendum. Quare etc.

Amplius, de illo est logica ut de subiecto cuius constitutionem docet,
per quod universaliter per se et non secundum accidens devenitur ad noti-
tiam ignoti per aliquid notum; sed hoc est instrumentum inquirendi igno-
tum; quare etc. Maior est evidens ex dictis: logica enim docet modum in-
quirendi ignotum, et hoc dico // universaliter et organice. Et minor
declaratur: si enim per voces, terminos, res vel propositiones pervenia-
tur ad notitiam ignoti, hoc non est nisi in quantum talia sunt sub forma
instrumenti inquirendi ignotum, puta divisionis, definitionis vel argumen-
tationis. Quare etc.

Amplius hoc probatur auctoritatibus: 1° Simplicii in Anteprecaedicamentis,
et etiam Boethii supra Porphyrium, ubi dicunt logicam esse organum vel
instrumentum totius philosophiae et ideo praecedere philosophiam, sicut
etiam instrumenta in practicis ante principalia sunt praeparanda; logica
vero non esset organica nisi esset de organo quo acquiritur philosophia
vel scientia; quare etc.

Idem vult Avicenna in Logica sua versus initium, ubi dicit quod logica
est scientia organica, et declarat hoc dicens: hoc est quia praeparat
organum investigandi ignotum philosophiae.

Idem sentit Albertus in multis locis commenti sui supra Porphyrium,
ubi dicit sic capitulo IIII°: "Cum autem logica sit scientia contemplativa
docens qualiter et per quae devenitur per notum ad ignoti notitiam, opor-

2 alia: alius *vel* alio *F.* 6 facit: faciat mentionem sive *N.* 9 tota-
liter: communiter *N.* 10 in perfectione: imperfectio *F.* 13 cuius con-
stitutionem: de cuius consideratione *N.* 16 modum *om.F.* 18 voces:
notos *N.* res: vox suspecta, at cf. 3.2.2.3.1.6 et 3.2.2.3.2.6.
18-19 perveniat: proveniat *F.* 23 ubi: qui *N.* 25 etiam instrumenta:
etiam (*vel* et) in scientia *F.* est instrumentum *N.* principalia: princi-
pia *F.* 26-27 philosophia vel *om.N.* 28 idem: item *F.* logica *om.F.*
29 hoc est quia: quia haec est quae *N.* 30 philosophiae: scientiae *N.*
32 contemplativa: contemplativio *F.*

tet necessario quod logica sit de huiusmodi rationis instrumento per quod 34
 acquiritur per notum ignoti scientia in omni eo quod de ignoto efficitur 35
 notum". Et mirum fuit de isto homine, cum intentionem nostram, ut apparet
 respicienti illud capitulum, per rationem praetactam concludat, quod post-
 ea immediate dicit: "Hoc autem est argumentatio". Unde credo, licet non
 explicet, quod accepit argumentationem non proprie prout complectitur 4
 species, scilicet syllogismum, enthymema, inductionem et exemplum, sed 40
 pro instrumento deveniendi a cognito ad incognitum; et hoc concludit sua
 ratio evidenter, ut patet respicienti istum locum.

Idem vult Philosophus 2° Metaphysicae, ubi sic ait: "Propter quod oportet 45
 erudiri quomodo singula sunt recipienda, et subdit: "inconveniens enim"
 etc., in quo vult quod logica erudit hominem quomodo debet inquirere veri- 45
 tatem in singulis scientiis, et manifestum est quod non erudit nisi sicut
 organum, unde subdit quod est modus sciendi; unde littera Commentatoris
 habet hoc planius sic: "Necesse est ut homo instruatur in cognitione viae
 cuiuslibet rei quam vult declarare", et illa via est logica, ut dicit
 Commentator. 50

Idem vult Commentator supra primum Physicorum ubi sic ait: "Logica
 enim usitatur in scientiis duobus modis: aut secundum quod est instrumen-
 tum distinguens verum a falso, et iste est modus proprius; aut secundum
 quod ista quae declarata sunt in ea accipiuntur per maximas in destruendo
 vel construendo." Et idem dicit de verbo ad verbum supra 7 Metaphysicae 55
 versus principium. Et constat unicuique scienti quod haec praedicatio
 'logica est instrumentum' est materialis, scilicet quod est de instrumen-
 to ut subiecto; logica enim formaliter loquendo est habitus acquisitus
 de tali instrumento et per eius principia et causas.

Item Commentator supra 7 Metaphysicae in illo capitulo "Nunc autem pri- 60
 mum dicamus in quantum in Analyticis etc." idem sentit, ubi sic ait: "Con-
 siderare enim de definitionibus est commune logico et philosopho, sed di-
 versis modis: logicus enim considerat de definitione secundum quod est

34 instrumento: in *F.* 36 mirum *om.F.* cum: et *F.* 36-37 nostram-capitulum: ni-
 hil ut patet inspicienti illud totum *N.* 37 concludat: concurrit (?) *F.* conclu-
 dit *N.* quod: *vel* que *F.* 38 immediate: *lectio incerta F.* 39 explicet: expli-
 cat *F.* 41 pro instrumento: per instrumentum *F.* concludit: contradicit *F.* 42
 ut-locum: *om.N.* 43 2°: 3° *F.*; *v.Arist.Metaph.2.3.995a12-14.* 44 enim: est simul
 quaerere *add.N.* 46-47 nisi sicut organum: sine organo *N.* 48 hoc planius:
 hanc plenius *N.* 49-50 ut dicit Commentator *om.N.* 51 primum Physicorum:
 primum philosophus *F.* principium Physicorum *N.* 52 enim usitatur: vero
 verificatur *N.* 54 quae *om.F.* accipiuntur: accipiunt *F.* per maximas:
 pro maxima *N.* 56-60 versus-Metaphysicae *om.N.*

instrumentum quod // inducit intellectum ad cognoscendum quidditates re- N56rB
rum; philosophus autem secundum quod significat quidditates rerum." Et 65
manifestum est quod sicut ut instrumentum considerat definitionem, sic et
argumentationem et divisionem; omnes enim partes subiecti sub una ratione
communi debet considerare, vel non esset una scientia.

Ex hiis cuilibet bene disposito poterit esse manifestum quod logica
est ut de subiecto de instrumento inquirendi ignotum secundum quod huius- 70
modi; et fuit opinio antiquorum ponentium modum sciendi esse subiectum
in logica, intelligentes per modum sciendi instrumentum inquirendi igno-
tum; sed hoc dearticulate non dixerunt.

3.2.2.2.2 Causae dictorum de logica.

Ex hiis vero quae dicta sunt causa eorum quae dicuntur de logica faciliter 75
assignatur. Dicitur enim scientia communis, modus sciendi, scientia dis-
cernendi verum a falso, scientia rationis directiva, scientia sermocina-
lis, scientia rationalis, scientia organica.

Communis quidem dicitur eo quod est de instrumentis sciendi quae sunt
communia omnibus scientiis per applicationem; omnes enim scientiae utun- 80
tur // eis, et nulla quid vel qualia sunt de ipsis facit mentionem, F184rB
sed hoc a logica praesupponunt.

Modus vero sciendi dicitur eo quod tradit cognitionem organorum quibus
quolibet organice scit quod scit.

Scientia vero discernendi verum a falso dicitur eo quod per haec in- 85
strumenta quorum cognitionem tradit verum a falso organice discernitur.

Sed dicitur rationis directiva eo quod tradit cognitionem instrumento-
rum quibus ratio dirigitur in actu inquirendi ignotum.

Sermocinalis dicitur vel quia docet sermocinari, id est ratiocinari;
vel quia considerat sermonem significativum ut recipit formam instrumenti 90
sciendi.

Rationalis dicitur vel quia est de quibusdam entibus rationis, scilicet
de instrumentis inquirendi ignotum, quae ratio format; vel quia dirigit
rationem in suis actibus.

Organica vero vel instrumentalis appellatur eo quod tradit organa seu 95
instrumenta quibus utitur inquirendo ignotum tota philosophia.

68 una om.N. 69-70 cuilibet-est: quaelibet disputatio potest esse manifes-
tum est quod logica sit N. 71-73 et fuit-dixerunt om.N. 81 nulla: vel
nullam F. quid: quae N. facit: faciunt F. 82 hoc: haec N.
praesupponunt: praesupponit F: praesupponuntur N. 85 haec: hoc F.
86 organice: organico F. discernitur: discernuntur F: distinguitur N.
96 tota philosophia om.N.

3.2.2.3 *Dubia circa opinionem Bartholomaei.*

97

3.2.2.3.1.1 *Primum dubium proponitur.*

Sed fortassis aliquis obiceret contra dicta. Primo, quia dictum est "nulla scientia probat suum subiectum esse", quoniam minus videtur quod scientia posset demonstrare esse principia sui subiecti quam suum subiectum; principia enim sunt priora suo subiecto, minus autem videtur posse demonstrari prius quam posterius; sed scientia demonstrat esse principia sui subiecti, ut patet per Philosophum in scientia De Physico Auditu, ubi ostendit et probat tria esse principia entis naturalis, scilicet materiam et formam et privationem, et tamen ens naturale est ibi subiectum; quare etc.

Amplius eadem via investigatur quid est et si est, ut apparet ex secundo Posteriorum et ex principio 6 Metaphysicae; sed scientia potest investigare quid est sui subiecti ut apparet per Philosophum 2° Posteriorum et etiam 3° De Anima, ubi investigat quod quid est ipsius animae; quare etc.

Amplius hoc videtur velle Philosophus in primo Elenchorum, ubi, ut videtur et ut dicunt eius commentatores, probat syllogismum sophisticum esse; syllogismus autem sophisticus ibi ponitur esse subiectum; quare videtur quod artifex possit demonstrare subiectum suae artis.

3.2.2.3.1.2 *Secundum dubium.*

Secundo forsitan aliquis obiceret contra positum sic: Subiectum scientiae debet esse intelligibile; sed instrumentum sciendi non est intelligibile -- intelligibile enim est sensibile, ut apparet ex libello De Memoria; instrumentum vero sciendi non est sensibile cum sit in intellectu; quare etc.

Et confirmatur minor, quoniam intelligibile praecedit intellectum ut et sensibile sensum; sed instrumentum sciendi non praecedit intellectum, sed sequitur -- causatur enim ab eo, et causatum sequitur causam; quare etc.

Amplius intellectus est in potentia respectu intelligibilis; si ergo instrumentum sciendi intelligeretur, esset ut sic intellectus in potentia respectu ipsius; cum igitur efficiat ipsum ut et quodlibet ens animae, et 99 dicta: positum *N.* 4 in-Auditu: primo Physicorum *N.* 6 tamen: est *add.F: signum incertae significationis add. N^{corr.}* 7-8 secundo: tertio *F.* 9 2°: 3° *F.* 12-13 ubi-commentatores *om.N.* 13-14 syllogismum-subiectum: syllogismus sophisticus esse syllogismus aut sophisticus ibi ponitur esse subiectum *F:* syllogismus sophisticus esse subiectum syllogismus autem sophisticus ponitur ibi subiectum esse *N.* 19 ut-Memoria *om.N.* 20 non est *om.F.* in *om.F.* 22 ut *om.F.*

efficiens est in actu secundum quod huiusmodi, sequitur quod intellectus 29
sit in actu et in potentia respectu ipsius, quod est impossibile, ut os- 30
tendit Philosophus in 8 Physicorum; quare et primum ex quo sequitur.

3.2.2.3.1.3 *Tertium dubium*

Praeterea de subiecto scientiae habetur scientia per instrumentum sciendi;
non enim possibile est de aliquo habere scientiam sine modo sciendi, ut
dicit Philosophus 2° Metaphysicae. Sed de instrumento sciendi non potest 35
haberi scientia per instrumentum sciendi -- sic enim faceret sciri se
ipsum, quod est impossibile; etiam eadem ratione de illo instrumento scien-
di per quod haberetur scientia de instrumento sciendi haberetur scientia
per aliud instrumentum sciendi (non enim potest esse ignotum, cum faciat
aliud manifestum), et de isto alio similiter erit scientia per aliud, et 40
erit processus in infinitum, quod est impossibile: tollit enim omnem or-
dinem et omnem scientiam, ut patet ex 3° Metaphysicae. Quare etc.

3.2.2.3.1.4 *Quartum dubium*

Amplius subiectum cuiuslibet unius scientiae debet esse unum; instrumentum
vero sciendi non est unum: dicitur enim de divisione, definitione et ar- 45
gumentatione, quae non sunt quid unum; quare etc. Et confirmatur minor,
quoniam contingenti et necessario nihil est commune, ut videtur dicere
Philosophus 4 Metaphysicae; sed quaedam instrumenta sciendi differunt ut
contingens et necessarium, puta syllogismus dialecticus et demonstrativus: 49
est enim // demonstrativus necessarius et alter contingens; quare etc. Fl84vA

3.2.2.3.1.5 *Quintum dubium*

Amplius scientia dividitur penes divisionem sui subiecti, ut dicitur 3°
De Anima; logica vero non videtur dividi penes <divisionem> instrumenti
sciendi - vel si sic, talem assignare erit difficile.

3.2.2.3.1.6 *Sextum dubium*

Amplius si logica esset de instrumento sciendi, partes logicae essent de
partibus eius; hoc autem non est verum, ut videtur: scientia enim Praedi-
camentorum et Peri Hermeneias non sunt de instrumentis sciendi (non enim
sunt nisi tria, ut visum est); quare etc.

29 intellectus: *vel* intellectio *F.* 31 primum-sequitur: cetera *N.*
34 sine modo: sive modum *F.* 36 sciendi: quare etc. *add.N.* faceret
sciri: idem faceret scire *N.* 49 puta: pote *F:* prout *N.* 53 <divisionem>
instrumenti: instrumentum *FN.*

3.2.2.3.1.7 *Septimum dubium*

60

Amplius subiectum debet esse notissimum; multa autem consideratorum in logica sunt notiora instrumento sciendi, scilicet ens rationis, res verae et huiusmodi: sunt enim communiora, et communiora sunt notiora.

3.2.2.3.1.8 *Octavum dubium*

Amplius quaeret aliquis, si logica sit de instrumento sciendi ut de sub- 65
iecto, quae quidem instrumenta sunt intentiones quaedam secundae, utrum logicus consideret intellectus primos et res ipsas vel non; et si omnia haec, quomodo ea considerat: vel similiter vel modo diverso.

3.2.2.3.2 *Solutiones dubiorum*3.2.2.3.2.1 *Ad primum dubium (3.2.2.3.1.1)*

70

Ad primum horum dicendum est quod, ut vult Commentator supra primum Physicorum et idem dicit 5 Metaphysicae capitulo de principio et Philosophus similiter, quod triplicia possunt esse principia in scientia: vel doctrinae tantum et non esse, ut motus et pluralitas entium se habent ad scientiam naturalem, ut dicit Commentator supra primum Physicorum; vel esse 75
tantum et non doctrinae, ut materia se habet ad scientiam naturalem; vel esse et doctrinae simul, ut natura se habet ad illam scientiam, ut dicit Commentator supra 3 Physicorum. Principia vero doctrinae, sive sint principia essendi sive non, nulla scientia demonstrat nec omnino notificat -- dico ex propriis, licet posset hoc facere contra negantes ea, per habitum 80
scientiae superioris, si qua sit, vel omnibus communis, [†]vel si quae altera forsitan est logica fit talis potestatis[†]; cuius ratio est: omnis enim notificatio fit per magis nota, ut dicitur primo Posteriorum; talia vero principia in illa scientia non habent principia priora et notiora se sic enim non essent principia doctrinae; quare relinquitur quod non possint demon- 85
strari. Principia tamen esse et non doctrinae in scientia possunt demonstrari, licet oppositum credat Avicenna, ut dicit Commentator supra 3 Physicorum; et ratio est quia ista principia habent notiora principia se in scientia, scilicet principia doctrinae; demonstratio autem est ex notioribus; et de istis principiis procedit ratio. 90

62 verae: v()e F; om.N. 67 et res: vel res N. 74 esse: esset F.
78 sint: habet F. 80-81 ea-scientiae: sua principia ex principiis philosophiae N. 81-82 vel-potestatis: si qua altera forsitan ut logica N: fort. vel si qua altera forsitan vel logica sit talis potestatis scribendum.
83-84 talia-se: talia vero nulla scientia habet puta priora et notiora suis principiis N. 87 credat: cred(i)t F: tradat N: fort. crediderit scribendum.

Tunc ad rationem dicendum est: Cum dicitur "Minus videtur quod principium etc.", 91
 posset dici [†] nulla quantum sufficit [†] quod verum est de principiis doctrinae quocum-
 que modo, et non de principiis esse et non doctrinae. Et quando dicitur "scientia
 etc.", dicendum quod verum est - principia essendi et non doctrinae, et tale princi-
 pium est materia; sed principia [vero] doctrinae <non> demonstrat, ut patet 95
 ex dictis, unde principia inquisita in libro Physicorum sunt principia
 essendi et non doctrinae; quare non valet ratio.

Vel aliter dicatur, et magis ad rem // quod minus videtur de subiec- N56vA
 to quod posset demonstrari in scientia quam de quocumque alio: est enim
 notius omnibus, ut patet ex dictis, et tale minus est demonstrabile. 00

Et ad probationem: Cum dicitur "Principia enim sunt priora etc.", di-
 cendum quod non est verum via doctrinae, quamvis hoc posset contingere
 in esse; unde principia doctrinae in scientia non dicuntur huiusmodi in
 habitudine ad subiectum, sed in habitudine ad passionem quaesitam; subiec-
 tum enim est primo praeparans intellectum in illa doctrina, ut patet ex 5
 dictis. Et sic ad illud.

Ad aliud. Cum dicitur "Eadem via investigatur si est et quid est etc.", dicen-
 dum quod duplex est si est, scilicet perfectum et dearticulatum, et hoc est cogni-
 tio entitatis rei ex suis principiis essentialibus, et illud habetur de eadem via
 cum quid est; aliud vero est si est confusum et imperfectum, et illud habetur in a- 10
 lia via, scilicet vel per sensum vel ex sensatis vel ex superiore doctrina, ut habe-
 tur ex 2 Posteriorum et ex initio sexti Metaphysicae; et tale si est est praecognitio
 de subiecto scientiae et non primum, immo illud est quaesitum in scientia, si fuerit
 dubitabile, sicut et quid est, ut liquet ex 2 Posteriorum.

Ad aliud. Cum dicitur "Philosophus in Elenchis etc.", dico ad hoc quod 15
 hoc non facit Philosophus ex propriis illius scientiae, sed per habitum
 philosophi primi, cuius est stabilire subiecta omnium scientiarum specia-
 lium si fuerint dubiae entitatis, ut apparet et ex // 4 Metaphysicae F184vB
 et ex 6; et quod hoc sit verum patet ex medio probationis, quod est natu-
 ra rei, unde arguit sic: "Sicut contingit in rebus, sic et in argumenta- 20
 tionibus etc."; ad eandem enim scientiam pertinet medium concludendi et
 conclusio, ut patet ex Posterioribus Analyticis, et idem dicit Commenta-
 tor supra 2 Physicorum.

91-97 Tunc-ratio om.N. 92 nulla: n()a F, ut videtur. 12 2: 3 F:
 secundo N. 12-14 et ex-Posteriorum om.N. 14 2: 3 F. 15-16 quod
 hoc: quod F. 20 arguit sic: sc. in SE 1.164a24sq. 21 concludendi
 om.N. 22 ut om.F. 22-23 et idem-Physicorum om.N.

Ex hiis patet istos esse deceptos qui dicunt in illo libro et in aliis 24
quod scientia ex propriis potest investigare si est sui subiecti, si fu- 25
erit dubium. Hoc enim est falsum, ut evidenter apparet et ex dictis et
ex principio 6 metaphysicae.

3.2.2.3.2.2 *Ad secundum dubium (3.2.2.3.1.2)*

Tunc dicendum est ad aliud dubium. Cum dicitur "Subiectum scientiae de-
bet esse intelligibile etc.", dicendum quod verum est. Et quando dicitur 30
"instrumentum sciendi non est intelligibile", dicendum quod falsum est.
Et cum probatur; quia non est sensibile etc., dicunt ad hoc aliqui quod
aliquid est intelligibile dupliciter scilicet primo et secundo. Nunc
quidem intelligibile primo est sensibile vel in se vel in suo accidente.
Sed intelligibile secundo non oportet esse tale, et intelligibile sci- 35
licet secundo est instrumentum sciendi vel inquirendi ignotum.

Sed forte illud non est omnino tutum, quoniam, ut ostensum est in 3 De
Anima, omnis nostra cognitio intellectiva oritur ex phantasmate et per con-
sequens ex sensu; quod vero trahit ortum ex sensibili est sensibile, sal-
tem aliquo modo. Quare etc. 40

Et ideo aliter <***>. Circa quod sciendum est quod aliquid dicitur
sensibile multipliciter. Uno modo per se, et hoc modo sentiuntur sensi-
bilia propria et communia et similiter suae privationes; eadem enim poten-
tia cognitiva per se est privationis et habitus ut vult Philosophus 2 De
Anima. Sed, ut dicit ibi Commentator, primo est habitus et secundo 45
privationis; unde falsum dicunt quidam dicentes quod privatio non est per
se sensibilis. Alio autem modo aliquid dicitur sensibile per accidens,
et hoc multipliciter: aut quia est subiectum per se sensibilibus, ut [et]
substantia [et] individua et sua quidditas, ut apparet secundo De Anima;
aut quia est aliquid per se sensibilis, et ita puncta et partes (id est 50
valde parvae) in continuo: sentiuntur enim haec, quia illa in quibus sunt,
scilicet magnitudines, sentiuntur, ut apparet in fine libelli De Sensu.
Aliter autem dicitur aliquid sensibile per accidens eo quod habet ordinem

27 ex-6: 4° N. 29 aliud: illud. F. 31 non om. F. 39 sensibili: sensibile F.
41 aliter circa: dicit Aristoteles e contrario N. 44 cognitiva: cognoscitiva N.
45-49 Sed-Anima om. N. 46 quidam: quidem F. 47 aliquid: aliud F.
48 sensibilibus: sensibus F. 50 aut quia: aut quod F: quia N.
sensibilis: sensibile FN; interpretamus 'aliquid per se sensibilis', i.e.
'aliquid in per se sensibili'. id est om. N. 51-55 enim-sensibiles:
quia haec in aequali specie sc. magnitudine sentiuntur ut patet ex fine
libri de sensu et sensato. Aliter autem aliquid dicitur sensibile et hoc
modo deus et intelligentiae sentiuntur. dicuntur sensibiles N.
52 De om. F.

et habitudinem ad aliquid quod est sensibile per se, et hoc modo Deus et
 intelligentiae dicuntur sensibiles, scilicet quia habent ordinem et ha-
 bitudinem ad motus corporum caelestium, qui sunt sensibiles per se; sunt
 enim motores corporum caelestium; et ille modus est valde per accidens;
 et sic sentiuntur intentiones secundae et instrumenta sciendi; habent enim
 habitudinem et ordinem ad res extra animam existentes sicut ad sua prima
 fundamenta, ut dicit Simplicius in Praedicamentis; quae quidem res sunt
 sensibiles vel per se vel per sui accidentia (et dico "prima fundamenta"
 quoniam licet intentiones forte sint fundamenta intentionum, hoc tamen
 non est primo sed secundo).

Tunc ad rationem. Cum dicitur "Subiectum scientiae debet esse intelli-
 gibile", dico quod verum est. Et cum dicitur "Instrumentum sciendi etc",
 dico per interemptionem. Et cum probatur quod intelligibile est sensibile
 etc. dico quod verum est vel per se vel per accidens in aliquo modo ac-
 cidentalitatis praetacto. Et isto modo, scilicet per accidens, sunt sen-
 sibilia quae sunt in intellectu; habent enim ordinem ad res sensibiles
 sicut ad sua fundamenta prima, et quamvis Philosophus de primo per acci-
 dens apertius loquitur in secundo De anima, ubi distinguit sensibilia
 per se et per accidens, alii tamen sunt modi sentiendi per accidens, ut
 patet ex multis locis Philosophiae.

Et ad confirmationem: Cum dicitur "Intelligibile praecedit intellectum
 etc.", dico quod duplex est intelligibile, scilicet primum et principale
 ut res existens extra animam, et tale praecedit omnem actum intellectus
 (dico natura, sed forte secundum Philosophum non tempore); aliud vero est
 intelligibile secundo et minus principale ut sunt illa quae fiunt ab in-
 tellectu (non enim intelligit sola ea quae sunt a natura, sed et ea quae
 sunt operata a se, ut patet ex 3° De anima), et tale non oportet praece-
 dere omnem actum intelligendi, sed solum illum actum intelligendi quo in-
 tellectus intelligit ipsum. Et hoc modo instrumentum sciendi est intel-
 ligibile, sc. secundo et non primo. Et hoc idem apparet in sensu: licet
 enim sensibile primum, quod est a natura, praecedat sensum, utpote co-
 lor visum, sensibile tamen secundo quod constat per actionem sensus, puta
 sensatio, hoc non sentitur† // ut dicitur 3° De Anima, non praecedit F185rA

57 motores: motus *F*. modus: motus *FN*. per accidens: perfectus *N*.

61 dico: dicit *F* (sed *Simplicius* nusquam res prima fundamenta vocat).

62 intentionum: intentionem *F*. 64-73 Tunc-Philosophiae: et sic ad ad
 illud *N*. 77 dico-tempore *om.N*. 86-88 sensatio-visio: secundo
 sentiendi hoc non praecedit sensum hunc enim sensum ut dicitur 2° de anima
 non praecedit omnem actum universaliter sed solum illum actum quo visio
 insit *N*. 86 non sentitur: an universaliter scribendum?

omnem actum sentiendi, sed solum illum actum sentiendi quo sensu apprehenditur, ut visio non praecedit actum sentiendi universaliter, sed solum illum actum quo visio sentitur, puta actum qui est videre vel sentire se videre. Et similiter est in proposito ut visum est. 87 90

Ad aliud, cum dicitur "Si sic esset, idem esset in actu et potentia etc.", posset dici uno modo secundum Iohannem Grammaticum supra 3 De Anima quod idem esse in actu et potentia respectu eiusdem et eodem modo, loquendo de potentia et actu proprie ut reperiuntur in rebus materialibus est impossibile; sed loquendo de potentia et actu improprie et aequivoce ut 95 est potentia in intellectibus, non est impossibile, immo necessarium: omnis enim intellectus intelligit se, et sic quodammodo est ibi consideratio potentiae in quantum intelligit et actus in quantum intelligitur; et hoc idem dicit Commentator supra 3 De Anima; et sic est intellectus in actu et potentia respectu instrumenti sciendi, et non primo modo: non enim 00 est potentia vera in intellectu, ut dicit Commentator supra 3 De Anima.

Alio modo posset dici, et forte tutius, quod in intellectu est duo considerare, scilicet naturam ipsius per quam est in potentia omnia intelligibilia, unde de se solum habet quod sit possibilis vocatus, ut dicitur tertio De Anima; aliud vero ibi consideratur, scilicet species intelligibilis quae ipsum facit actu intellectum, et ratione huius competit sibi agere, ut patet ex 3° De Anima: habens enim formam necessario habet et operationem secundum illam, vel forma erit frustra, quod est impossibile. Intellectus ergo ratione suae naturae, scilicet in quantum est possibilis, instrumentum sciendi recipit receptione dico specialiter†, et ut sic consideratur ut in potentia; ratione vero qua habet formam intelligibilem per quam fit intellectus actu est effectivum ipsius et sic penes diversa est in actu et in potentia, et hoc non est impossibile, immo necessarium, ut patet in composito materiali: est enim in potentia per materiam et in actu et efficiens per formam. Quod vero species intelligibilis sit 15

87 sentiendi...sentiendi: sciendi...sciendi *F.* 94 proprie: improprie *F.*
 96 potentia in intellectibus: in potentia et intelligibilibus *N.* in *om.F.*
 97-98 quodammodo-intelligit: est ibi considerata quodammodo potentia in quantum est intelligibilis *N.* 98 quantum¹: quam *F.* 1 vera in: vera *F.*: nostra in *N.* 2 in *om.F.* 5 vero: vere *F.* 6 facit: ducit *N a.c.*
 intellectum: intelligibilium *N.* 8 secundum: sed *F.* 9 Intellectus: intelligit *N.* 10 instrumentum: vero *add.N.* receptione dico specialiter: de receptione speciali *N.* 12 actu: instrumenti *N.* effectivum: vel effectum *F.* officium *N.* ipsius et: ipsius cognitio (?) *N.*
 diversa: instrumenta *add.N.* 14 materiali: naturali *N.* 15 et efficiens *om.N.*

intellectui ut forma †quod intelligere sit dico agere dico immanent...† 16
 declaratum est in sophismate de specie intelligibili.//Et sic ad illud. N56vB

3.2.2.3.2.3 *Ad tertium dubium (3.2.2.3.1.3)*

Consequenter dicendum est ad tertium dubium. Cum dicitur "De subiecto scientiae habetur scientia per instrumentum sciendi etc.", de hoc diversi 20
 diversa dicunt, et illud est signum difficultatis. Quidam enim dicunt quod duplex est demonstratio, scilicet artificialis et usualis, scilicet quae habetur per usum, sicut alia per artem. Modo dicunt quod de demonstratione artificiali habetur scientia in Posterioribus, et hoc per demonstrationem 25
 usualem, et illa usualis non scitur per aliam demonstrationem sed per usum.

Sed illud non potest stare, quoniam usus acquiritur ex actibus, ut patet ex 2° Ethicorum; sed talis demonstratio usualis, ut dicunt, non scitur per actum demonstrandi, ergo nec per usum.

Amplius, illud propter quod aliud scitur est magis scitum vel notum; 30
 propter quod enim unumquodque tale et illud magis, ut dicitur primo Posteriorum; sed scitum per usum non potest esse magis scitum scito per artem; quare scitum per usum non potest esse causa sciti per artem.

Amplius, multiplex est scientia loquendo de scientia communiter; omnis autem modus sciendi non habetur per demonstrationem, sed sunt modi alii 35
 sciendi, scilicet topicus, definitivus, divisivus et huiusmodi; cum igitur hii non ponunt alios modos sciendi peccant.

Alii vero dicunt quod scientia de instrumento sciendi habetur per quodam instrumentum sciendi particulare quod est idem specie cum instrumento sciendi in communi, sed differt ab eo in numero; et dicunt quod de illo 40
 instrumento particulari erit scientia per instrumentum aliud particulare, et sic in infinitum; nec est inconveniens, ut dicunt, procedere in infinitum in particularibus: sunt enim ordinata accidentaliter, et in ordinatis accidentaliter proceditur in infinitum.

16 intellectui-immanent...: in intellectu ut forma et quod intelligere sit agere sufficienter *N*: fort. intellectui ut forma, et quod intelligere sit agere, <actione> dico immanente *scribendum coll. sophismate "Anima est locus specierum" cod. Vat. lat. 6768:197rB*: "bene verum est quod intellectus uno modo est agere, dico immanente actione..." 16 immanent...: īmanēt *F (de N vide supra)*. 17 specie *om.N.* - 22-23 scilicet²-artem *om.N.* 31 unumquodque: unum quidem *F.* 31-32 ut-Posteriorum *om.N.* 35 sciendi: scientiae *F.* 36 topicus *om.N.* 41 particulari: particularis *N.*

Sed hii non bene dicunt: non enim potest haberi scientia universaliter loquendo de instrumento sciendi in communi per unum instrumentum sciendi particulare, immo requiruntur multa sciendi instrumenta particularia et eiusdem speciei et diversarum specierum, ut multae demonstrationes particulares convenientes specie ad sciendum diversas passiones de instrumento sciendi, et multae definitiones particulares convenientes inter se in specie et differentes a demonstrationibus dictis in specie ad sciendum quiditatem diversarum partium eius, scilicet definitionis, divisionis, argumentatio//nis et huiusmodi; et sic suo modo est de divisione; quare etc. Fl85rB

Item illud quod dicunt illud instrumentum particulare differre in numero ab instrumento in communi falsum est, quoniam illa differunt numero quae habent diversas formas individuales, ut patet ex 5 et 10 Metaphysicae; instrumentum vero sciendi in communi non includit formam indivisibilem, ut manifestum est, quare etc. 55

Item peccant in hoc quod ponunt processum in infinitum in demonstrationibus et principiis sciendi, quoniam principia sciendi sunt ordinata essentialiter ad scitum, ut ostensum est primo Posteriorum; in ordinatis vero essentialiter non proceditur in infinitum, ut ostensum est secundo Metaphysicae; quare etc. 60

Amplius ubi secundum necessario dependet ex primo, si non est primum nec secundum, ut palam est de se et habetur 2 Metaphysicae et 8 Physicorum; sed unum instrumentum sciendi particulare in cognoscendo necessario dependet ex alio, scilicet secundum ex primo, ut hii dicunt; quare si non sit dare primo notum nec secundo notum; si vero proceditur in infinitum, non erit ibi primo notum: in infinitis enim non est primum; quare nullum erit notum omnino. 70

Ex hiis vero patet quod peccant dicentes quod in talibus instrumentis sciendi proceditur in infinitum, ita quod unum scitur per aliud in infinitum procedendo, propter hoc quod sunt entia rationis in quibus licet procedere in infinitum; hoc enim non est verum, quia quae sic se habent quod unum scitur ex alio sunt ordinata essentialiter, ut dicitur primo Posteriorum; in ordinatis autem essentialiter non proceditur in infinitum. Causa vero movens eos est debilis, quoniam licet in entibus rationis ordinatis accidentaliter, ut sunt actus intelligendi indivisibiles, possit procedi 75

46 de: scientia de *add.N.* 50 definitiones: demonstrationes *N.* in: et *F.* 53 divisione: demonstratione *N.* 56 diversas formas individuales: dissimiles formas indivisibiles *N.* 56 5 et 10: secundo *N.* 62 secundo: tertio *N.* 65 8: primo *N.* 71-76 Ex-infinitem *om.N.*

in infinitum, in essentialiter tamen ordinatis, ut sunt actus intelligendi 79
 secundum speciem, non est hoc possibile; modo medium sciendi necessario 80
 habet ordinem essentialem ad illud quod per ipsum scitur.

Alii vero dicunt quod de instrumento sciendi in communi habetur scien-
 tia per aliud instrumentum sciendi, et quod illud instrumentum per quod
 habetur scientia non scitur per instrumentum sciendi sed via sensus, memo- 85
 riae et experientiae. Sed hoc non videtur stare, quoniam illud cuius cog-
 nitio venatur hoc modo est per se sensatum in individuo vel in esse indi-
 visibili; instrumentum autem sciendi in esse indivisibili non sentitur
 nec est sensibile, dico per se; quare etc.

Alii vero dicunt quod de instrumento sciendi in communi habetur scien-
 tia per demonstrationem, quoniam omne scitum scitur per demonstrationem. 90
 Sed haec, ut dicunt, non est demonstratio in communi, sed est quaedam par-
 ticularis demonstratio; et, ut dicunt, haec potest considerari ut est par-
 ticulare instrumentum sciendi et ut continet terminos generales omni in-
 strumento sciendi, et sic notificat instrumentum in communi; vel aliter pot-
 est considerari ut convenit in natura et quiditate instrumenti sciendi in 95
 communi et non ut est particulare instrumentum, et sic notificatur per se
 ipsam; et sic diversimode notificat et notificatur.

Sed sine dubio hii errant: primo in hoc quod ponunt omnem notitiam ac-
 quisitam esse per demonstrationem, quod non est verum: scimus enim et per
 syllogismum topicum et per divisionem et definitionem, et hoc dico commu- 00
 niter loquendo de scientia.

Item secundo quia scientia de instrumento sciendi non habetur per unum
 particulare instrumentum sed per plura, ut patet scienti logicam.

Item 3° quoniam instrumentum sciendi ut particulare est non facit scientiam.
 Sic[ut] enim nulli alii intrumento conveniret facere scientiam, sicut si Socra- 5
 tes in quantum Socrates esset risibilis: si enim non communicatur causa praecisa
 passionis, nec effectus; hii vero dicunt quod hoc instrumentum ut particulare est
 facit scientiam. Item, si ut particulare est faceret scientiam, particulare uti-
 que maxime faceret scientiam: propter quod enim unumquodque tale et illud magis;
 sed hoc est falsum; quare etc. Item, si in quantum particulare faceret scienti- 10
 am, tunc omne instrumentum particulare faceret scientiam; quod falsum est:

80 medium: instrumentum *N.* 81 ipsum scitur: rationem scitur quare etc. *N.*

82 de *om.F.* 83 aliud: aliquod *F.* 89- 42 Alii-principalis *om.N.*

91 haec: hoc *F.* 92 haec: hoc *F.* 95 convenit: o()*t vel* g()*t F.*

instrumentum enim interminis abstractis formatum et instrumentum falsa materia formatum non faciunt scientiam. 12

Item peccant in hoc quod dicunt quod facit scire in quantum continet terminos generales omni instrumento. Si enim hoc esset verum, omne instrumen-15 tum continens terminos generales omni instrumento faceret de eo scientiam; quod non est verum: instrumentum enim // sophisticum posset fieri in F185vA talibus terminis generalibus, ut patet cuilibet; etiam actus potentia, unum multa, ens et huiusmodi sunt termini generales omni instrumento, et tamen constat unicuique quod si fiat instrumentum in hiis quod non faceret 20 necessario scientiam de instrumento in communi.

Item, si instrumentum in quantum contineret terminos generales faceret scire, quanto magis universales caperet, tanto magis faceret scire; quod est impossibile: sic enim in eadem re syllogismus dialecticus magis faceret scire quam demonstrativus: procedit enim dialecticus ex generalibus 25 magis; etiam sic[ut] demonstratio per causam remotam magis faceret scire quam demonstratio per causam propinquam; quae sunt absurda.

Item, quod dicunt quod non scitur in quantum particulare est, sed ut convenit in quidditate instrumenti in communi, hoc implicat contradictionem: quod enim convenit in alia communi ut participans quidditatem communis 30 vel communi importatam est particulare ut sic; quare secundum hos particulare erit non particulare.

Item, scientia est ex universalibus, ut dicitur primo Posteriorum; quare hoc instrumentum ut particulare est non facit scientiam.

Item, quod inest pluribus inest eis per causam communem, ut dicitur 35 primo Posteriorum et 2 De Anima; sed facere scientiam communiter loquendo de scientia inest omnibus instrumentis sciendi; ergo inest eis per causam communem; sed non potest poni aliqua causa sine inconveniente nisi natura instrumenti sciendi in communi: hac enim posita ponitur passio illa et remota removetur, ut manifestum est cuilibet intelligenti; quare palam est 40 quod instrumentum sciendi in communi faciet scientiam de se et sic remanet difficultas principalis.

Ad illud ad praesens, non excludens saniolem declarationem si occurrat, dico quod instrumentum sciendi potest dupliciter considerari: uno modo ut est dirigens (dico organice) rationem in inquisitione ignoti et dubitabilis 45

12 in terminis: *lectio incerta*. 20 tamen: cum *F*. 22 si: quod *F*, ut videtur. 28 scitur: *sc. demonstratio qua habetur scientia de instrumento sciendi*. 43 Ad illud: *hinc iterum N testem habemus*. declarationem: *deco(ne)m F: distinctionem N*. 45 organice: dirigens *N*. in *om.F*. dubitabilis: *du(bi)ae F*.

et hoc modo faciens scire, dico organice; alio vero modo consideratur ut
 est intelligibile et dubitatum habens principia ex quibus natum est sciri
 determinata, communiter loquendo de scientia, et hoc modo contingit sibi
 ratio scibilis, ut et aliis scibilibus sub hac ratione ratio scibilis
 contingit.

Ex hiis dicendum est ad formam rationis: Cum dicitur "De subiecto scien-
 tia debet haberi scientia per instrumentum sciendi", dico quod verum est;
 et cum dicitur "De instrumento sciendi non potest haberi scientia per in-
 strumentum sciendi", dico quod falsum est: modus enim logicus usitatur in
 logica, ut dicit Albertus supra Porphyrium et similiter patet scienti lo-
 gicam. Et ad probationem: Cum dicitur "Ergo idem notificabit se etc.",
 dico quod idem secundum rem secundum aliam rationem vel modum notificare
 se non est inconueniens; verbi gratia definitio et definitum dicunt idem
 re sub alia et alia ratione, et definitio notificat definitum, ut mani-
 festum est cuilibet; et sic est in proposito; instrumentum enim sciendi
 notificatur ut habet rationem intelligibilis habens principia determinata
 ex quibus natum est sciri, et notificat se in quantum est dirigens intel-
 lectum in inquisitione notitiae talis dubitabilis, puta ipsius; et illud
 non est inconueniens; quod tamen idem secundum rem et rationem notificaret
 se ipsum esset inconueniens.

Sed sciendum est ad evidentiam huius quod scientia, accipiendo communi-
 ter scientiam pro cognitione ex determinatis principiis acquisita, habetur
 per quaedam instrumenta sciendi particularia, puta per particulares divi-
 siones et definitiones et argumentationes, ut contingit esse particulari-
 tatem in intelligilibus; ista tamen particularia instrumenta non faciunt
 scire in quantum particularia sunt: tunc enim nihil aliud ab eis faceret
 scire, quod est inconueniens; sed faciunt scire in quantum participant
 naturam instrumenti in communi, cui primo convenit scire facere ignotum.
 Et ideo non sufficit dicere quod scientia habetur de ipso instrumento
 sciendi in communi per quaedam particularia instrumenta quae sunt idem
 specie et numero, ut dicunt quidam. Immo necesse est dicere, ut appareat

46 organice: dirigendo *N.* 49 et: in *N.* 49-50 sub-contingit *om.N.*
 58-59 idem re: eandem rem *N.* 59 et alia *om.F.* 60 et sic: ut sic *F.*
 sciendi: non *add.N.* 61 intelligibilis: dubii *add.N.* 63 in inquisi-
 tione: inquisitione *F.* illud: idem *F.* 65 esset: esse *F.* 67 pro
 cognitione ex: per cognitionem ex *F.* pro *N.* 68 puta per *om.F.*
 69-70 particularitatem in intelligilibus: particularitatem intellectibus *F.*
 particulares in intellectualibus *N.* 71 faceret: facerent *N.* 74 dicere:
 scientiae *N.* 74 habetur: habet *F.* 76 dicere: devenire *FN.*
 76 *P.* 57 a linea 57 incipiet. Omissionem vel sim. noli tibi fingere. In solis
 numeris erravimus.

ex dictis, quod ipsum sit causa notitiae sui, sub alia tamen et alia ra- 57
 tione sumptum: passio enim communis aliquibus pluribus inest eis per natu-
 ram communem; sed conclusio in omnibus specialibus instrumentis sciendi
 est facere scientiam; ergo debet in eis esse per naturam communem; et non 60
 potest esse alia, ut manifestum est cuilibet scienti, nisi natura instru-
 menti // sciendi in communi: hac enim posita ponitur et illa passio et F185vB
 remota removetur. Verum tamen est quod facere notitiam talis rei, puta
 hominis aut animalis, // competit illis instrumentis particularibus in N57rA
 quantum generantur in principiis ex quibus dependet notitia talis rei, 65
 et non unde instrumenta sunt absolute; verbi gratia haec definitio 'animal
 rationale mortale' non facit scire quiditatem hominis unde definitio ab-
 solute -- sic enim omnis definitio hoc faceret, quod falsum est --, sed
 hoc facit in quantum constituitur ex principiis ex quibus dependet cog-
 nitio quiditatis hominis. 70

Sed tunc dicendum est ad aliam confirmationem: Cum dicitur "Si de in-
 strumento sciendi haberetur scientia per instrumentum sciendi, de illo in-
 strumento per quod scitur habebitur scientia per aliud instrumentum scien-
 di, et proceditur in infinitum", sine dubio illud iudicio meo est valde
 difficile. Cuius signum est quod quidam propter hoc ponunt processum in 75
 infinitum. Quidam vero dicunt quod ipsum est causa sciendi se et non aliud
 unde scitur in quantum apprehenditur ipsum participare naturam instrumenti
 in communi. Sed hoc videre est impossibile: cum enim per ipsum procedit
 ratio ad notitiam instrumenti in communi, iam natura instrumenti in communi
 non est nota, quare et instrumentum participare naturam instrumenti in 80
 communi non erit notum, ergo secundum eos ignotum facit notitiam de ignoto,
 quod est impossibile.

Et ideo dico aliter, salva mihi libertate sanius dicere si sit possibile
 et occurrat, quod instrumenta sciendi et principia prima, per quae habetur
 scientia de instrumento sciendi in communi cum ratio discurrit ad scientiam 85
 instrumenti sciendi in communi, non sunt nota quantum ad bonitatem proces-
 sus per habitum intellectualem acquisitam per instrumentum sciendi; (quon-
 iam si sic esset, ante inventionem logicae fuisset logica, quod est incon-

57 dictis quod: certis ut *N.* 58 inest: inesse *F.* 58-59 naturam:
 materiam *F.* 59-60 sed-communem *om.F.* 59 conclusio: vox suspecta,
fortasse communis passio scribendum. 64 competit: contingit *F.*
 64-65 in quantum *om.F.* 65 generantur: formantur *N.* 74 sine dubio:
 bene dubito *N.* iudicio meo: lectio incerta *F.* 78 est impossibile:
 est intelligibile *F.* non est intelligibile *N.* 79-80 iam-instrumentum:
 quod non est notum, quare et ipsum *N.* 84 principia: praecipue *N.*
 86 sunt: est *F.*

veniens - †talem habitum iam ratio quaerit et movetur ad habitum†); 89
 sed sunt nota illa instrumenta quantum ad bonitatem processus ex se per 90
 solam aptitudinem naturalem rationis ad ratiocinandum et virtute proposi-
 tionum et terminorum in quibus complectuntur, ita quod immediate earum
 cognitio fundatur in natura rationis dispositae cognitione suorum
 principiorum. Ideo debent dici instrumenta naturaliter habita non quia
 insunt nobis secundum actum a natura, sed quia bonitatem processus in eis 95
 ratio non accipit per habitum acquisitum per instrumentum ipsa praecedens,
 sed in sola aptitudine naturali rationis ad ratiocinandum, rationis dico
 dispositae per sua principia et intrinseca. Et hoc sentit Avicenna cum
 dixit in Logica sua quod omnibus nobis per hoc quod intellectuales sumus
 inest ratiocinari. Verum quia illa aptitudo naturalis est quasi seminaria 00
 et imperfecta, potentialis perfici per artem adhibitam, ideo necesse fuit
 artem ratiocinandi invenire per quam illa aptitudo naturalis recipit com-
 plementum, ut et aptitudo naturalis in terra existens ad crementum segetum,
 quae est imperfecta, completur et perficitur per agriculturam. Unde per
 aptitudinem naturalem rationis ad ratiocinandum et principia talium in- 5
 strumentorum, dico intrinseca, dirigebatur ratio ad procedendum recte et
 recto instrumento ad notitiam vel scientiam instrumenti sciendi in commu-
 ni; et hoc est necessarium quoniam omnia intellecta volita, id est quae
 habentur per inquisitionem, reducuntur in intellecta naturalia, id est
 quae non habentur per inquisitionem sed per naturalem virtutem intellec- 10
 tus, ut dicit Commentator supra tertium De Anima et etiam Algazel in Lo-
 gica sua -- aliter enim esset procedere in infinitum in principiis scien-
 di, et nihil sciretur omnino.

Praeterea sicut est in prima operatione et in secunda intellectus, sic
 suo modo et in tertia; in prima autem operatione intellectus et in secunda 15
 similiter est devenire ad intellecta naturalia, cuiusmodi est ens in prima
 et de quolibet esse vel non esse in secunda, quare et in 3^a operatione
 intellectus erit devenire ad intellecta naturalia, scilicet ad discursus
 fundatos in natura intellectus et non in discursu praecedente. Et hoc
 est quod dicit Algazel in Logica sua capitulo 2, cum sic ait: "Manifestum 20

89 talem: enim *add. N.* habitum: habitudinem *N.* : nū *FN*, ut videtur; *signum*
 " *add. Neorr.* 90 instrumenta: in scientia *F.* 92 earum: *an* eorum *scribendum?* 95
 actum: virtutem *N.* 96 ipsa: ipsam *N.* 98 principia et intrinseca: principia intrin-
 seca *N.* sentit: sentiit *F.*: sensit *N.* 99 intellectuales: intelligibiles *F.* 1 potenti-
 alis: possibilis *N.* 2-3 complementum: et aptitudinem *add. N.* 3 crementum: cremen *F.*
 6 recte: ratione *N.* 8 quoniam: quod *F.* 8-9 intellecta...intellecta: intelligibilia
 ... intelligibilia *N.* 9 reducuntur₂in: cum dicuntur *F.* 14 prima operatione: primo
 opere *F.* 15 tertia: secunda *F.* in₂ *om. F.* 16 in: *vel* materia *F.* 18 intellecta:
 intelligibilia *N.* 19 discursu: discursum *F.* 20 2: 3 *F.*

est igitur quod omnis scientia quae acquiritur non acquiritur nisi per 21
scientiam aliquam quae praecedit // et hoc non intendit in infinitum, F186rA
nam necesse est ut perveniat ad prima quae stabilita sunt in natura in-
tellectus sine inquisitione et mediatione.

Sed est intelligendum ad evidentiam horum quod cum triplex sit actus 25
intellectus, scilicet actus primus quo intelligit indivisibilia, et se-
cundus quo indivisibilia apprehensa componit et dividit, tertius quo ex
uno composito (scilicet notiori) ad aliud (scilicet ignotius) discurret,
quod in primum intelligibile primo actu fertur non dispositus aliqua cog-
nitione sed sola aptitudine naturali et virtute agentis intelligentiae, 30
et ideo dicitur proprie naturale; sed in primum intelligibile secundo actu
eius fertur aptitudine naturali, praedispositus tamen cognitione suorum
terminorum ex quibus componitur; intelligibile vero primum tertio actu
fertur naturali inclinatione ad ratiocinandum vel discurrendum, praedis-
positus tamen principiis tam complexis quam incomplexis illius intelli- 35
bilis.

Amplius sciendum est secundo quod licet intellectus bonitatem processus
in dictis instrumentis ante inventionem logicae et in inquisitione eius
non cepit per habitum acquisitum per instrumentum sciendi sed naturali
aptitudine, tamen postquam intellectus vel ratio habuit scientiam de in- 40
strumento in communi, sc. logicam, et hoc per huiusmodi instrumenta, re-
flectebatur vel potuit reflecti super huiusmodi instrumenta et considerare
quod idem processus observatur in eis quem faciunt scire <***> pertinere
ad instrumentum sciendi in communi, et tunc iudicare ea esse specialia
instrumenta sciendi contenta sub instrumento sciendi in communi. Et tunc 45
roborata est certitudo in talibus instrumentis; tunc enim non solus in-
tellectus ex eis scit sed scit se scire per ea, quod est habere cognitio-
nem firmam; ut et contingit in instrumentis formatis in scientia speciali
quod certitudo processus in eis habetur ex logica, quae est sicut regula
rectificans rationem in debita compositione instrumentorum sciendi, sicut 50
regula carpentatoris ipsum dirigit in aedificando; talis tamen habitus
vel cognitio de eis antequam logica fuit inventa haberi non potuit, et

22 hoc: haec F. 23 prima: om.F: primam N. 24 mediatione: meditatione
Algazel sec. editionem Lohr (Traditio 21:241). 31 in primum: ipsum F.
33 terminorum: principiorum N. tertio: secundo F. 38 in² om.F.
39 non cepit: incipiat N. 41 hoc: haec F. 41-42 reflectebatur-et om.F.
43 observatur: observabatur N. quem: quam F. scire: an et ita potuit
scire ea addendum? 46 solus: solum N.

peccant credentes ea alio modo non esse nota. Unde et quamvis quomodo 53
 logice formata sint sine tali reflexione haberi non possit, tamen bonitas
 processus in eis in virtute naturali rationis est fundata, ut patet ex dic- 55
 tis. Et est huiusmodi notitia certior quam sit notitia acquisita, ut di-
 cit Philosophus primo Posteriorum; stabilitur enim in ea omnis discursus,
 ut et in cognitione primi complexi cognitio omnis complexi. Et licet in
 tali reflexione faciant noscere se, hoc tamen non est primo sed ex conse-
 quenti, nec eodem modo: in quantum enim cognita sunt naturalia faciunt se 60
 noscere notitia artis vel artificiali, et illud non est inconveniens.

Et si quis obiceret sic "Quae sunt eiusdem speciei habent eundem modum
 cognoscendi; sed haec instrumenta et instrumentum in communi sunt eiusdem
 speciei; quare ut instrumentum in communi cognoscitur per instrumentum,
 sic et ista", dicendum est quod ista quae sunt eiusdem speciei in quantum 65
 huiusmodi habent eundem modum cognoscendi, sc. quantum est ex natura spe-
 ciei; tamen quantum est ex natura propria, sc. indivisibili, unum potest
 habere alium modum cognoscendi quam reliquum. Et sic est hic: quod enim
 naturali virtute intellectus cognoscantur inest eis ratione naturae pro-
 priae et non naturae specificae, sed quod cognoscantur per instrumentum 70
 reflexione inest eis ratione naturae specificae; et ideo talis modus cog-
 noscendi inest omnibus particularibus instrumentis sciendi, ut similiter
 contingit in illo principio 'de quolibet affirmatio // vel negatio': N57rB
 quod enim est habitum naturaliter, id est non ex cognitione complexa prae-
 cedente, inest sibi per naturam propriam et non unde complexum: sic enim 75
 inesset omnibus complexis, quod est impossibile.

Et haec de illo dubio tam arduo sufficiant quoad praesens. Volunt enim
 hoc omnes dicere, nullus hucusque dearticulavit. Et rogo socios ut in hoc
 studeant et dicta, si imperfecta sunt, perficiant.

3.2.2.3.2.4. *Ad quartum dubium (3.2.2.3.1.4)*

80

Ad quartum dubium: Cum dicitur "Scientiae subiectum debet esse unum etc",
 dico secundum Philosophum 4 Metaphysicae quod subiectum scientiae debet
 esse unum aut secundum intensionem univocam aut secundum unam intensionem
 analogam, // utpote quod omnes intensiones per ipsam importatae habeant F186rB

53-61 Unde-inconveniens *om.N.* 53-54 quomodo logice: quod modo logico *F ut videtur.*
 54 tamen: cum *F.* 57 stabilitur: stabilire *F.* 59-61 noscere...noscere: nocere...nocere *F.*
 60 naturalia: *an naturaliter scribendum?*
 67 indivisibili: individuali *F.* 68 quod: quia *F.* 71 reflexione:
 reflexive *N.* 74 habitum: habitus *F.* 76 inesset: non esset *F.*
 78-79 Et-perficiant *om.N.* 83 secundum: unam *add.N.* univocam: univocam *F.*
 83 analogam: analogicam *N.* utpote: pote *F.* habeant: habent *N.*

attributionem ad unam intentionem primam inter eas. Modo quidem ita est 85
 quod licet forte instrumentum sciendi in communi non sit univocum, est
 tamen unum unitate attributionis: dicitur enim ut de primis partibus de
 divisione, definitione et argumentatione, et divisio et definitio attribu-
 tionem habent ad argumentationem, ut vult Algazel in Logica sua capitulo
 3, ubi sic ait: "Intentio vero logicae est definire, dividere et probare 90
 et discernere vitiosa a non vitiosis sive vera a falsis; ex hiis autem quod
 est magis necessarium probatio est". Argumentatio vero dividitur ut in
 partes in syllogismum, enthymema, inductionem ex exemplum; et ulterius
 syllogismus dividitur in syllogismum sophisticum, syllogismum dialecticum,
 syllogismum simpliciter et syllogismum demonstrativum; sed omnia haec in- 95
 strumenta, ut dicit Simplicius in Praedicamentis, attributionem habent ad
 demonstrationem -- definitio vero ut eius medium, divisio vero ut via ad
 definitionem coadiuvans, syllogismus vero dialecticus ut dans fidem pro-
 babilem vel opinionem (quam oportet in pluribus rebus praecedere sermonem
 demonstrativum, ut vult Commentator supra 3 Metaphysicae), syllogismus 00
 autem simpliciter ut praeparans eius formam, inductio vero, exemplum et
 enthymema, cum proficiant dialectico, quod et demonstratori proficiunt
 est manifestum. Etiam, ut dicitur 6 Ethicorum et idem vult Commentator
 in 3 Physicorum et primo Caeli et Mundi, propositiones demonstrativae in
 pluribus demonstrationibus sumuntur inductionibus et exemplis, et ideo 5
 haec valent ad demonstrationem. Etiam definitio in pluribus rebus sine
 inductionibus non investigatur, ut vult Linconiensis supra secundum Poste-
 riorum; definitio vero utilis est demonstratori. Sophistica vero sibi
 proficit ut docens evitare vias obliquas <in> inquirendo ignotum; et si
 quis in eas incideret, docet hoc percipere. Quare etc. 10

Et tunc dicendum est ad confirmationem: Cum dicitur "Contingenti et
 necessario nihil est commune etc.", posset dici quod verum est -- commune
 univocum; commune tamen analogum bene potest esse, et tale commune ponitur
 instrumentum sciendi. Vel posset interim minor dicendo: quod syllogismus
 dialecticus dicitur esse de numero contingentium, hoc non est in quantum 15

86 univocum: unicum F. 88 definitio: argumentatio F. 90 ubi: p.242
 ed. Lohr (Traditio 21). 95 syllogismus simpliciter om.N. 98-00 fidem-
 demonstrativum: finem probabilem vel opinionem quoniam oportet in pluribus
 rebus procedere secundum modum demonstrandi N. 1 praeparans: proparans F.
 2 proficiant: perficiant F. 4 3: 2 F. 5 sumuntur: sumantur F.
 6 Etiam definitio: et definitionem F. 7 investigatur: investigantur F.
 supra secundum: primo N. 8 definitio vero: semper enim definitio N.
 8-9 sibi proficit: superficit F. 10 incideret: inciderit N. 12 quod
 verum est: commune dici N. 13 univocum: unicum F. bene: vel unum F:om.N.
 14-19 Vel-vera om.N. 14 minor: maior F. 15 numero: movetur F

est scibile quid et ut pars instrumenti sciendi in communi, sed solum 16
quantum ad eius usum; non enim facit fidem necessariam sed probabilem;
ipse tamen in se consideratus et relatus in sua principia est quid neces-
sarium ut et demonstratio; et sic patet quod nec minor est omnino vera.

3.2.2.3.2.5 *Ad quintum dubium (3.2.2.3.1.5)* 20

Deinde dicendum est ad 5 dubium. Cum dicitur "Scientia dividitur penes
divisionem sui subiecti etc.", sine dubio illud est difficile, forte quia
inconsuetum. Dico tamen ad praesens quod cum logica sit de instrumento
inquirendi ignotum, et illud quod ignotum est, cuius notitia quaeritur,
aut est complexum aut incomplexum oportet quod logica aut sit de instru- 25
mento quo acquiritur notitia complexi aut incomplexi.

Si incomplexi, hoc est dupliciter, quia aut est de instrumento quo ac-
quiritur notitia incomplexi quantum ad eius posse, secundum quod aliquid
quod potestate est in aliquo per actum rationis educitur de eo, et hoc
modo est scientia de divisione, quae est de instrumento dividendi (vel de 30
divisione, quod idem est) ut de subiecto, ostendens partes eius et prin-
cipia et proprietates eius inquirens; aut est de instrumento quo acquiritur
notitia incomplexi quantum ad eius quiditatem, et sic est scientia de de-
finitione, quae est de definitione, ut dicit instrumentum definiendi, ut
de subiecto, ostendens quae et quot sunt partes eius et principia et in- 35
quirens accidentia eius secundum se. Et has duas partes logicae secundum
Albertum non habemus translatas ex libris Aristotelis, sed Boethius scien-
tiam divisionum composuit et Albertus scientiam de definitione in commento
supra Porphyrium quodammodo tradit; vel, ut dicunt alii, utramque tradidit 39
Philosophus breviter et succincte in // libro Posteriorum propter af- F186vA
finitatem earum ad demonstrationem: est enim definitio eius medium et 41
divisio vel est via vel pars viae investigandi definitionem -- primum
tamen credo esse verius, quoniam ibidem Philosophus non explicat princi-
pia, partes et proprietates secundum se horum instrumentorum, sed quasi
ista supponit ab alia scientia. 45

Si vero fuerit de instrumento quo acquiritur cognitio complexi, aut est
de instrumento quod facit fidem de consequentia, aut de inhaerentia, id
est de veritate et falsitate.

17 eius: est *F.* sed: se *F.* 18 consideratus: consideratis *F.* 19 minor:
maior *F.* 25 aut incomplexum *om.F.* 25-26 oportet-incomplexi *om.N.*
26 incomplexi: incomplexum *N.* 27 de instrumento quo: demonstratio qua *N*
a.c.: divisio qua *N p.c.* 28 quod: ad *F.* 29 educitur: et dicitur *F.*
32-36 inquirens-inquirens: et inquirens *N.* 39 quodammodo tradit: qm(od)o
tradit *F: om.N.* 40 breviter et succincte: universaliter et succinctorie *N.*
41 ad: et *F.* 44 et proprietates *om.F.* 45 alia: illa *F.*

Si primo modo, sic est scientia libri Priorum, quae, ut communiter dicitur, est de syllogismo simpliciter, id est secundum formam et materiam requisitas ad eum unde syllogismus est. Sed, ut opinor, melius est dicere quod sit de argumentatione simpliciter secundum eius materiam et formam requisitas ad ipsam unde huiusmodi, et hoc propter rationes prius tactas: non enim tantum ibi docetur modus syllogizandi simpliciter, sed universaliter modus arguendi; determinat enim quaedam Philosophus tam de syllogismo quam de enthymemate quam de inductione et exemplo secundum formam, quae sunt partes argumentationis secundum formam; etiam principia et proprietates eius secundum se in illo libro inquit.

Si vero fuerit secundo modo, hoc est dupliciter, quia aut facit fidem certam et necessariam aut non.

Si primo modo, sic est scientia de demonstratione, ubi demonstratio est genus subiectum de cuius partibus, principiis et accidentibus sibi secundum se ibi determinatur.

Si vero faciat fidem debilem et non necessariam, hoc est dupliciter: quia aut facit fidem veram aut apparentem.

Si apparentem, sic est scientia Elenchorum, in qua syllogismus sophisticus vel melius, credo, elenchus sophisticus est subiectum (tale enim instrumentum, scilicet elenchus sophisticus et non syllogismus sophisticus, sophista intendit, quoniam per illud consequitur suum finem, scilicet gloriam vel aliud gratiarum humanarum, et non per sophisticum syllogismum: hic enim ut huiusmodi nulli contradicit, quod principaliter sophista intendit); et talis elenchi principia, partes et ea quae sibi accidunt secundum se in illa scientia docentur.

Si vero faciat fidem veram, hoc est dupliciter, quia aut facit opinionem aut non, sed cognitionem magis debilem.

Si primo modo, aut generat opinionem simpliciter aut de scientia respondentis.

Si 1 modo, sic est scientia Topicorum Aristotelis, quae, ut communiter dicitur, est de syllogismo dialectico ut de subiecto — sed credo quod melius esset dicere quod esset de argumentatione dialectica ut de subiecto, tum quia est notior omnibus consideratis in illa scientia, cum sit communior, tum quia non solum <principia> et partes syllogismi dialectici et

51-53 ad eum-requisitas *om.F.* 53 ipsam: ipsa *F.* 55 quaedam: ibi *N.*
 56 quam de²*om.N.* exemplo: p(rim)o *F.* 57 secundum formam *om.N.*
 et *om.F.* 62 subiectum: subiecti *F.* 67 et-sophisticum *om.N.*
 69 aliud gratiarum: aliud gratiam *F.* aliquid gratiarum *N.*; cf. *Averr. Metaph.*
 4.5 "sophista enim intendit se videri philosophum ut adquirat gloriam aut
 aliud gratiarum humanarum". 69 per sophisticum syllogismum: sophista syllo-
 gismum *F.*; per syllogismum sophisticum *N.* 7 elenchi: elenchus *F.*
 79 tum quia: quod cum *F.* 80 <principia> et partes: et partes *F.*; partes *N.*
 80-81 syllogismi dialectici - dialectici: et proprietates syllogismi *N.*

proprietates syllogismi dialectici ibi docentur, sed universaliter argu- 81
 mentationis dialecticae (unde pluries dialecticus utitur aliis speciebus
 argumentationis quam syllogismo, licet inter omnes syllogismus sit potior,
 ut dicitur primo Topicorum; et hoc designavit Philosophus in primo libro
 cum divisit ibidem argumentationes in suas partes; et sic dicens debet di- 85
 cere quod elenchus sophisticus, ut consideratur in libro Elenchorum, idem
 dicit quod argumentatio sophistica contradicens; et huius signum evidens
 est quod non solum utitur sophista // syllogismo sed aliis speciebus N57vA
 argumentationis); et in dicto libro Topicorum principia talis argumentati-
 onis et partes et passiones determinantur. 90

Si vero faciat opinionem aut experientiam de scientia respondentis,
 sic est scientia temptativa, de qua dicit Aristoteles quod procedit ex
 probabilibus respondenti, scilicet communibus, quae necessarium est habere
 eum qui simulat se habere scientiam, in qua scientia syllogismus temptati-
 vus vel argumentatio temptativa est subiectum, cuius partes et principia 95
 ibi docentur et proprietates secundum se inquiruntur; et hanc scientiam
 non habemus ab Aristotele, sed Alexander Aphrodiseus in commento eius supra
 primo Elenchorum de hac facit capitulum, et similiter quidam Latinus voca-
 tus Zacharias de hac tractatum edidit.

Si vero tale instrumentum non faciat opinionem sed fidem magis debilem, 00
 aut facit suspensionem aut existimationem.

Si primo modo, sic est Rhetoria, quae est de enthymemate rhetorico vel
 de argumentatione rhetorica ut de subiecto, docens principia et partes
 eius, et passiones secundum se eius et suarum partium inquirunt; unde tra-
 dit cognitionem instrumenti per quod potest acquiri suspicio in consilio, 5
 disceptatione, laudatione et vituperatione. Et quod illa scientia sit
 pars logicae vult Philosophus plane in principio Rhetoricae, ubi dicit
 quod rhetorica est assecutiva dialecticae, id est quaedam dialectica, Fl86vB
 scilicet applicata ad mores vel scientias morales; et idem vult Alpha-
 rabius in libro De Divisione Scientiarum, et similiter Albertus in suo 10
 commento supra Porphyrium.

Si faciat existimationem, sic est Poetria, quae est de exemplo poetico
 ut de subiecto, quod ordinatur ad concitandum homines ad virtuosa et ho-
 nesta et ad fugiendum vitiosa, et hoc per medium simile faciens amorem

85 partes *om.F.* 86 idem: ibidem *FN.* 89 principia *om.N.* 90 passio-
 nes: proprietates *N.* 93 communibus: quibus *F.* 96 et proprietates-
 inquiruntur *om.N.* 97 Aphrodiseus: affrodissimeus *F.*: affrodissimeus *N.*
 98 facit: fecit *N p.c.* 99 edidit: addidit *N.* 2 Rhetoria: rhetorica *N.*
 rhetorico: rhetorica *F.* 5 suspicio: susceptio *F.* in *om.F.* 5-6 consilio
 disceptatione: tali lite discrepatione *N.* 8 id est: et *N.* 12 Poetria:
 poetica *N.* 13 ad *om.F.*

vel odium, abominationem vel delectationem. Et appropriatur maxime scien- 15
 tia civili, sicut et rhetorica; in qua scientia civili ficta et verisimi-
 lia recitantur in laudem vel vituperium, ut ex illis moveantur homines
 haec si fuerint laudabilia, ad similia faciendum; et si inhonesta, ad
 similia fugiendum. Verbi gratia ut si quis tempore guerrae volens homi-
 nes concitare ad bellum narraret eis quod in quadam patria ubi fuit guerra 20
 illi qui nullum in anno interfecit inimicum pendebatur capistrum ad col-
 lum, et quod ducebatur sic per totam civitatem in die festi, et qui multos
 interfecit quod gloriabatur in populo et in convivio regis et similia, con-
 cludens ex hoc quod similia in illa terra essent facienda. Et quod haec
 sit pars logicae patet per Alpharabium et Albertum in dictis locis et per 25
 translatores Poetriae Aristotelis in principio ubi sic ait: "Suscipiant
 ergo, si placet, et huius editionis Poetriae translationem viri studiosi
 et gaudeant se cum hac adeptos esse logici negotii Aristotelis complemen-
 tum".

Sed quia aliquid non perfecte scitur donec sciatur ex quo et qualibus 30
 partibus sit, instrumentum autem sciendi contextitur ex propositionibus et
 terminis, ideo necesse fuit habere scientiam quae tractaret de propositi-
 one et de suis principiis, partibus et proprietatibus, et haec est scien-
 tia libri Peri Hermeneias, quae est de enuntiatione ut de subiecto; et
 similiter aliam tractantem de ordinatione incomplexorum, et haec est scien- 35
 tia Praedicamentorum. Scientia vero Porphyrii et Sex Principiorum ordi-
 nantur in complementum scientiae libri Praedicamentorum. Scientia vero
 Topicorum Boethii ordinantur ad complementum Topicorum Aristotelis. Vel
 aliter, ut dicit Albertus supra Porphyrium et Peri Hermeneias, quia demon-
 stratio, quae principaliter intenditur in logica, componitur ex enuntia- 40
 tionibus ut ex partibus integralibus, ideo necessaria fuit quaedam scien-
 tia quae de enuntiatione, principiis, partibus et passionibus eius tracta-
 ret; sed quia ratio non discurrit ab uno in aliud nisi accipiat unum esse
 in alio vel per se vel per accidens, universaliter vel particulariter,
 hoc autem sciri non potest nisi cognoscatur ordo unius incomplexi ad alte- 45

18 haec: hoc *F*, *om.N*. 21 in anno: manu *N*. pendebatur: pendeat *F*.
 23-24 concludens: excludens *F*. 24 haec: hoc *F*. 25 et per: per *F*.
 26 translatores Poetriae: translationem poeticae *N*. ubi: dicit *add.F*.
 26-29 Suscipiant-complementum = *praefatio Hermannii Alemanni*, A.L.XXIII.41.
 27 huius: huiusmodi *FN*. editionis: aedificationis *F*. Poetriae:
 poeticae *N*. 27-28 viri studiosi et: viro studioso si *F*. 28 negotii:
 ne *F*. 32 terminis: et *add.F*. 35-36 scientia: libri *add.N*.
 36-37 Sex-Praedicamentorum *om.F*. 41 ex *om.F*. necessaria: necesse *F*.
 42 passionibus: proprietatibus *N*. 45 autem: est *F*. sciri: vel scire *F*.

rum, et quid universale et quid particulare, ideo inventa fuit scientia 46
 Praedicamentorum, quae ostendit ordinem incomplexorum ad invicem reducens
 ea ad X prima genera, scilicet generalissima, ut sic infinita multitudo
 ad finitatem reducatur. Et in hiis perficitur scientia de instrumentis
 sciendi quibus ratio discurrit a noto ad ignoti notitiam. 50

Et sic patet de quarto.

3.2.2.3.2.6 *Ad sextum dubium (3.2.2.3.1.6)*

Tunc dicendum est ad 5: Cum dicitur "Si logica esset de instrumento in-
 quirendi ignotum, partes eius essent de partibus eius", et tunc dicendum
 est quod verum est quod vel de partibus integralibus vel subiectivis: tunc 55
 enim unumquodque habens partes perfecte scitur, cum sciuntur eius partes
 omnes, ut habetur primo Physicorum. Et cum dicitur "Partes autem logicae
 etc.", dicendum quod falsum est. Et cum probatur per scientiam Peri Her-
 meneias et Praedicamentorum et Porphyrii etc., dicendum quod sunt de par-
 tibus eius integralibus licet non subiectivis. Propositiones enim et ter- 60
 mini sunt partes integrales instrumenti sciendi, et de talibus non praedi-
 catur totum in recto †praecipue†, quamvis de partibus subiectivis praedice-
 tur. Unde sciendum quod si quis vellet, posset sic dividere logicam: Lo-
 gica est de instrumento sciendi vel inquirendi ignotum in communi, quare
 partes eius debent esse de partibus talis instrumenti: sicut enim se habet 65
 totum ad totum, sic pars ad partem; partes igitur logicae aut sunt de par-
 tibus eius integralibus aut // subiectivis; si integralibus, aut pro- F187vA
 pinquis, et sic est liber Peri Hermeneias (est enim de propositione seu
 enuntiatione, quae est pars propinqua integralis instrumenti sciendi et
 praecipue potissimi quod dicitur argumentatio, ut prius est ostensum); 70
 aut sunt de partibus remotis, et sic est scientia Praedicamentorum et
 libri ordinati ad ipsum; si vero fuerit de partibus subiectivis, scilicet
 specialibus instrumentis sciendi, aut sunt de instrumento quo investigatur
 notitia incomplexi aut complexi etc., <ut> prius dictum est.

Et sic ad illud.

3.2.2.3.2.7 *Ad septimum dubium (3.2.2.3.1.7)*

Deinde dicendum est ad sextum: Cum dicitur "Subiectum debet esse notissi-
 mum etc.", verum est -- appropriatorum et non excedentium ambitum scientiae.

47 ordinem; quae add. F. 48 ad X: X F. 51 quarto: immo quinto, sed hinc
 numeratio dubiorum constanter falsa est. 53 5: immo 6. 54 et tunc om. N.
 55 quod² om. N. 60-75 Propositiones-illud om. N. 61-62 praedicatur: proba-
 tur F. 62 praecipue: an per se scribendum? 63 divideret: divigere F.
 77 dicendum: sciendum F. sextum: immo septimum.

Et cum dicitur "Instrumentum inquirendi etc", dico quod non est verum. Et 79
 ad probationem, cum dicitur "Ens rationis etc.", dico quod illa non sunt 80
 appropriata logicae, immo transcendunt suum genus subiectum: ens enim ra-
 tionis, ut prius visum est, ut huiusmodi est, scilicet ut ens rationis,
 est de consideratione metaphysicae, et similiter res si absolute capiatur
 -- res tamen ut est obiectum talium instrumentorum vel partium eius potest
 considerari a logico; intentio etiam secunda universaliter sumpta excedit 85
 subiectum logicae: non enim omnis conceptus secundus, ut est conceptus
 fictorum et similium, pertinet ad considerationem logicae, sed solum illae
 intentiones quae sunt instrumenta inquirendi ignotum vel partes eorum;
 unde consideratio conceptus secundi absolute, scilicet ut conceptus secun-
 dus, aut est tractatus De Anima aut philosophi primi, cuius ens rationis 90
 ut huiusmodi et partes eius est considerare.

Et haec de illo dicta sunt.

3.2.2.3.2.8 Ad octavum dubium (3.2.2.3.1.8)

Ad septimum dubium, cum quaeritur utrum logicus considerat conceptus primos
 et ipsas res aut non etc., dicendum est quod, ut vult Avicenna in Logica 95
 sua versus principium, quod utraque considerat aliquo modo. Cuius ratio-
 nem assignat hanc Avicenna: quicumque considerat formam quae est in aliqua
 materia, etiam considerat materiam ut subicitur illi formae (et hanc scri-
 bit Philosophus secundo Physicorum); logicus vero principaliter considerat
 instrumenta sciendi, quae sunt quaedam intentiones attributae rebus primis 00
 conceptibus apprehensis et fundantur in eis ut in materia sibi appropri-
 ata; et ideo primas intentiones et ipsas res ut subiciuntur dictis instru-
 mentis et suis partibus habet considerare, quemadmodum aedificator non
 considerat ligna quocumque modo, puta utrum sint calida vel frigida aut
 huiusmodi, sed solum ut apta nata sunt ad formam artificii, ut et medicus 5
 solum considerat nervum ut est subiectum sanitati; et propter hoc logicus
 ad // suam intentionem declarandum potest capere et conceptus primos et N57vB
 res ipsas et etiam de eorum proprietatibus determinare ut ducunt in cogni-
 tionem intentionum, quas principaliter considerat, quamvis de ipsis con-

79-80 Instrumentum-dicitur *om.N.* 81 subiectum: subiecti *F*, cf. 3.2.2.3.2.5,
p.63,62. 82 scilicet-rationis *om.N.* 84 obiectum: subiectum *N.*
 85 universaliter: absolute *N a.c.* 88 eorum: earum *F*: eius *N.* 89 concep-
 tus secundi: conceptus 2 *vel* conceptus et *F*: secundi conceptus *N.* 90 tracta-
 tus: tractantis *N.* aut²: a *F.* 91 ut: et *F.* 92 dicta sunt *om.N.*
 94 septimum: immo octavum. 94-95 quaeritur utrum logicus...et: dicitur
 utrum utrumque logicus...vel *N.* 3-5 quemadmodum-artificii *om.N.*
 5 artificii: an aedificii scribendum? 6 sanitati: sanitatis *N.* 7 capere:
 considerare *N.* 8 eorum: earum *N.*

ceptibus et rebus absolute, non ut ducunt in notitiam intentionum, non
 possit ut talis est considerare. Verum tamen est, ut ibidem dicit Avi-
 cenna, quod logicus directius et immediatius considerat conceptus primos
 quam res ipsas: sunt enim conceptus primi immediate praeparantes res ut
 sunt fundamenta conceptuum secundorum, quos principaliter habet considerare.
 Et sic patet de illo dubio.

3.2.2.3.3 *Aliud dubium cum sua solutione.*

Sed forsitan aliquis quaereret: Cum logica sit de instrumento sciendi in com-
 muni, ubi traditur eius cognitio? Quoniam non apparet aliqua pars logicae
 de ipso tractans.

Et dicendum est quod cognitio eius traditur in omnibus libris logica-
 libus simul collectis. Ad cuius evidentiam sciendum est quod, ut vult
 Alexander in suo commento supra librum Peri Hermeneias, et idem videtur
 velle Philosophus in 4 Metaphysicae versus principium, differenter est con-
 siderare univocum et analogum, quoniam scientia univoci debet habere trac-
 tatum distinctum a scientia suarum partium, licet ad eandem scientiam to-
 tius et suarum partium consideratio pertineat; sed scientia analogi non
 habet (nec habere debet) tractatum distinctum a tractatibus in quibus de-
 terminatur de suis partibus, sed tractantem de analogo primo oportet ipsum
 distinguere in suas partes, et deinde primo considerare de eius prima
 parte, et postea de aliis, et ostendere quomodo partes 2^{ae} 1^{ae} parti at-
 tribuantur, quemadmodum // facit Philosophus in Metaphysica: cum enim
 manifestaverit illam scientiam constare de ente et de partibus et passio-
 nibus eius (et hoc in 4 Metaphysicae), dividit ens et pertinentia ad ens
 (et hoc in 5), et deinde incipit determinare de primo ente, quod est sub-
 stantia, et postea de accidentibus, quae dicuntur entia secundario. In-
 strumentum autem sciendi, ut prius ostensum, est analogum. Quare etc.

Vel posset dici alio modo rationabiliter quod Philosophus in principio
 libri Posteriorum usque ad illam partem "Scire autem opinamur etc." deter-
 minat de instrumento inquirendi ignotum in communi, unde ibidem ostendit
 quod omnis inquisitio ignoti debet esse ex praenotis et alia huiusmodi.
 Et huius causa fuit quia instrumentum inquirendi ignoti verius et per prius
 dicitur de demonstratione, de qua ibi intendit, quam de aliis, et ideo in

13 immediate: praeparationes *add.N.* 21 ut vult: voluit *N.* 22 idem
 videtur velle *om.N.* 24 debet: debent *F.* 27 nec habere debet *om.N.*
 32-33 constare-eius: considerare oportet partes et passiones *N.* 35 entia:
 etiam *F.* 36 ut prius ostensum *om.N.* 39 ibidem ostendit: idem ostendit
F. ibidem dicit *N.* 41 huius: haec *F.*

eodem libro de ipso determinavit. Unde videtur rationabile quod in illa 43
parte scientiae quae considerat de communi analogo tractetur de ipso se-
cundum se. 45

Et haec de dubiis in hac quaestione dicta sufficiant.

3.2.2.3.4 *Quantum unaquaeque opinionum potiorum de veritate tetigerit.*

Hiis vero praelibatis quantum unusquisque de veritate tetigerit potest
esse palam.

Ad 3.2.2.1.1-2

50

Dicentes enim quod logica est de sermone significativo rerum vel intel-
lectuum tetigerunt illud in quo logica considerat per accidens: non enim,
ut ostensum est, considerat sermonem significativum nisi quia nihil sine
eo apud se vel alium astruere potest; et si haec sine eo facere posset,
utique ipsum non consideraret. 55

Ad 3.2.2.1.9

Dicentes autem quod logica est de rebus extra animam ut subiciuntur
conceptibus primis et secundis similiter accipiunt illud in quo logicus
considerat minus principaliter vel per accidens.

Ad 3.2.2.1.3-4 (& 10)

60

Sed dicentes quod logica est de syllogismo vel de argumentatione demi-
nute tetigerunt subiectum logicae et nimis particulariter: acceperunt enim
partem pro toto.

Ad 3.2.2.1.5-8 (& 10)

Qui vero dixerunt quod ens rationis vel intentio secunda sit ibi subiec- 65
tum considerationem logici transgrediebantur: acceperunt enim subiectum
tam commune quod includebat et passiones et principia considerata in logica
ut supposita per se.

Omnes tamen aliquid, quamvis hii quidem magis, hii vero minus, de hoc
dixerunt. 70

Et haec et tanta dicta sint de parte tertia quaestionis.

43-45 Unde-se *om.N.* 48 tetigerit: tetig(i)t *F.* 51-52 rerum vel intel-
lectuum *om.N.* 54-55 et si-consideraret *om.N.* 54 haec: hoc *malimus.*
61 de argumentatione: arte syllogizandi *N.* 62 nimis: minus *F.*
65-66 sit-logici: esset subiectum logicae *N.* 67 passiones...considerata:
passiones...consideratas *F:* passionem...considerata *N.* 69-70 Omnes-
dixerunt *om.N.* 71 parte tertia: illa parte *N.*

Consequens vero hiis est quartam partem quaestionis et ultimam aggredi, scilicet solvere rationes principales, simulque rationes opiniones dictas fulcientes.

75

3.2.2.4.1 *Ad rationes pro opinionibus aliorum (3.2.2.1)*3.2.2.4.1.1 *Ad 3.2.2.1.1*

Rationes quidem ostendentes logicam esse de sermone significativo non concludunt bene.

Unde ad primam dicendum est quod illa denominatio est a proprietate accidentali, quemadmodum contingit in pluribus rebus, ut vult Commentator supra 8 Metaphysicae. Vel dicendum quod cum dicitur logica sermocinalis, quod accipitur ibi sermocinari pro ratiocinari, et non pro sermone significativo, et sic peccat in aequivoco.

Ad 2: Cum dicitur "Logica docet procedere ex notis etc.", dicendum, ut prius ostensum est, quod sermo significativus ad talem processum requiritur per accidens; est tamen accidens necessarium vel inseparabile, ut patet ex dictis, et ideo non potest non esse.

3.2.2.4.1.2 *Ad 3.2.2.1.2*

Ad rationes opinionis quae ponit logicam esse de sermone significativo intellectuum, dicendum est quod res potest accipi dupliciter: uno modo universaliter ut complectitur <ens> in anima et ens extra animam. Et sic potest dici quod logica est de rebus tamquam de principali considerato: est enim principaliter de instrumentis inquirendi ignotum, quae sunt res animae. Alio vero modo potest accipi res particulariter pro re extra animam, et forte secundum usum vocabuli, et sic logica non est de rebus per se sed per accidens, scilicet ut sunt fundamenta instrumentorum sciendi et suarum partium sive subiectivarum sive integralium. Et sic patet quod hii accipiunt per accidens loco per se.

3.2.2.4.1.3 *Ad 3.2.2.1.3*

00

Deinde dicendum est ad rationes ponentium syllogismum ibi esse // subiectum. F187vA

Et primo ad primam: Cum dicitur "De illo debet esse logica per quod devenitur a cognito ad incognitum", dicendum quod verum est universaliter:

78 Rationes: responsiones *F.* 81-82 ut-Metaphysicae *om.N.* 82 quod-logica: cum dicitur quod logica dicitur *N.* 84 peccat: peccant *N.* 86 requiritur: inquiritur *F.* reducitur *N.* 87-99 ut-per se *om.N.* 4 a-incognitum: ad ignoti notitiam *N.*

docet enim talem modum in universali seu universaliter. Et cum dicitur 5
 "Syllogismus est huiusmodi", dicendum quod falsum est loquendo universa-
 liter, sed solum est quidam talis modus particularis, et non competit sibi
 illa proprietas primo et per se sed instrumento sciendi, ut prius ostensum
 est.

Ad aliam: Cum dicitur "Illud est subiectum in scientia quod est primo 10
 notum etc.", dicendum quod verum est, et de cuius passionibus ut primi
 subiecti ibi determinatur. Et cum dicitur "Syllogismus est huiusmodi",
 dicendum quod falsum est: non enim est primo notum ibidem, ut visum est:
 sunt enim multa communiora eo, ut visum est prius, et talia sunt primo
 nota. Etiam passiones primae ibi demonstratae, scilicet procedere ex no- 15
 tioribus et huiusmodi non sunt eius ut primi subiecti sed secundarii, ut
 patet cuilibet intelligenti. Et ad probationem dicendum est, cum dicitur
 "Modus sciendi est primo notus etc.", quod peccant secundum consequens a
 superiori ad inferius affirmando. Et miror quod viri tam famosi hanc pro-
 bationem inducere dignificabantur. Similiter, licet ibi determinetur de 20
 partibus syllogismi, primae tamen partes ibi consideratae non sunt eius
 nec ut integrales nec ut subiectivae, ut patet ex dictis.

3.2.2.4.1.4 Ad 3.2.2.1.4

Deinde dicendum est ad rationem ponentium argumentationem ibi esse subiec-
 tum quod interimit se, si loquatur de argumentatione proprie: non enim, 25
 ut ostensum est, per argumentationem solum devenitur a cognito ad ignotum,
 sed per alia, scilicet per divisionem et definitionem.

3.2.2.4.1.5 Ad 3.2.2.1.5-8

Post hoc dicendum est ad rationem positionis Avicennae: Cum dicitur "Illud
 est subiectum de quo et cuius passionibus etc.", dicendum est quod verum 30
 est - primo et adaequatis. Et cum dicitur "Ens rationis est huiusmodi",
 dicendum quod non sunt passiones eius primo nec adaequatae, sed inferioris
 se, scilicet instrumenti deveniendi a cognito ad ignotum, quod est quaedam
 pars eius, et sic sunt suae: passiones enim quae per se et primo insunt
 inferiori, insunt et superiori per accidens. 35

7 competit: con(tingi)t *F.* 14-15 sunt-nota *om.N.* 15 ibi demonstratae:
 inde(...)tae *F.* 16 secundarii: secundario *N.* 18 primo notus: praenotus
F. 20 dignificabantur: dignificabant *N.* 20-22 Similiter-dictis *om.N.*
 21 primae *vel* primo *F.* 24 rationem: rationes *N.* 25 quod-proprie: non
 valent quia [si *vel* semper *N a.c.*] intelligunt hoc de argumentatione proprie
 dicta *N.* 26 ignotum: ignoti notitiam *N.* 27 scilicet-definitionem *om.N.*
 31 primo: primis *F.* 32 nec: et *N.* inferioris: inferiores *F.* 34 et sic
om.F. 34-35 enim-superiori *om.N.*

Deinde dicendum est ad rationes ponentium ens ibi esse subiectum.

Et primo ad auctoritatem Philosophi 4 Metaphysicae, quod loquitur de subiecto circa quod est usus logicae (et praecipue ratione dialecticae et sophisticae), et non de subiecto cuius principia, partes et passiones considerat. Et hoc patet respicienti verba sua; dicit enim sic: "Et dialectici de omnibus disputant", disputare autem pertinet ad logicae usum. Unde sciendum est quod duplex est logica, scilicet docens et utens: docens quae demonstrative docet modum inquirendi ignotum, utens vero quae modo iam invento utitur in rebus subiectis aliarum scientiarum, et de ista logica ultimo modo loquitur. // Vel posset dici quod loquebatur de subiecto per N58rA accidens, et hoc quantum ad logicam, ea enim quae per se considerat fundata <sunt> in ente, ut prius est ostensum. Vel posset dici, ut verum est, quod loquitur ibi de dialectica et sophistica unde istae sunt circa ens per applicationem; considerat enim intentiones enti applicabiles; sed metaphysica est circa illud tamquam circa subiectum principale.

Ad aliam: Quando dicitur "Philosophus et Porphyrius multa considerant de rebus etc.", dicendum quod non considerant de entibus ut entia sunt - hoc enim pertinet ad metaphysicum - , sed ut subiciuntur intentionibus quas considerant: non enim possunt manifestari intentiones quas considerant nisi ex rebus, fundantur enim in rebus ut in suis causis et causatum habet manifestari ex sua causa. Et haec est sententia Avicennae in Logica sua et Simplicii in Praedicamentis et Ammonii supra librum Peri Hermeneias. Et si Philosophus de ipsis rebus // aliquas proprietates reales inquirat, hoc non est ut ibi stet sed ut illis ad intentionum cognitionem quas principaliter considerat deveniat, et ideo illa consideratio non debet dici realis sed logica; non enim considerat de eis sic nisi propter intentiones logicas nec sic transcendit genus subiectum: non enim considerat de rebus absolute sed ut dicunt intentiones, quas principaliter considerat. Et hoc significavit Philosophus in primo Posteriorum, cum sic dicit: "Non est arithmeticae demonstrationem convenire in magnitudinibus accidentia nisi magnitudines numeri sunt".

43 quae: quidem *F.* 47 quantum ad logicam: in logica quodammodo est ens *N.*
 ea: est *F.* 47-48 fundata sunt: fundata *F.*: fundantur *N.* 48-51 Vel-
 principale *om.N.* 50 applicabiles: appli(...)es *F.* 55 quas considerant
om.N. 56 ex rebus: ex verbis *F.* 56-57 et causatum-causa *om.N.*
 56 causatum: causari *F.*, ut videtur. 58 et Ammonii-Hermeneias *om.N.*
 60 intentionum: intentionem *F.* 61-62 non debet: debet *F.* 62-63 non
 enim-logicas *om.N.* 64-65 sed-considerat *om.N.* 66-67 Non-sunt: *Arist.*
APo. I.7 75b4-6. 67 sunt: fort.*om F.*

Ad aliam: Cum dicitur "Qui loquuntur de omnibus etc.", dicendum est 68
quod verum est, vel applicatione vel praedicatione; subiectum autem logi-
cae, scilicet instrumentum sciendi vel inquirendi ignotum est commune omni- 70
bus per applicationem, ut liquet ex dictis.

Ad aliam: Cum dicitur "Illa scientiae quae considerat idem, simile etc.",
dicendum quod verum est si consideret illa ut entia sunt vel ut consequun-
tur ens in quantum ens, sic enim considerantur a metaphysico; sed si con-
sideret ea in quantum obiecta sunt vel fundamentum intentionum, quas con- 75
siderat, non oportet; et sic est in proposito: sunt enim haec media ex
quibus sumitur argumentatio dialectica vel apparens. Et haec est intentio
Philosophi in XI Metaphysicae in illo capitulo "quoniam autem philosophi
est scientia etc.", ubi dicit quod dialecticus et sophista considerant ac-
cidentia entis non in quantum sunt entia sed alio modo. 80

Et haec breviter ad rationes positionum aliorum dicta sint. Liquet enim
earum solutio ex dictis in corpore quaestionis.

3.2.2.4.2 Ad rationes principales.

3.2.2.4.2.1 Ad 3.1.1.1.1

Consequens autem hiis est dicere ad rationes principales, et primo ad il- 85
lam quae probat modum sciendi ibi esse subiectum. Cum dicitur "Illud est
subiectum a quo etc.", dicendum quod haec propositio est probabilis et non
necessaria: aliquando enim fit denominatio scientiae ab efficiente et ali-
quando a proprietate accidentali et aliquando ab obiecto. Et cum dicitur
"Haec scientia etc." dico quod modus sciendi vel potest dicere instrumentum 90
sciendi vel habitum acquisitum de tali instrumento. Si vero dicat [quod]
instrumentum sciendi, tunc est de modo sciendi ut de subiecto et est prae-
dicatio materialis cum dicitur quod logica est modus sciendi. Si vero
modus dicat talem habitum, tunc non est de illo ut de subiecto, sed est
ille habitus formaliter, et est praedicatio formalis. 95

70 vel-ignotum *om.N.* 72 quae *om.F.* simile: et diversum *N.* 74 in
quantum ens *om.F.* 75 obiecta *om.F.* fundamentum: fundamenta *N.*
77 apparens: apparans *F.* 78-79 autem-scientia: ad philosophiae scientiam
N. (*perperam; v. Arist. Metaph. XI.3 1060b31*). 81 haec: hoc *F.*
rationes positionum aliorum: rationes ponentium aliorum *F.* aliarum rationes
positionum *N.* enim: non *F.* 86-87 Cum-subiectum *om.F.* 86 Cum dici-
tur: contra *N.* (*sed fortasse in mg. correctum*). 88 denominatio scientiae
ab: de necessario scientiae ad *F.* 91-92 vero-sciendi: primo modo *N.*
92 de modo: demonstratio *F.* 92-93 praedicatio: probatio *F.*
93 quod: quia *F.* *om.N.*

Ad rationem contrariam: Cum dicitur "Finis scientiae etc.", conceditur ad praesens. Cum dicitur "Modus sciendi etc.", dicendum quod verum, prout dicit cognitionem acquisitam de instrumento sciendi per eius causas et principia, et non prout dicit instrumentum sciendi - immo ut sic est subiectum 00 et principium, et praecipue quantum ad cognitionem confusam.

3.2.2.4.2.3 Ad 3.1.1.2.1

Deinde dicendum est ad rationem quae probat syllogismum ibi esse subiectum: Cum dicitur "Illud est subiectum ad quod omnia etc.", dicendum quod bene arguit secundum consequens ab insufficienti: plures enim sunt condiciones 5 aliae principaliores subiecti quam illae, quas haec ratio omittit.

3.2.2.4.2.4 Ad 3.1.1.2.2

Ratio vero contraria duci posset contra meam positionem, et ideo solvenda est. Cum dicitur "illud est subiectum cuius est passio prima etc.", dicendum est ad praesens quod passiones esse primas potest intelligi dupli- 10 citer, vel ordine doctrinae vel dignitate. Maior autem est vera de prima passione ordine doctrinae et non dignitate; passio autem demonstrationis prior est dignitate et non ordine doctrinae.

3.2.2.4.2.5 Ad 3.1.1.3.1

Deinde dicendum est ad rationem probantem ens rationis ibi esse subiectum: 15 Cum dicitur "Illud est subiectum a quo scientia denominatur", dicendum est ut prius quod solum est probabilis. Et cum dicitur "Ab ente rationis etc.", potest dici quod non dicitur rationalis quia sit de ente rationis universaliter, sed quia est de quodam ente rationis, scilicet de instru- 20 mento sciendi; et sic erit illa denominatio ratione partis et non primo. Vel potest dici quod hoc dictum est eo quod dirigit intellectum in suis actibus quibus inquitur ignotum, et non quia sit de ente rationis universaliter sumpto ut de subiecto.

3.2.2.4.3 Alia ratio contra positionem Bartholomaei, cum sua solutione.

Et si quis rationem quandam factam sic duceret contra nos: "Illud quod est 25 particulare non est subiectum scientiae; instrumentum sciendi est huiusmodi

4 bene: vox suspecta. 9 Cum dicitur om.F. 10 passiones esse primas: passionem esse primam N. 11-12 doctrinae-ordine om.F. 12-13 dignitate ...dignitate: dignitatis...dignitatis N. 19 quodam: quodam F: om.N. 19-21 scilicet-dictum est om.N.

(est enim in anima, quae est particulare) etc.", posset // dici F188rA
 ad praesens quod duplex est singulare: unum quidem materiale, et 28
 tale non est subiectum scientiae; aliud autem est immateriale,
 quod tamen est similitudo plurium, et tale unum est subiectum scien- 30
 tiaae, et praecipue ut est similitudo plurium; et tale singulare
 est instrumentum sciendi in communi: est enim singulare intelli-
 gibile et similitudo omnium particularium instrumentorum sciendi.
 Et haec est via fratris Thomae in tractatu suo De Quiditate Entium.

Vel posset dici secundum Alfarabium, Avicennam et Algazelem quod forma 35
 existens in anima potest ad duo comparari: vel ad animam in qua est sicut
 in subiecto, et sic quodammodo habet rationem singularis, dico immaterialis;
 vel potest comparari ad plura particularia quorum est similitudo, et sic
 habet rationem universalis, et sic est subiectum scientiae, et non primo
 modo. 40

Vel posset dici, ut dicit Albertus in commento suo supra primum Poste-
 riorum, quod formae quae recipiuntur in intellectu non individuuntur indi-
 viduatione animae, eo quod non sunt in ea absolute et ut est individua,
 sed sunt in ea ut illustrata est lumine intelligentiae agentis, et hoc
 modo recipit universaliter. 45

Vel posset dici alio modo quod instrumentum sciendi potest considerari
 dupliciter: uno modo secundum suum esse subsistentiae, et hoc modo est
 individuum, dico immateriale, sicut et anima; alio vero modo potest consi-
 derari secundum quod est universaliter apprehensum per animam, sicut et 50
 aliae quiditates singulariter subsistentes universaliter per animam ap-
 prehenduntur, et hoc modo est universale, et est subiectum scientiae; et
 hoc esse in anima non est ibi esse ut in subiecto sed ut in apprehendente
 et obiective, ut obiectum est in apprehendente ipsum.

Et haec de hoc sufficiant quoad praesens. Tangit enim altiore praes-
 sente perscrutationem. 55

3.2.3 Epilogus

Ex hiis quidem igitur et huiusmodi quod instrumentum inquirendi ignotum
 sit subiectum in logica palam potest esse. Et quod hoc sit verum testatur

27 particulare: particularis N. 30 tamen est: dicitur N. 30 tale unum
 est: hoc potest esse N: an tale bene est scribendum? 31 singulare: parti-
 culare N. 32-33 intelligibile: intel(...)le F: intellectuale N. 35 forma:
 universalis add.N. 37 quodammodo: q(u)qm(od)o F. 41 Albertus: v.
 Alberti comm. APO. I.I.III p.10A Borgnet. 41-42 individuatione: individua-
 litate N. 44 lumine: linea et F a.c. intelligentiae: vel intelligentem F.
 46-53 Vel-ipsum om.N. 50 singulariter: vel singulare F. 55 perscruta-
 tionem: perscrutatione F.

quod huic omnia dicta communiter de logica consonant (vero enim omnia con- 59
sonant, ut dicitur primo Ethicorum), et quod ex hiis solvuntur facilius 60
difficilia (cognitio enim veritatis solutio est dubitationum, ut dicitur
3 Metaphysicae), simulque quod ex hiis patet causa dyscoliae (quod spectat
ad veritatem). Nec credat aliquis quod haec fingo: ut enim patet ex dic-
tis, confirmata sunt sententiis philosophorum solemnium -- verum non est
possibile excludere quin aliquis causa dyscoliae vel propter gloriam haec 65
†communia iuvenibus† possit impugnare.

Explicit sophisma determinatum a magistro Bartholomaeo de Brugis etc.

59 vero: hoc *F* (sed v. *Arist. EN I.8 1098b10-11, Hamesse 12.15*). consonant:
conservant *F*. 61 dubitationum: dubitabilium *N*: dubitatorum *Hamesse 1.69*
Arist. Metaph. III.1.995a28-29. 62 quod¹*om.N*. 63 haec: hoc *F*.
66 communia iuvenibus: an coram iuvenibus scribendum? 67 Explicit-etc.:
Et in hoc terminatur sophisma de subiecto logicae determinatum a magistro
Bartholomaeo de Brugis in villa Parisiensi et ad instantiam iuvenum studen-
tium per eundem copiatum *N*.

AUCTORES LAUDATI

- Albertus 3,8,14,24,25,26,28,29,31,
32,38,42,56,62,64,65,75.
Alexander 3,64,68.
Algazel 24,29,58,61,75.
Alpharabius 23,24,64,65,75.
Ammonius 10,38,72.
antiqui 44.
Aristoteles sive Philosophus: pas-
sim (saepius opera eius sine no-
mine auctoris laudantur).
Averroes sive Commentator 2,3,6,7,
9,11,13,15,21,22,24,25,32,35,37,
40,43,47,48,49,51,58,61.
Avicenna 1,3,4,12,22,24,25,26,27,
29,30,33,34,35,37,38,39,42,47,67,
71,72,75.
Boethius 10,25,42,62.
Commentator libri De Causis 6.
commentatores libri Elenchorum 45.
Iohannes Grammaticus 51.
moderni 3,5,7,28.
Peripatetici 3,9.
philosophantes huius temporis 18.
Porphyrius 37,65,66,72.
Robertus Grossatesta ("Lincolniensis")
3,19,22,61.
Sex Principia 65.
Simplicius 4,7,8,9,10,14,25,31,38,42,
50,72.
Thomas 75.
Translator Poetriae 65.
Zacharias 64.

INDEX VERBORUM

The index is selective. Many words have no entry, and several of the entries do not list all occurrences of the word in case. The numbers refer to pages. '25-27' = "p.25, p.26, and p.27" - there need not be any connection between the occurrences of the word on the three pages.

- abstractus 11,12,55.
acciden-s,-talis 16,25,26,27,29,
34,37,49,50,52,53,62,63,65,68-73.
accidentalitas 50
acquirere 40,43,54,56-60.
actus 36,44,46,50-55,59,62,74.
adaequari 32,33,41,71.
aedific-are,-ator 24,67.
affirmatio: de quolibet a. vel ne-
gatio 60.
agens v. intelligentia.
agibilia 18.
agricultura 58.
ambitus 7,28,34-38,41,42,66.
analogus 15,31,32,62,68,69.
anima 4,6,7,10,36,40,45,75; extra
a. 5,10,27,38,39,50,69,70.
antiqui 44.
apparens: argumentatio a.73; fides
a.63.
appetitus 36.
applicat-io,-us 64,72,73.
apprehen-dere,-sivus 5,21,59,67,
75.
appropriari 19,21,66,67.
aptitudo naturalis 58,59.
argumentatio 2,6,14,24,28,29,31-
34,43,66,69,71; eius partes 61,
63-64. Cf. divisio.
arithmeticus 20,72.
ars 58,60.
artifex 18,22,45.
artificium 67.
attributio 3,4,9,12-15,30-32,39,61.
auditus 18.
bonitas processus 57-60.
bonus 11.
capistrum 65.
carpentator 24,59.
causa 1,10,14,15,21,25,45,52,54,55,57,
72.
causalitas 1-2.
certitudo,-us 40,59,60,63.
chimaera 35.
civi-lis,-tas 65.
cogitatio 26.
cognitio 10,21,35,36,41,54,56-60; c.
acquisita 56; c.confusa 31,74; c.intel-
lectiva 49; c.simpliciter/quoad nos
14,15; c.dignitatum 19; c.entis 1; c.
entitatis rei 48; c.ignoti 28; c.in-
strumenti 11; c.modi sciendi 5; c.
praesuppositorum 21; c.primi complexi
60; c.principiorum 58; c.quiditatis
57; c.terminorum 19,21; c.veritatis 76.
cognitum cf. incognitum.
cognoscere: ratio cognoscendi 20,21,23.
cognoscitivus v. potentia c.
collocutio mentalis 26.
communis 19,27,29,31,33,37,39,41,44,47
52,53,57,61,63,64,69,71,73.
comple-mentum,-re 58,65.
complexus, incomplexus 10,19,21,29,33,
59,60,62,65,66: primum c.-um 60.

- componere et dividere 59.
 conceptio 36; communis animi c.19.
 conceptus 27,35,36,38,39,67,68.
 concitare 64,65.
 conclu-dere,-sio 23,34,48.
 concretum 10.
 condicio(nes) sive proprietates sub-
 iecti 9,16,17sq,39,74.
 confusus 31,48,74.
 consequentia 62.
 consider-are,-atio 17-20,25,34,70,
 72.
 consilium 64.
 contingens 46,61.
 continuum 49.
 contradicere 63,64.
 corpus quaestionis 73.
 debilis cognitio, fides 63,64.
 deferre 16.
 definitio 13,14,43,53,56,57,61,62;
 cf. divisio.
 demonstr-are,-atio,-ativus 3,8-10,
 13,14,21-23,30,31,45,47,48,52-55,
 61-63,65,68,72,74; d.-io artifi-
 cialis)(usualis 52; d.-io in com-
 muni)(particularis 54.
 denomin-are,-atio 2,4,7,70,73,74.
 deus 1-2,50.
 devenire a cognito/noto in incog-
 niti/ignoti notitiam v.s.vv.in-
 cognitus, ignotus, instrumentum.
 dialectic-a,-us 46,55,61,63,64,72,
 73.
 dignitas 17,19,20,21.
 dir-ectivus,-igere 36,37,44,55,56,
 58,59,74.
 discens 27,28,40.
 discurre-re,-sus 18,57-60,65,66.
 divisio 61,62; d.,definitio,argu-
 mentatio (syllogismus, inductio,
 enthymema,exemplum) logicae par-
 tes vel instrumenta 24,25,28-33,
 38,41,44,46,(52),53,54,56,61,71.
 doctrina;d.)(esse 47,48; d)(digni-
 tas 74.
 Divisiones Boethii 62.
 dolabra 24.
 dubitabilis 56.
 dubitatio 25,76.
 dyscolia 76.
 effect-ivus,-us 51,54.
 efficiens 10,73.
 Elenchi 63,64.
 elenchus 63.
 ens 1-2,16,17,19,23,27,34,37-40,58,
 68,72,73; e.rationis 4-11,14,15,
 35,36,44,47,53,67,71,74; e.animae
 45,70; ens extra animam 39,70; e.reale
 7; e.naturale 45.
 enthymema 43,61,63,64;cf.s.v.divisio.
 entitas 48.
 enuntiatio 34,41,65.
 err-are,-or 42.
 esse 22,24,38,47,48; probare e.subjecti
 et sim.6,22,45,(cf.48-9); de quolibet
 e.vel non e.58; unum e.in alio 65.
 essendi consequentia 29.
 essentialiter ordinata 53,54.
 exemplum 42,61,63,64;cf.divisio.
 existimatio 64.
 experientia 54,64.
 fals-itas,-us v.s.v.ver-itas,-us.
 famosus 7,23,71.
 fictus 35,36,65,67.
 fides 61-64.
 finis 3-6,9,13,18,20-22,30,31,63,74.
 finitas 66.
 firmus 59.
 forma 51-53,61,63,67; f.individualis/
 indivisibilis 53; f.in anima non in-
 dividuatur individuatione animae 75.
 fugere 64,65.
 funda-mentum,-ri 34,35,50,58,67,68,70,
 72,73.
 generali-s,-tas 34,54,55.
 gens 23,27.
 genus 34,36; X prima genera 66.
 genus subiectum 17,30,63,67,72.
 geometer 20.
 gloria 63,75.
 grammatica 23,25.
 guerra 65.
 habitus;h.)(privatio 49; h.acquisitus
 43,57-59,73; h.conclusionis 23,34;
 h.intellectualis 10,17,34,36,39,40,
 57,58; per habitum superioris scien-
 tia 21,22,47 (cf.48).
 honestus, inhonestus 64,65.
 idem et diversum 37.
 ignotus 24,29,56,57,59,62; inquisitio
 i.-i 24 (cf.40,44,49),55,(cf.61),68;
 i.-i notitia 25-28,33,38,40,42,57,62;
 cf.instrumentum.
 immanens 52.
 immaterialis 75.
 inclinatio 59.
 incognitus 33,35,70,71.
 incomplexus v.complexus.
 indemonstrabilis 21,22app.,23.
 individu-alis,-ari,-us 49,53,54,75.
 indivisibilis 59; actus intelligendi
 i.53; esse i.54; forma i.53; natura
 i.60.
 inductio 43,61,63; cf.divisio.

- infinitus 13,26,46,52,53,57-59,66.
 inhaerentia 62.
 initium considerationis 19.
 inqui-rere,-sio 59; *cf.* ignotus,
 instrumentum.
 instantia 22.
 instrumentum 10,11,24,25,40sq. *passim*;
i. deveniendi a cognito ad ig-
 noti notitiam 40,43, (*cf.* 71); *i.* in-
 quirendi ignotum 40-42,44,49,62,
 66-68,70,73,75; *i.* sciendi 14,29,
 33,41,45-62,65,66,68,70,71,73-75
 (eius partes 66,68).
 intellectivus 49.
 intellectualis 58; *cf.* habitus.
 intellectum naturale/voluntatum 58.
 intellectum/us I/II 27,33-36,47.
 intellectus 10-12,18,21,27,31,35-
 37,40,45,46,48,50-52,58,59,69,70,
 75; -um dirigere 36,37,56,74; -um
 praeparare 21,48; tres operationes
 et actus *i.*-us 58,59; perfectio
i.-us 5,40; natura *i.*-us 58-59;
i. possibilis 51.
 intelligentia agens 59,75.
 intelligentiae 50.
 intelligibilis 10,11,17,23,41,45,
 49-51,56,59,75.
 intentio 7,30,31,38,50,60,67,68,72,
 73; *i.* prima 67; *i.* secunda 2,6,12,
 14,15,34-36,47,50,67; *i.* logic-ae
 /-i 24,26; *i.* scientis et scienti-
 ae 17,18,20.
 interpretatio 18.
 inventio logicae 57,59.
 iuvenis 15,76.
 laudabilis,-datio,-s 64,65.
 lignum 67.
 logic-a,-us *passim*. Natura 1.-ae
 23-25; Inventio 1.-ae 57,59,65;
 1.docens) utens 72; *cf.* *s.v.* pars.
 lumen 18,21,75.
 magnitudo 49,72.
 manuducere 40.
 materia 5,10,18,47,48,51,63,67.
 materialis 51,75.
 maxima 41,43.
 maxime notus 20,23.
 mechanica, ars 11.
 medicus 38,67.
 medium 18,48,61,62,64,73.
 memoria 54.
 metaphysic-a,-us 2,7,8,19,34,35,37,
 38,67,68,72,73.
 methodus 23,35.
 moderni 3,5,7,28.
 modus: *m.* cognoscendi 50; *m.* inqui-
 rendi ignotum & *sim.* 24,27,28,42,72;
m. sciendi 2-6,8,10,24,28,29,31,33,43,
 44,46,52,71,73,74.
 moralis 36,64.
 mot-or,-us 19,47,50.
 natura 47,50,57-60; *n.* instrumenti sci-
 endi 54,55,57; *n.* logicae 23; *n.* subiec-
 ti scientiae 15,16.
 naturalis 20,45,47,58,59,60.
 necessarius 46,61-63.
 nervus 38,67.
 nominis interpretatio 18.
 notificare 22,47,54,56.
 notitia 56-58,60,62; *cf.* ignotus.
 notus 5,6,9,10,12-15,17-23,25,26,28,29,
 31-33,41,47,57,59,66,71; *cf.* *s.v.* ignotus.
 obiective 75.
 obiectum 17,18,20,21,35,36,39,40,67,73,
 75.
 opera-ri,-tio 18,58.
 opinio 25,61,63,64.
 ord-inare,-o 9,26,29,31,52-54,64-66,74.
 organ-icus,-um 24,25,40,42-44,55,56.
 pars 15,29,31,34,35,41,49,62-64,66,69-
 71,74; partes et passionem 7,9,23,28,30,
 32,33,40,41,68,72; partes, principia
 & proprietates 62-65 (*cf.* 72); partes
 logicae 24,28,29,33,41,46,62,66.
 participare 21,55,57.
 particulari-s,-tas 6,7,52-56,60,65,66,
 74,75.
 passio 3-5,10,13,17,19,20,21,34,35,37,
 38,48,54,57,70,71,74; *cf.* pars.
 perfectio: *p.* hominis 42; *p.* intellec-
 tus 5,40.
 perficere 58.
 Peri Hermeneias 65,66.
 phantasma 49.
 philosoph-ia,-us 42; prim-a/us ph.-ia
 /us 36,40,48,67.
 Poetria 64,65.
 Porphyrii scientia 65-66.
 Posteriora 62,68.
 potentia 11,17,21,45,46,51,55; *p.* appre-
 hensiva 5; *p.* cognoscitiva/cognitiva
 17,18,20,21,49.
 practicus 18,20,21,22,42.
 praecognitio 48.
 Praedicamenta 65,66.
 praedic-are,-atio 4,8,12,14,16,17,31,
 34-36,39,66,73; *p.*-io formalis) (*ma-*
terialis 43,73; *p.*-tum 17,34,36.
 praedispositus 59.
 praeeexistere 9,19.
 praenotus 40,41,68.
 praeparare 21,48,61,68.
 praesupponere 19-21,44.

- primo notus: *v. notus*.
 primus 12, 59.
 principium 6, 11, 15, 18, 21, 34, 38, 45,
 47, 53, 56-60, 69, 74; *p. esse vel es-*
sendi (doctrinae 47, 48; *cf. s. v. pars*.
 Priora 63.
 privatio 21, 45, 49.
 probabilis 61, 62, 64, 73, 74.
 probare 19, 45, 61.
 proce-dere, -ssus 25, 26, 41, 46, 57-60,
 64, 70, 71.
 propositio 34, 41, 58, 65.
 proprietates: *p. accidentalis scienti-*
ae 73; *p. subiecti* 17sq, 62; *cf. s.*
v. pars.
 proprius 19, 22, 37, 47, 48, 60.
 punctum 49.
 quiditas 44, 49, 53-55, 57, 62.
 ratio 44, 55, 57, 59, 62, 65, 66; *cf. cog-*
noscere, ens.
 rationalis 44.
 ratiocina-ri, -tio 18, 44, 58, 59, 70.
 realis 7, 72.
 refle-cti, -xio 59, 60.
 regula 23, 24, 59.
 replicatio 40.
 res 10, 25, 27, 34, 35, 37-39, 42, 47, 50,
 67-70, 72.
 respondens 4, 12, 14, 15, 63, 64.
 Rhetori(c)a 64.
 rhetoricus 64, 65.
 sanitas 38, 67.
 scibilis 7, 56.
 scientia *passim*; *s. est habitus in-*
tellectualis 10, 17; *s. communiter*=
cognitio ex determinatis princi-
piis acquisita 56; *s. una* 39; *s. in-*
ferior, particularis, specialis,
subalternata, superior, universa-
lis, communis 8, 19, 21, 22, 47, 48, 59;
s. speculativa 6, 18, 19, 27; *divisio*
scientiarum 62-66.
 scire *passim*. *modus, instrumentum*
sciendi v. s. v. m., i.
 seminarius 58.
 sensibilis 10, 45, 49, 50, 54.
 sensus 1, 2, 45, 48-50, 54.
 sermo significativus 2, 6, 25-27, 69,
 70.
 sermocinalis 25, 44, 70.
 Sex Principia 65.
 si est 22, 48, 49.
 significativus *v. sermo s.*
 significatum 32.
 similitudo plurium 75.
 singulare materiale) (immaterialiale 75.
 socius 60.
 sophisma 1, 52, 76.
 sophist-a, -ica, -icus 45, 55, 61, 63, 64, 72,
 73.
 species 60; *s. intelligibilis* 51, 52.
 speculatio 42.
 speculativus 6, 18-22, 27.
 stabilire 22, 41, 48, 59.
 subalternare 8, 37.
 subici 72.
 subiectum *passim*; *Quot modis dicitur*
 16-17; *Condiciones subiecti scientiae*
 17-23; *vera eius descriptio* 23, 41; *s.*
in logica quid sit 40.
 subsistentia 75.
 substantia 68; *s. individua* 49.
 supponere (=ὑποτιθέναι) 16, 20.
 suppositum 7, 8, 34, 69.
 suspic(at)io 64.
 syllogismus 2-4, 6, 8, 10, 12, 13, 15, 28-32,
 61, 63, 64, 69-71, 74; *s. dialecticus* 46,
 55, 61, 63, 64; *s. demonstrativus* 46, 55,
 61; *s. simpliciter* 61, 63; *s. sophisti-*
cus 45, 61, 63; *s. temptativus* 64; *s.*
topicus 54.
 temptativus 64.
 terminus 19, 21, 41, 42, 58, 59, 65; *t. gene-*
ralis omni instrumento 54, 55.
 theorica 24.
 Topica Aristotelis 63, 65.
 Topica Boethii 65.
 topicus 52, 54.
 transcendere 30, 37, 42, 67, 72.
 transgredi 69.
 translat-or, -us 62, 65.
 transmutatio 9, 16, 18.
 universalis 1, 2, 7, 14-16, 22, 23, 32, 55,
 65, 66, 75.
 univocus 31, 60, 61, 68.
 unus 12, 14, 31, 39, 55, 60, 61.
 usu-alis, -s 52, 63, 72.
 venare 54.
 verba imaginata 26.
 ver-itas, -us 24, 36, 43, 44, 61-63, 76.
 via 24, 43, 54, 61, 62.
 virtuosus 64.
 virtus: *v. intellectualis, moralis* 36; *v.*
naturalis intellectus/rationis 58, 60.
 vis-io, -us 18, 21, 50, 51.
 vitiosus 24, 61, 64.
 volitus 58.